

Elsa Husu

PERHEKESKUSTOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN PUUMALASSA

Lapsiperheet osallisina lapsi- ja perhepalveluiden
kehittämistyössä

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

2018

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Elsa Husu	Sosionomi (AMK)	Maaliskuu 2018
Opinnäytetyön nimi Perhekeskustoimintamallin kehittäminen Puumalassa. Lapsiperheet osallisina lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistyössä.		
Toimeksiantaja Puumalan kunta		
Ohjaaja Jari Huotari		
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa puumalalaisten lapsiperheiden palvelukokemuksista, joiden perusteella Puumalaan kehitetään perhekeskustoimintamalli. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma eli LAPE on yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Sen tarkoituksena on kehittää palvelut yhtenäiseksi sektori- ja hallintorajat ylittäväksi kokonaisuudeksi, jossa lapsiperheiden palvelut ovat lapsi- ja perhelähtöisiä, ennaltaehkäiseviä ja oikea-aikaisia. Yksityiset lapsiperhepalvelut rajautuivat tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska Puumalassa ei ole niitä lainkaan.</p> <p>Tämä opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa aineisto kerättiin teemahaastattelulla. Tutkimusaineistolla pyrittiin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Mistä Puumalanperhekeskustoimintamalli voisi muodostua? Millaisia kokemuksia lapsiperheillä on Puumalan lasten, nuorten ja perheiden palveluista? Miten lapsiperheet kehittäisivät Puumalan lapsi- ja perhepalveluita?</p> <p>Tämän tutkimuksen mukaan toimivat peruspalvelut ja monipuoliset vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat lapsiperheiden hyvinvoinnin edellytys. Lapsiperheet ovat valmiita menemään vaativampien palveluiden piiriin paikkakunnan ulkopuolelle, mutta toivottiin, että Puumalassa olisi toimija, joka arvioisi perheen tilanteen ja ohjaisi oikean palvelun piiriin. Puumalalaisten lapsiperheiden mielestä heidän osallisuutensa toteutuu hyvin lapsiperhepalveluissa.</p> <p>Tämän tutkimuksen mukaan parisuhteen ja vanhemmuuden tukemiseen tarvitaan tukiverkosto. Kaikilla lapsiperheillä ei ole tukiverkostoa Puumalassa, joten lastenhoitopalvelun kehittämistä ja käyttöönottoa pidettiin tarpeellisena. Moniammatillinen sektori- ja hallintorajat ylittävä yhteistyö miellettiin lapsi- ja perhepalveluiden kynnystä madaltavaksi tekijäksi. Puumalan kunta ja Etelä-Savon sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus eli Essote voivat hyödyntää tämän tutkimuksen tuloksia kehittäessään lasten, nuorten ja perheiden palveluita aiempaa perhelähtöisemmiksi. Tässä raportissa tehdään ehdotus, mistä Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi muodostua. Sen keskeisiä toimijoita olisivat Puumalan kunta, Essote/maakunta, Puumalan seurakunta sekä puumalalaiset järjestöt.</p>		
Asiasanat Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, LAPE-muutosohjelma, perhekeskustoimintamalli, matalan kynnyksen lapsiperhepalvelut, lapsiperheet		

Author (authors)	Degree	Time
Elsa Husu	Bachelor of Social Services	March 2018
Thesis Title		92 pages 6 pages of appendices
Developing a structure of reorganised child and family services in Puumala. Families with children involved in developing child and family services		
Commissioned by		
Puumala municipality		
Supervisor		
Jari Huotari		
Abstract		
<p>The objective of the thesis was to collect information on families' experiences of services in Puumala. The Programme to address child and family services (LAPE) is one of the government's top projects. Child and family services should be child and family-oriented, preventive and timely. The LAPE program could connect the services of public organizations, parishes and different organizations. The private child and family services are not available in Puumala, so these are excluded in this thesis.</p> <p>A qualitative research method was used in the thesis and the material was collected with a theme interview. Based on the theme interview results it was begun to develop the structure of reorganised child and family services in Puumala. The research material was attempting to respond to these questions: How should the structure of reorganised child and family services in Puumala be built? What kind of experiences did families have of child and family services in Puumala? How to make child and family services better in Puumala?</p> <p>According to the research material of the thesis the basic services are in the key position in the families' well-being. It is necessary for a family with children to have social and healthcare, a daycare center and a primary school. Families said that they were ready to leave Puumala to get more demanding services, but in Puumala there should be some professional who measures the needs for services and guides families. Families with children hope that many activities can be arranged in Puumala also in the future. The participation in the child and family services is good in Puumala.</p> <p>According to the research of the thesis supporting a partnership and parenthood requires a support network to help with childcare. Some families with children don't have a support network available in Puumala, so they hope that the childcare will be arranged. Multiprofessional cross-sectoral and administrative co-operation tries to reduce the threshold to child and family services. The Puumala municipality and Essote can utilise the research material in making child and family services more family-oriented. The thesis will propose making a structure of reorganised child and family services for Puumala. The model includes several service providers: Puumala municipality and parish, Essote and different organizations.</p>		
Keywords		
The Programme to address child and family services, LAPE, a structure of reorganised child and family services, low threshold child and family services, families with children		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	LAPSIPERHEIDEN HYVINVOINTI	7
2.1	Hyvinvoinnin ulottuvuudet	7
2.2	Hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä	8
2.3	Tutkimuksia	9
3	LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMA	10
3.1	LAPE-muutoksen tarkoitus	10
3.2	Lapsen oikeudet ja lapsen etu	11
3.3	Lapsi- ja perhelähtöisyys	12
3.4	Osallisuuden edistäminen	13
3.5	Voimavarojen vahvistaminen	14
3.6	Perheiden monimuotoisuus	15
4	PERHEKESKUSTOIMINTAMALLI	17
4.1	Perhekeskuksen tarkoitus	17
4.2	Perhekeskustoiminnan juuret	18
4.3	Perhekeskustoiminnan kehittyminen Suomessa	19
4.4	Tutkimuksia	20
5	MATALAN KYNNYKSEN LAPSI- JA PERHEPALVELUT	22
5.1	Peruspalvelut hyvinvoinnin tukena	22
5.2	Lapsiperheiden sosiaali- ja terveysterveystoimintatilat	23
5.3	Neuvola- ja varhaiskasvatustoimintatilat	26
5.4	Koulu lasten ja nuorten hyvinvointia edistämässä	27
5.5	Kouluterveydenhuollon palvelut	28
5.6	Kouluterveyskysely 2017	29
5.7	Lastensuojelupalvelu	31
5.8	Päihde- ja mielenterveyspalvelut	32
6	PUUMALA KEHITTÄMISTYÖN YMPÄRISTÖNÄ	33

7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	35
7.1	Laadullinen tutkimusmenetelmä.....	35
7.2	Aineistonkeruu	37
7.3	Aineiston analysointi.....	38
7.4	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	40
8	TUTKIMUKSEN TULOKSET	41
8.1	Tutkimusaineisto	42
8.2	Lapsiperheiden hyvinvointia tukeva toiminta	42
8.3	Lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvelut	45
8.4	Neuvolapalvelut	47
8.5	Varhaiskasvatus	48
8.6	Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen	50
8.7	Kouluterveydenhuollon palvelut	52
8.8	Lastensuojelu-, päihde- ja mielenterveystalvelut.....	54
9	PUUMALAN PERHEKESKUSTOIMINTAMALLI	56
9.1	Matalan kynnyksen lapsiperhepalvelut ja yksityisyydensuoja.....	56
9.2	Perhekeskus vai perheiden kohtaamispaikka?	58
9.3	“Yhden väylän taktiikka” ja perheiden osallisuuden edistäminen	61
9.4	Digitaaliset palvelut.....	64
9.5	Ehdotus Puumalan perhekeskustoimintamallista	65
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	70
11	POHDINTA.....	76
11.1	Tutkimuksen eettisyys	77
11.2	Tutkimuksen luotettavuus ja yleistäminen	78
11.3	Jatkotutkimusehdotukset.....	79
	LÄHTEET	82

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 2. Tutkimuslupahakemus

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on Sosionomi (AMK) -tutkintoon johtavan koulutuksen lopputyö. Tarve tälle tutkimukselle nousi Puumalan kunnasta, joka tarvitsi tietoa lapsi- ja perhepalveluiden kehittämiseen. Lapsi- ja perhepalveluita kehitetään valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa eli LAPE:ssa, joka on yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista (ks. esim. Aula ym. 2016).

LAPE-ohjelman tarkoituksena on kehittää lasten, nuorten ja perheiden palvelut sektori- ja hallintorajat ylittäväksi palvelukokonaisuudeksi, jossa palvelut ovat lapsi- ja perhelähtöisiä ja painopiste on varhaisessa tuessa. (Aula ym. 2016.) Tässä tutkimuksessa keskitytään Puumalan perhekeskustoimintamallin ja lapsiperheiden lähipalveluiden kehittämiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa aineistonkeruumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu. Teemahaastatteluun osallistui kuusi puumalalaista lapsiperhettä, jotka kertoivat palvelukokemuksistaan lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Tutkimusaineiston avulla pyrittiin ratkaisemaan seuraavat tutkimuskysymykset: Mistä Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi muodostua? Millaisia kokemuksia lapsiperheillä on Puumalan lasten, nuorten ja perheiden palveluista? Miten lapsiperheet kehittäisivät Puumalan lapsi- ja perhepalveluita?

Tämän tutkimusraportin alussa tarkastellaan lapsiperheiden hyvinvointia ja siihen vaikuttavia tekijöitä sekä LAPE-muutosta ja sitä ohjaavia periaatteita. Lisäksi tutustutaan perhekeskustoimintamallin historiaan ja sen kehittymiseen Suomessa sekä esitellään tämän tutkimuksen kannalta olennaiset matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalvelut. Tutkimusraportissa tutustutaan Puumalaan kehittämistyön ympäristönä, kerrotaan tutkimuksen toteuttamisesta ja tuodaan esiin tutkimuksen tulokset teemoittain. Raportin loppupuolella tehdään ehdotus, mistä Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi muodostua. Lopuksi tarkastellaan tutkimuksen johtopäätöksiä ja pohditaan tutkimuksen luotettavuutta, yleistettävyyttä ja eettisyyttä sekä tehdään jatkotutkimusehdotuksia.

2 LAPSIPERHEIDEN HYVINVOINTI

Erik Allardt on hyödyntänyt hyvinvoinnin määrittelyssä tarvekäsitettä. Hänen mukaan ”hyvinvointi on tila, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi” (Allardt 1976, 21). Tässä tutkimuksessa lapsiperheiden hyvinvoinnilla ajatellaan olevan yhteys heidän palvelutarpeisiinsa. Seuraavaksi käsitellään Erik Allardtin määrittelemiä hyvinvoinnin ulottuvuuksia ja lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.

2.1 Hyvinvoinnin ulottuvuudet

Hyvinvointia voidaan tarkastella esimerkiksi Erik Allardtin määrittelemien hyvinvoinnin ulottuvuuksien Having, Loving ja Being näkökulmasta. Allardtin mukaan Having tarkoittaa elintasoon vaikuttavia aineellisia, persoonattomia resursseja, joiden avulla ihminen ohjailee elinehtojaan. Aineellisten resurssien osoittimina toimivat muun muassa asuin- ja työolot, varallisuus, tulot, terveys ja koulutus. Elintaso-käsitettä voidaan tarkentaa elämänlaatu-käsitteellä, joka sisältää esimerkiksi sosiaalisten suhteiden tuoman tyydytyksen. (Allardt 1976, 32–33.)

Allardtin (1976, 42–45) teoriassa Loving-ulottuvuuden ytimenä on se, että ihminen tarvitsee rakkautta ja huolenpitoa. Yhteisyys- tai rakkaussuhteissa yhteinen kieli sekä kyky asettua toisen asemaan ovat erittäin tärkeitä. Loving-ulottuvuudessa nostetaan esiin ihmisen tarve muodostaa sosiaalisia suhteita sekä olla sosiaalisen verkoston jäsen. Sosiaalisen verkoston jäsenet ilmaisevat toisilleen välittämistä.

Allardtin (1976, 46–47) teorian Being-ulottuvuudessa itsensä toteuttamisen muotoja selitetään osatekijöiden avulla: Ihmistä kunnioitetaan yksilöllisenä persoonana, yksilöllä on mahdollisuus vapaa-ajan harrastustoimintaan ja mahdollisuus poliittiseen osallistumiseen. Itsensä toteuttamista ja persoonallisuuden kehittämistä pidetään positiivisena arvona, joka on tärkeä hyvinvoinnin osa-alue. Vapaa-ajantoimintoihin osallistumisen mahdollisuutta

voidaan kuvata myös lisäulottuvuudella Doing (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 39).

2.2 Hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä

Lammi-Taskulan ja Karvosen (2014, 13) mukaan hyvinvointi rakentuu koetun hyvinvoinnin, materiaalsen hyvinvoinnin ja terveyden ympärille. Koettuun hyvinvointiin vaikuttavat tyytyväisyys omaan elämään, mielekäs tekeminen ja henkilökohtainen terveydentila sekä laadukas asuinympäristö, ihmissuhteet ja osallisuus. Kokemus siitä, että on arvostettu ja saa oikeudenmukaista kohtelua, edistää koettua hyvinvointia.

Työ ja perhe ovat keskeisiä hyvinvoinnin osatekijöitä. Lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttaa merkittävästi työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Vanhempien hyvinvointi on lapsen turvallisen kasvuympäristön edellytys: vanhempien hyvinvointi ja terveys heijastuvat lapsen hyvinvointiin ja terveyteen raskausajasta alkaen. (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 38–39.)

Hakulinen-Viitanen ym. (2014) muistuttavat, että kaikki perheet tarvitsevat tukea elämänmuutoksissa. Lapsen hyvinvoinnin uhkana ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, perheväkivalta, parisuhdeongelmat tai toimeentulo-ongelmat. Kuormittava elämäntilanne heikentää vanhempien kykyä arvioida asioita lapsen näkökulmasta.

Perheen toimeentulo, perherakenne sekä työelämäasema vaikuttavat merkittävästi lapsen terveyteen ja hyvinvointiin. Perheen toimeentulo-ongelmat aiheuttavat riskin lapsen hyvinvoinnille. Lapsiköyhyyden tiedetään olevan yleisintä yksinhuoltajaperheissä, alle kolmivuotiaiden lasten perheissä, monilapsisissa perheissä tai toimeentulotuen varassa elävillä perheillä. Lasten hyvinvoinnin riskitekijöiksi nousevat työssäkäyvillä perheillä työn kuormittavuus, työaikojen heikko säätelymahdollisuus sekä perheen ja työn yhteensovittaminen. (Hastrup ym. 2016, 13–14.)

Lapsiperheiden hyvinvointia vahvistavia tekijöitä ovat kotitöiden jakaminen tasaisesti, toimiva parisuhde sekä perhevapaiden tasapuolinen käyttö. Suuri osa suomalaisista lapsiperheistä voi hyvin ja ne saavat palveluilta

tarvitsemansa avun ja tuen. Lapsiperheiden hyvinvointia heikentävät esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmat sekä turvaverkkojen vähäisyys. Lapsuuden olosuhteet voivat vaikuttaa hyvinvointiin läpi elämänkaaren. (Hastrup ym. 2016, 13–14.)

2.3 Tutkimuksia

Poutiaisen (2016, 68–82) tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia huolia terveydenhoitaja kohtaa lastenneuvolan ja kouluterveydenhuollon terveystarkastuksissa. Tutkimuksen mukaan terveydenhoitajat ovat huolissaan vanhempien jaksamisesta ja heidän kyvystä asettaa lapsilleen rajoja sekä perheen yhteisen ajan puutteesta.

Poutiaisen (2016, 68–82) tutkimuksen mukaan perheen sosioekonominen asema ja vanhempien terveys ovat yhteydessä lasten ja nuorten terveysneuvonnan ja tuen tarpeisiin. Heikko sosioekonominen asema ja vanhempien terveysongelmat lisäävät lasten ja nuorten tuen tarpeita. Poutiaisen tutkimuksessa selvisi, että terveydenhoitajat ovat huolissaan lasten ja nuorten ylipainosta, ruutuajan suuresta määrästä sekä päihteiden käytöstä.

Poutiainen (2016, 82) mukaan laajat terveystarkastukset ovat hyviä välineitä ottaa puheeksi lasten ja nuorten liiallisen ruutuajan vaikutuksia hyvinvoinnille. Liikalihavuutta ehkäistäessä on tärkeää, että koko perheen terveellisiä elintapoja edistetään. Varhaiskasvatus ja koulu ovat tärkeitä terveelliseen elämäntapaan ohjaavia toimijoita.

Laajoja terveystarkastuksia on toteutettu äitiys- ja lastenneuvolassa sekä kouluterveydenhuollossa vuoden 2011 alusta lääkärin ja terveydenhoitajan yhteistyöllä. Laajojen terveystarkastusten teemat ovat: arjen hallinta ja perheen arkirytm, vanhempien jaksaminen, toimeentulo ja työllisyys, kasvatuskäytännöt ja vuorovaikutus perheessä sekä tukiverkosto ja tuensaannin riittävyys ja perheiden yhteisen ajan riittävyys. Oheiset teemat sisältyvät äitiys- ja lastenneuvolan teettämiin laajoihin terveystarkastuksiin yleisemmin kuin kouluterveydenhuollon teettämiin vastaavanlaisiin tarkastuksiin. (Hakulinen-Viitanen ym. 2014, 248–249.)

Äitiys- ja lastenneuvolassa keskusteltiin eniten vanhempien jaksamisesta ja perheen tukiverkostosta sekä tuensaannin riittävydestä.

Kouluterveydenhuollon puolella parhaiten keskityttiin keskustelemaan perheen arjen hallinnasta ja arkirytmistä sekä perheen kasvatuskäytännöistä ja sisäisestä vuorovaikutuksesta. Vaikeimmaksi keskusteluteemaksi miellettiin perheen työllisyys ja toimeentulo. (Hakulinen-Viitanen ym. 2014, 248–249.)

3 LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMA

Seuraavaksi kerrotaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eli LAPE:n tarkoituksesta sekä kehittämistyötä ohjaavista periaatteista.

3.1 LAPE-muutoksen tarkoitus

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma on yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista, jonka tavoitteena on uudistaa lasten, nuorten ja perheiden palvelut asiakaslähtöisyyden periaatteita noudattaen integroiduksi lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuudeksi. Muutosohjelman lähtökohtana on tehdä pysyvää muutosta pitkäjänteisesti ja kokonaisvaltaisesti koko palvelukokonaisuuteen niin valtakunnallisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin. Palveluiden painopiste siirtyy varhaiseen tukeen ja ennaltaehkäiseviin palveluihin. (Aula ym. 2016, 2–7.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa painotetaan perheiden monimuotoisuutta, lapsi- ja perhelähtöisyyttä, perheiden voimavarojen edistämistä sekä lapsen edun toteutumista lapsen oikeuksien edellyttämällä tavalla. (Aula ym. 2016). Etelä-Savon alueella kiinnitetään erityistä huomiota lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden edistämiseen (Essote 2017–2018). LAPE-ohjelman tarkoituksena on tuottaa lapsi- ja perhelähtöisiä, oikea-aikaisia, yhteen sovitettuja ja tarpeenmukaisia palveluita. Muutokset astuvat voimaan palvelujärjestelmässä sekä päätöksenteossa vuoteen 2019 mennessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman maakunnalliset erityispiirteet on huomioitava kehittämissä. Etelä-Savon maakunta on harvaan asuttu alue, jossa asukkaiden keski-ikä on 45,5 vuotta. Etelä-Savoon kuuluu kolme kaupunkia (Pieksämäki, Savonlinna, Mikkeli) sekä yhdeksän maaseutukuntaa.

Alueen syntyvyys on 7,5 lasta tuhatta asukasta kohti. Tulos on maakuntien alhaisin. Vuoden 2016 lopussa Etelä-Savon alueella asui 12 988 lapsiperhettä, joista 2356 oli yksinhuoltajaperheitä, jotka muodostuivat äidistä ja lapsista. Isästä ja lapsista muodostuvia yksinhuoltajaperheitä Etelä-Savon alueella oli 441 joulukuussa 2016. (Essote 2017, 4–6; Tilastokeskuksen tietokanta 2016.)

Etelä-Savossa on syytä kiinnittää huomiota lapsiperheiden palveluiden kehittämiseen, jotta väestökehitys saataisiin kääntymään muuttovoittoiseksi. Kehittämisen edellytyksenä on hallinto- ja sektorirajat ylittävä yhteistyö. Etelä-Savossa yksinhuoltajaperheiden määrä on noussut pienoiseen kasvuun ja osa yläkouluikäisistä on kertonut kokevansa vanhemmuuden puutetta. Huolestuttavana merkinä Etelä-Savossa voidaan pitää lasten ja nuortenpsykiatrian erikoissairaanhoidon käyntien määrän kasvua – määrät ovat suurempia suhteutettuna koko maan tilanteeseen. (Essote 2017, 4–6.)

3.2 Lapsen oikeudet ja lapsen etu

Lapsen oikeudet ja lapsen etu on tärkeä lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ohjaava periaate. LAPE-muutosohjelmassa turvataan lapsen edun toteutuminen juurruttamalla lapsivaikutusten arviointi päätöksen teon tueksi. Lapsivaikutusten arvioinnissa tarkastellaan lasten ja perheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä joko paikallisesti tai kansallisesti. Lapsivaikutusten arvioinnissa lapsia, nuoria ja perheitä kuunnellaan ja osallistetaan sekä tuodaan esiin tietoa heidän elinolosuhteistaan. (Alila 2011, 13–14; Aula ym. 2016, 17.)

Lapsen oikeuksia ja lapsivaikutusten arviointia ohjaa YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (UK 1990), joka astui voimaan Suomessa vuonna 1991. Sopimus toimii perustana lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannassa. Lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteita ovat lapsen edun ensisijaisuus, syrjimättömyys, lapsen näkemysten kunnioittaminen, lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Lapsen edun mukaisesta kasvatuksesta ja kehityksestä ensisijainen vastuu on lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan huoltajilla, vanhemmilla tai holhoojilla, mutta sopimus velvoittaa julkista valtaa tukemaan vanhempia kasvatustehtävässä. (Aula ym. 2016, 14; UK 1990.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (UK 1990) mukaan lapsen tulee saada osallistua itseään koskevien asioiden suunnitteluun ja tuoda mielipiteensä päätöksentekoon, lapsella on oikeus saada erityistä suojelua sekä oikeus saada osuutensa yhteiskunnan taloudellisista voimavaroista. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa suositellaan lapsivaikutusten ennakkoarvioinnin tekemistä aina, kun päätös vaikuttaa lapseen. (Alila 2011, 15; UK 1990.)

Euroopan unionissa on tarkennettu YK:n lapsen oikeuksia esimerkiksi perhe-elämän osalta. Kyseisen säädöksen mukaan lapsilla on oikeus molempiin vanhempiinsa sekä oikeus heidän läsnäoloonsa ja huolenpitoon lapsen edun edellyttämällä tavalla. Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat huomioineet omassa lainsäädännössä EU:n laatimat velvoitteet kunkin valtion erityispiirteet huomioiden, kuten turvallisuus, varallisuus ja hyvinvointi ja niitä uhkaavat tekijät. (FRA 2015, 75–85.)

3.3 Lapsi- ja perhelähtöisyys

Lapsi- ja perhelähtöisyys on yksi lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ohjaavista periaatteista. Lapsilähtöisissä palveluissa lapsia ja nuoria pidetään aktiivisina toimijoina. Palveluissa arvostetaan lapsen omaa kokemusta ja tietoa. Lapsilähtöisissä palveluissa lapsen ja nuoren kuulluksi tuleminen on työskentelyn lähtökohta. Tämän mahdollistamiseksi ammattilaiset käyttävät vaihtoehtoisia kommunikaatiomuotoja, joilla varmistetaan lapsen ja nuoren kuulluksi tuleminen. Mahdollisuus oman äidinkielen käyttämiseen lapsi- ja perhepalveluissa edistää kuulluksi tuleamista. (Aula ym. 2016, 15.)

Lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi on tuettava myös vanhempia: LAPE:ssa kehitetään koko perheen hyvinvointia tukevia toimintamalleja. Lapsi- ja perhelähtöisyyden edellytyksenä on hallinto- ja sektorirajat ylittävä yhteistyö eri toimijoiden välillä. Kasvatuskumppanuuden ylläpitämiseen ja sen kehittämiseen kiinnitetään LAPE:ssa erityistä huomiota. (Aula ym. 2016, 15–16.)

Rönkkö ja Rytkönen (2010, 29–30) tuovat esiin, että perhekeskeisyys on asiakaslähtöistä toimintaa, jossa perheet ovat hakeutuneet palvelun piiriin

vapaaehtoisesti ja määrittävät itse palveluiden tarpeen. Kumppanuus, yhdessä toimiminen ja vertaistuki ovat perhekeskeisen työskentelyn ytimessä. Perhekeskeinen näkökulma on rinnastettavissa kokonaisvaltaiseen ihmiskäsitykseen, jossa huomion kohteena ovat elinympäristön vaikutukset.

Jyväskylän yliopiston Paletti-tutkimuksen (2009) mukaan nykyvanhemmat pyrkivät lapsilähtöiseen vanhemmuuteen. Tutkimuksessa nousi esiin, etteivät vanhemmat ole uupuneita vanhemmuuden vuoksi – vanhempien kokema stressi kohdistuu kasvatustyyliin. Vanhemmuuden juuret ulottuvat vanhempien omaan lapsuuteen, suvun perinteisiin ja kulttuuriseen taustaan. Vanhempien aikaisemmat kokemukset muovaavat vanhemmista tietynlaisia kasvattajia. Lapsen hyvän kasvun edellytyksenä pidetään vähintään yhden hyvän kiintymyssuhteen solmimista, joka alkaa intensiivisenä hoivasuhteena. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 113–117.)

Perälän ym. (2011, 110–111) tutkimuksen ”Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus?” mukaan vanhemmat osallistuvat lasten ja perheiden palveluiden kehittämiseen yleisimmin vanhempainneuvostoissa, johtokunnissa, vanhempainilloissa sekä valmennus- tai vertaisryhmissä. Edellä mainitun tutkimuksen mukaan tulevaisuudessa on syytä pohtia, kuinka saada asiakaspalautetta tai tutkimustietoa lapsiperheiden hyvinvoinnista ja terveydestä entistä systemaattisemmin päätöksenteon tueksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (2012–2015) eli KASTE II -ohjelman tavoitteina oli muun muassa edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaan osallisuutta. Oheiset tavoitteet täyttyivät sekä rakenteellisella että asenteellisella tasolla. Esimerkkeinä voidaan pitää kokemusasiantuntijuuden käytön yleistymistä sekä yhteistyön lisääntymistä sektorirajojen yli. (STM 2016, 22.)

3.4 Osallisuuden edistäminen

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa Etelä-Savon alueella lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta pyritään edistämään erilaisin menetelmin. Osallisuuden toteutumista edistetään siten, että ammattilaiset jalkautuvat lasten, nuorten ja perheiden luontaisiin ympäristöihin, kuten päiväkoteihin ja

kouluihin. Palvelut kehitetään käyttäjälähtöisesti, jolloin palveluidenkäyttäjien läsnäoloa voidaan pitää kehittämistyön lähtökohtana. (Essote 2017–2018, 5–6.)

Etelä-Savon LAPE-työssä osallisuuden toteuttamisen tavoitteena on muun muassa mahdollistaa asiakkaalle voimaantumisen kokemus sekä tasavertainen osallistumismahdollisuus kehittämistyöhön. Osallisuuden osa-alueet ja muodot huomioidaan lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden edistämässä lapsi- ja perhepalveluissa. (Essote 2017, 5.)

Halmen ym. (2014, 69) tutkimuksessa ”Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa” selvisi, että vanhempien osallisuutta edistävä toiminta oli äitiys- ja lastenneuvolassa yleisintä, mutta vanhempien vaikutusmahdollisuudet arvioitiin olevan kaikkein parhaimmat päivähoidossa. Moniammatillista työtä pidettiin usein positiivisena: perheiden mielestä se edistää heidän osallisuuttaan ja asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

3.5 Voimavarojen vahvistaminen

Perheiden voimavarojen vahvistaminen on tärkeä lapsi- ja perhepalveluiden muutosta ohjaava periaate. LAPE-muutosohjelmassa palveluja kehitetään siten, että ne kykenevät vahvistamaan lapsen, nuoren ja perheen voimavaroja ja edistämään heidän hyvinvointiansa. Dialogisuus ja vuorovaikutus korostuvat voimavaroja vahvistavassa toimintatavassa. Siinä huomioidaan niin lähiyhteisön kuin asuinalueen näkökulma, vahvistetaan koko kohderyhmälle suunnattua tukea sekä huomioidaan yksilölliset ja monimuotoiset tuen tarpeet. LAPE-muutoksen yhtenä tavoitteena on, että perheen voimavaroja vahvistetaan vanhemmuutta tukemalla. (Aula ym. 2016, 15.)

Rönkön ja Rytkösen (2010, 192–194) mukaan voimavara on ihmisen sisäinen voimantunne, joka ilmenee kykynä suoriutua ponnisteluja vaativista tehtävistä. Voimavara tarkoittaa myös ihmisen henkistä vahvuutta tai fyysistä jaksamista. Voimavarat voivat olla esimerkiksi ihmissuhteita, henkistä energiaa tai kykyä iloita ja nauttia.

Omien ja ympäristön voimavarojen hahmottamisessa on kulttuurillisia eroja. Länsimaisessa ajattelutavassa korostetaan yksilöllisyyttä, jossa yksilön voimavarat ajatellaan kuuluvan yksilölle itselleen. Joissakin kulttuureissa myös perhe ja suku liitetään tärkeiksi voimavaroiksi. Voimavaraistavan työotteen avulla tuetaan yksilön subjektiivista turvallisuuden, selviytymisen ja pystyvyyden tunnetta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 192–194.)

Perhe on lapselle lähin ja luontaisin kasvuympäristö, jossa huolehditaan tämän sosiaalisista, fyysisistä ja psyykkisistä tarpeista. Vanhemmuus on elinikäinen suhde, joka jatkuu läpi elämänkaaren. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 36; Taipale ym. 2004, 25.) Lapsiperheiden tärkeänä voimavarana voidaan pitää tukiverkostoa, joka voi koostua esimerkiksi perhepiiristä. Taipaleen ym. (2004, 25) mukaan perhepiiri tarkoittaa perheen sukulaisista koostuvaa joukkoa, jonka yhteydenpito on tunnesiteeseen perustuvaa. Perhepiiri auttaa jälkipolven huolehtimisessa ja tarjoaa taloudellista apua, hoivaa ja läheisyyttä.

3.6 Perheiden monimuotoisuus

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa tunnistetaan perheiden monimuotoisuus, joka ilmenee erilaisina perhemuotoina. Esimerkkejä erilaisista perheistä ovat monikulttuuriset perheet, yksinhuoltajaperheet, monilapsiset perheet ja pitkäaikaissairaiden lasten perheet. Kehittämistyön lähtökohtana on ymmärrys perheiden tarpeista, ammattilaisten osaaminen, uusien käytäntöjen kehittäminen sekä verkostoituminen järjestöjen ja kolmannen sektorin kanssa. (Aula ym. 2016, 16.)

Suomen lainsäädännössä perhettä ei ole määritelty selkeästi, vaikka moni etuus tai palvelu liittyy perheeseen. Taipaleen ym. (2004, 23) mukaan perheen määrittäminen olisi ylivoimainen tehtävä, mikä voisi aiheuttaa erimielisyyksiä ja vääriä tulkintoja elämisen edellytyksistä ja ehdoista. Länsimaisissa teollistuneissa yhteiskunnissa perhe on ensisijaisesti sosiologinen ja psykologinen käsite, joissa perhe muodostuu ihmisten yhteenkuuluvuuden tunteesta. Perhetutkijat muistuttavat, että perheestä puhuttaessa viitataan useisiin asioihin, jotka kuvastavat perheen eri ulottuvuuksia ja tehtäviä. (Taipale ym. 2004, 23–24.)

Rönkkö ja Rytönen (2010, 15–18) tuovat esiin, että perhekäsitys on muuttunut Suomessa ajan kuluessa – perheiden monimuotoisuus on yleistynyt ja normalisoitunut. Heteroperheen rinnalle on noussut sateenkaariperhe, joka muodostuu muuten kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille. Suurperheellä tarkoitetaan perhettä, johon kuuluu vanhempien lisäksi vähintään kolme lasta.

Tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheeseen kuuluvat henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa avo- tai aviopuolisoina lasten kanssa. Parisuhteensa rekisteröinyt pari luetaan myös perheeksi, vaikkei heillä ole lapsia. Perhe määritellään lapsiperheeksi, jos perheeseen kuuluu vähintään yksi alle 18-vuotias kotona asuva lapsi. (Tilastokeskus 2017.) Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat puumalalaiset lapsiperheet.

Murtorinne-Lahtisen (2013, 22) mukaan ydinperhe on saavuttanut vahvan yhteiskunnallisen aseman – sitä pidetään ihanneperheenä ja sen mukaan on kirjoitettu lait. Kolmen sukupolven perheeseen kuuluvat Taipaleen ym. (2004, 24) mukaan myös isovanhemmat, mutta nämä perheet ovat harvinaisia; vain kaksi prosenttia suomalaisista perheistä asuu isovanhempien kanssa.

Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2016 lopussa Suomessa oli 569 676 lapsiperhettä. Tilastokeskuksen tiedoista käy ilmi, että avioparin perhe on edelleen yleisin perhemuoto: Suomessa oli vuoden 2016 lopussa 335 512 avioparin perhettä. Toiseksi yleisin perhemuoto on avoparin perhe, joita oli 111 307 joulukuun lopussa vuonna 2016. Yksinhuoltajaperheitä, jotka muodostuivat äidistä ja lapsista oli koko maassa 105 693. Isästä ja lapsista muodostuneita yksinhuoltajaperheitä oli huomattavasti vähemmän: 17 164. (Tilastokeskuksen tietokanta 2016)

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli 51 636 uusperhettä vuoden 2016 joulukuussa. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan uusperhe on lapsiperhe, jossa kaikki alaikäiset lapset eivät ole puolisoiden yhteisiä, ja kotona asuu vähintään yksi toisen puolison alle 18-vuotias lapsi. Kodit, joissa lapset viettävät aikaansa viikonloppuisin, ei huomioida tilastoinnissa uusperheiksi. (Tilastokeskuksen tietokanta 2016.)

Uuden perherakenteen syntyminen purkaa konkreettisesti entisen perheen, mutta biologiset perhesuhteet säilyvät. Uusperheen kehitysvaiheet etenevät eri tavalla verrattuna ydinperheeseen. Uusperheessä voi olla kotoa pois muuttavia lapsia – samaan aikaan, kun parisuhde on muotoutumisvaiheessa. Vanhemman rooliin kasvaminen saattaa tuottaa hankaluuksia: molemmat uusperheen vanhemmista tuovat aiemmasta perheestä totutut toimintatavat ja roolimallit uuteen perheeseen. Uusperheeseen voi kuulua etäjäseniä, jotka vaikuttavat arkeen, toimintatapoihin ja perheen kulttuuriin niin läsnä kuin poissa ollessaankin. (Rönkkö & Rytönen 2010, 144.)

Uusperheessä on useita erilaisia ihmissuhteita, kuten vanhempi-lapsi-, puoliso-, uusvanhempi-, lapsipuoli tai sisarussuhteet. Mustasukkaisuuden ja kateuden tunteet ovat tyypillisiä – varsinkin jos on epävarma paikastaan perheessä. (Murtorinne-Lahtinen 2013, 58–59.)

Rönkkö ja Rytönen (2010, 145) tuovat esiin uusperheen sopeutumis- ja kehityshaasteiden moninaisuuden. Heidän mukaansa uusperheen on määriteltävä säännöt, sisäiset suhteet sekä roolit kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Lausumattomat rooli- ja sääntöodotukset voivat aiheuttaa kitkaa uusperheen arkeen.

4 PERHEKESKUSTOIMINTAMALLI

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eli LAPE:n keskeisenä tavoitteena on kehittää perhekeskustoimintamalli, joka sitoo yhteen kuntien palvelut, maakunnan sosiaali- ja terveystalvet sekä järjestöjen ja seurakunnan lapsi- ja perhetyön (Aula ym. 2016, 19–20).

4.1 Perhekeskuksen tarkoitus

Perhekeskustoimintamallin avulla painopiste siirtyy varhaisen tuen lähipalveluihin. Perhekeskustoimintamallissa huomioidaan digitaaliset palvelumahdollisuudet, joiden avulla voidaan tarjota matalan kynnyksen tukea esimerkiksi vanhemmuuteen tai parisuhteeseen. Lapsi- ja perhepalveluissa käytetään palveluohjauksellista työtettä ja huomioidaan erityisesti alle

kouluikäisten lasten ja perheiden hyvinvointia ja terveyttä edistävät palvelut, kuten varhaiskasvatus, neuvola ja perhetyö. (Aula ym. 2016, 19–20.)

Hastrupin (2018) mukaan perhekeskus toimii verkostona maakunnan alueella, mutta sillä on myös konkreettisia rakennuksia. Organisointi eri kohtaamispaikkojen välillä on tärkeää toimivan kokonaisuuden saavuttamiseksi. LAPE-muutosohjelmassa pyritään uudistamaan vallitsevaa toimintakulttuuria Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ohjaavilla toimintaperiaatteilla. Lasten, nuorten ja perheiden osallistamista kehittämistyöhön pidetään tärkeänä LAPE-muutosohjelmassa.

Etelä-Savon alueen kehittämiskohteeksi on nostettu perhekeskustoiminnan ja matalan kynnyksen lähipalvelujen kehittäminen. Etelä-Savon perhekeskusverkostoon lukeutuvat kasvatus-, sosiaali- ja terveysterveyst, joihin integroidaan järjestöjen ja seurakunnan tuottamat palvelut. Lähipalveluna toimivan perhekeskustoimintamallin etuna pidetään muun muassa palveluiden lisääntyvää tunnettavuutta sekä niiden saavutettavuuden paranemista. Oheisessa kehittämiskokonaisuudessa luodaan edellytykset perhekeskustoimintamallin toiminnan toteutukselle sekä toiminnan arvioinnille ja kehittämiselle. (Essote 2017, 9–11.)

4.2 Perhekeskustoiminnan juuret

Perhekeskus on Ruotsista lähtöisin oleva palveluinnovaatio, jossa perheet ja palvelut kohtaavat. Palvelumallissa lapsiperheiden terveyttä ja hyvinvointia edistävät ja ennaltaehkäisevät palvelut kootaan yhteen.

Perhekeskustoiminnassa lapsen hyvinvointi ja vanhempien voimavarat ymmärretään liittyvän vahvasti toisiinsa. Perhekeskustoiminnan peruseriaatteena on lapsen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen vanhempien hyvinvoinnin tukemisen kautta. Vanhemmuutta tuetaan matalan kynnyksen peruspalveluissa eri alojen ammattilaisten yhteistyöllä. (Halme ym. 2012, 15.)

Ruotsalaisilla lastenlääkäreillä heräsi huoli lasten hyvinvoinnin heikkenemisestä ja sen aiheuttamista ongelmista 1960-luvun loppupuolella. Tästä syystä 1970-luvulla tehtiin perhepoliittisia lakiuudistuksia turvaamaan

lasten suotuisat kasvuolosuhteet, joiden myötä ajatus perhekeskustoiminnasta, matalan kynnyksen palveluista ja vanhemmuuden tukemisen tärkeydestä heräsi. Perhekeskustoiminnan kehittäminen hidastui 1990-luvulla laman vuoksi. Perhekeskustoiminta on muodostunut pitkän kehittämisen tuloksena eri toimijoiden yhteistyöllä. (Bing 2011, 15–19.)

Marklund ym. (2012, 8) ovat tehneet kehitysehdotuksen, jonka avulla pyritään edistämään perhekeskustoimintaa pohjoismaissa. Ehdotuksen mukaan kaikille lapsiperheille tulee tarjota yhdenvertaiset lapsiperhepalvelut, joissa on huomioitu asiakkaan kulttuuritausta. Marklund ym. korostavat, että vanhemmuutta tulee tukea perheen tilanteen edellyttämällä tavalla. Ehdotuksessa kehoitetaan selvittämään yhteistyökuviot eri toimijoiden kesken sekä tarjoamaan moniammatillista tukea lapsiperheille. Perhekeskustoiminnan järjestäjien täytyy laatia yhteinen suunnitelma toiminnan edistämiseksi ja selkiyttämiseksi, jotta yhteistyö sujuisi tulevaisuudessa entistä paremmin.

4.3 Perhekeskustoiminnan kehittyminen Suomessa

Perhekeskustoiminta alkoi Suomessa 2000-luvun taitteessa. Perhekeskuksia kehitettiin PERHE-hankkeessa vuosien 2005–2007 aikana. Samaan aikaan lastenneuvolatoiminnan kehittämistä pohdittiin ja ajatuksena oli koota koko kunnan tai alueen lapsiperheille suunnatut palvelut yhtenäiseksi perhepalveluverkostoksi. Palveluverkosto voisi olla toiminnallinen tai fyysinen kokonaisuus, jossa tehdään yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. (Halme ym. 2012, 19; Hastrup 2018; STM 2008, 24.)

Perhekeskus kirjattiin hallitusohjelmaan vuonna 2007, jonka jälkeen kehittämistoimintaa vietiin eteenpäin KASTE I -ohjelmassa vuosien 2008–2011 aikana. KASTE I -ohjelmassa pyrittiin saavuttamaan seuraavat tavoitteet: kuntalaisten syrjäytymisen väheneminen, osallisuuden edistäminen, palvelujen laadun, saatavuuden ja vaikuttavuuden kehittäminen sekä hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen ja terveyden ja hyvinvoinnin lisääntyminen. Kehittämistyö jatkui KASTE II -ohjelmalla vuosien 2012 ja 2015 välisen ajan. (Halme ym. 2012, 19; Hastrup 2018; STM 2008, 24.)

Perhekeskusten kehittäminen kirjattiin myös sosiaali- ja terveysministeriön Terveystieteiden edistämisen politiikkaohjelmaan sekä opetus- ja kulttuuriministeriön Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (2016–2018) avulla pyritään luomaan maakunnallinen perhekeskustoimintamalli, jonka myötä pyritään konkretisoimaan ja selkiyttämään perhekeskuksen tehtävät lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Lapsiperheiden palvelut kootaan toimivaksi kokonaisuudeksi ja perustetaan perheille avoimia yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja. (Halme ym. 2012, 19; Hastrup 2018; STM 2008, 24.)

4.4 Tutkimuksia

Hiltunen (2017) pyrki selvittämään tutkimuksessaan ”Perheverkoston kehittäminen – työvälineitä verkostotoimintaan”, millaiset ovat toimivia perheverkostotoiminnan rakenteita moniammatillisessa työssä. Aineisto koostui asiakkaiden, työntekijöiden sekä esimiesten haastatteluista. Verkoston toimintaan oltiin pääosin tyytyväisiä, mutta työntekijät toivoivat tehokkaampaa tiedonkulkua eri toimijoiden välillä. Yhteisiin tavoitteisiin toivottiin selkeyttä, palveluohjauksen merkitystä pitäisi korostaa ja kokouskäytäntöjä tarkentaa.

Asiakasosallisuus ja sen kehittäminen nousivat merkittävästi esille kaikissa haastatteluryhmissä. Asiakkaat olivat kiinnostuneita perheverkostosta ja olisivat myös kiinnostuneita osallistumaan kehittämistyöhön mahdollisuuksien puitteissa. Tulevaisuudessa kokemusasiantuntijuus ja asiakasosallisuus voitaisiin hyödyntää verkostotyön kehittämisessä. (Hiltunen 2017.)

Perälän ym. (2011, 100) tutkimuksessa ”Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus?” kerättiin tietoa Suomen sosiaali-, terveys- ja opetustoimen johtajilta lasten ja perheiden palveluista ja niiden kehittämistarpeista. Tutkimuksen avulla pyrittiin saamaan arvio järjestäjätahojen yhteistoiminnasta sekä palvelujen yhteensovittamisesta. Kyseisessä tutkimuksessa selvitettiin, kuinka useassa kunnassa lapsi- ja perhepalvelut on koottu yhtenäiseksi palvelukokonaisuudeksi perhekeskukseen tai perhekeskustyyppisesti.

Tutkimuksessa selvisi, että 21 % kunnista oli järjestänyt lapsille ja lapsiperheille suunnattuja palveluita perhekeskustyyppisesti tai

perhekeskuksissa. Perälän mukaan 17 % kunnista suunnitteli parhaillaan lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistä perhekeskuksiin. Esimerkkejä perhekeskustyyppisesti järjestetyistä palveluista olivat hyvinvointineuvola, perhekeskus, perheasema, avoin varhaiskasvatustoiminta ja yhteiset fyysiset tilat. (Perälä ym. 2011, 100.)

Raatikaisen (2010, 38) tutkimuksessa ”Perheiden parissa” kartoitettiin perhekeskusten toimintatapoja, perhekeskuksissa järjestettäviä palveluita sekä kokemuksia toimijoiden yhteistyöstä. Tutkimuksen mukaan perhekeskuksissa yhteinen fyysinen tila on erittäin yleinen: peräti ¾:lla palvelut on järjestetty fyysisesti samaan tilaan. Raatikaisen tutkimuksen mukaan ¼ perhekeskuksista toimii pelkästään rakenteellisena palveluverkostona.

Raatikaisen (2010, 39) mukaan perhekeskusten palvelutarjonta vaihtelee niin paikkakunnan kuin järjestävän toimijan mukaan, mutta yleisesti painopiste on ennaltaehkäisevässä työssä. Monitoimijaisessa perhekeskuksessa järjestetään paikoittain myös korjaavaa työtä, esimerkiksi psykologi- tai lastensuojelupalveluna. Vertaistuen palvelut perhekeskuksissa olivat Raatikaisen tutkimuksen mukaan hyvin yleisiä. Perhekeskuksen moniammatillista palveluverkostoa pidettiin positiivisena – se kykenee tarjoamaan perheille kasvatus- ja hoitotyön ammattilaisten ohjausta ja tukea.

Raatikaisen (2010, 62–63) mukaan palveluiden helppo saatavuus ja matalalla kynnyksellä avun hakeminen edistävät lapsiperheiden hyvinvointia. Palveluiden saavutettavuus ja varhainen tuki toteutuvat hyvin perhekeskuksissa. Perhekeskusta voidaan pitää positiivisena palvelukokonaisuutena myös perheiden osallisuuden, arjessa jaksamisen, yhteisöllisyyden ja vanhempien voimavarojen vahvistamisen näkökulmasta.

Raatikainen (2010, 41) tuo esiin digitaalisuuden hyödyn perhekeskustoiminnassa: verkkopohjainen perhekeskus tarjoaa tietoa lasten, psyykkisestä, sosiaalisesta ja fyysisestä kehityksestä ja kokoaa yhteen maakunnan ja kunnan alueen lapsiperhepalvelut. Verkkopohjaisen perhekeskuksen etuna voidaan pitää myös vanhemmille tarjottavaa

vertaistukea sekä mahdollisuutta asiantuntijoiden neuvoihin digitaalisen palvelun avulla.

5 MATALAN KYNNYKSEN LAPSI- JA PERHEPALVELUT

Seuraavaksi nostetaan esiin tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisiä matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalveluita. Matalan kynnyksen palvelu tarkoittaa tässä tutkimuksessa sitä, että palvelun piiriin on helppo päästä, palvelussa edistetään lapsiperheiden hyvinvointia varhaisen tuen periaatteella, eikä palvelun piiriin pääsemiseksi tarvita erillistä lähetettä. Lapsiperheille suunnatut peruspalvelut, kuten päiväkotit ja koulut ovat tässä tutkimuksessa tärkeitä toimijoita lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalveluiden lisäksi.

5.1 Peruspalvelut hyvinvoinnin tukena

Lasten ja perheiden hyvinvointia uhkaavien tekijöiden varhaisen tunnistamisen näkökulmasta lasten ja lapsiperheiden peruspalvelut ovat avainasemassa. Varhaislapsuudessa lapsiperheiden ongelmiin voidaan puuttua muun muassa perusterveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa, äitiys- ja lastenneuvolassa, koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa, lastensuojelussa – tai kolmannen sektorin tarjoamissa palveluissa. Edellä mainittujen palveluiden tehtävänä on turvata lapselle oikeus hyvinvointiin, turvallisuuteen ja hyvään elämään. (Hastrup ym. 2016, 14–15.)

Lapsiperheiden ja muun väestön tuloeroja pyritään tasaamaan perhepolitiikan avulla, joka koostuu yhteiskunnan tarjoamasta tuesta, palveluista ja tulonsiirroista, joiden avulla lapsille halutaan turvata suotuisat kasvuolot (Taipale ym. 2004, 31). Kunnat ja kuntayhtymät rahoittavat lapsiperhepalveluja valtionosuuksilla ja verotuloilla. Ennaltaehkäisevät palvelut ovat lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta erittäin merkityksellisiä. (Perälä ym. 2014, 228–229.)

Koko ikäryhmälle tarkoitettuja keskeisiä lasten, nuorten ja perheiden palveluja ovat esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvola, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä varhaiskasvatus ja perusopetus. Jos vanhemmuudessa on puutteita tai lapsen kasvuolosuhteet ovat epäsuotuisat lapsen kehitykselle: tarvitaan lisäksi

kohdennettuja palveluja. Etsivä nuorisotyö, ehkäisevä päihdetyö, perhetyö sekä kasvatus- ja perheneuvola ja varhainen tuki varhaiskasvatuksessa ovat esimerkkejä kohdennetuista palveluista. (Perälä ym. 2014, 228–229.)

Suomalaiset lapsiperhepalvelut ovat korkeatasoisia, mutta saattavat näyttäytyä käyttäjille pirstaleisina, eivätkä ne aina kykene vastaamaan perheiden monimuotoisiin tarpeisiin. Lapsiperheiden palveluiden järjestäminen vaihtelee kunnittain, mutta lainsäädäntö velvoittaa järjestämään tietyt palvelut. Tutkimustiedon valossa näyttää siltä, että suomalaisista lapsiperhepalveluista saatava tuki vastaa parhaiten hyvin toimeentulevien lapsiperheiden tarpeisiin. Puolestaan perheet, jotka tarvitsevat tukea ja mahdollisesti hyötyisivätkin tuesta eniten, kokevat palvelun tarjoaman tuen riittämättömäksi. (Hastrup ym. 2016, 14–15.)

5.2 Lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalvelut

Suomen lainsäädäntö velvoittaa kuntia järjestämään asukkailleen riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja voidaan koota sekä alueellisesti että valtakunnallisesti muiden palveluiden yhteyteen, jos se on perusteltua asiakkaan turvallisuuden sekä palveluiden vaikuttavuuden ja laadun näkökulmasta. (STM 2017, 100–102.)

Puumalassa lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalvelut ovat tulleet Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymältä vuodesta 2017.

Maakunta- ja sote -uudistus vaikuttaa lapsiperheiden palvelujen järjestämiseen tulevaisuudessa siten, että sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvastuu siirtyy kunnilta maakunnille 1.1.2020 alkaen. Koulun yhteydessä toimivat kuraattori- ja psykologipalvelut jäävät uudistuksen jälkeenkkin kunnan vastuulle. Maakunta- ja sote -uudistuksen astuessa voimaan kunnan ja maakunnan henkilöstön yhteistyön merkitys korostuu. (Puumalan kunta 2018; Hilden 2018.)

Lainsäädännöllä ja valtakunnallisilla ohjelmilla tuetaan lasten ja perheiden palvelujen yhteensovittamista. Toimialojen väliseen yhteistyöhön ohjataan muun muassa lastensuojelu-, varhaiskasvatus- ja terveydenhuoltolaissa. Terveys 2015 -kansanterveysohjelmassa pyrittiin edistämään eri toimijoiden

yhteistyötä lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta. Niin ikään Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (Kaste 2008–2011) merkittävänä kehittämiskohteena oli lasten ja perheiden palvelujen kehittäminen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. (Perälä ym. 2011, 19–20.)

Sosiaalihuoltolailla pyritään turvaamaan muun muassa asiakkaiden tasa-arvon, hyvinvoinnin ja osallisuuden toteutuminen palveluissa.

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa tarjoamaan yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät palvelut asiakkaan edun mukaisesti. Sosiaalihuollon toimissa on huomioitava lapsen etu, kun arvioidaan toimenpidevaihtoehtoja ja ratkaisuja. Niiden tulee turvata lapselle tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö, kehitystason mukainen huolenpito ja oikeus koskemattomuuteen. Sosiaalihuollon toimissa tulee edistää lapsen itsenäistymistä ja vastuullisuuteen kasvamista.

(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Sosiaalihuoltolaissa veloitetaan seuraamaan ja edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistamaan kasvuoloja vaarantavia epäkohtia ja ehkäisemään niiden syntymistä. Lapsille, lapsiperheille ja nuorille tarkoitetut palvelut on kehitettävä siten, että kyseisten palvelujen avulla tuetaan huoltajia kasvatustehtävässä ja saadaan selville mahdollinen erityisen tuen tarve ja vastataan siihen. (Sosiaalihuoltolaki 9–10. §.)

Tuen tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluita ovat muun muassa sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu, asumispalvelut, kasvatus- ja perheneuvonta sekä mielenterveystyö (Sosiaalihuoltolaki 14. §). Sosiaalityö on asiakas- ja asiantuntijatyötä, jonka avulla lievennetään elämäntilanteen vaikeuksia ja vahvistetaan niin yksilöiden kuin perheiden toimintaedellytyksiä ja osallisuutta (Sosiaalihuoltolaki 15. §).

Lapsiperheille järjestetään myös sosiaali- ja terveydenhuollon erikoispalveluja, kuten lastensuojelu tai päihdepalvelu. Mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat esimerkkejä palveluista, jotka kootaan usein valtakunnallisesti tai alueellisesti yhteen erityisosaamisen varmistamiseksi (STM 2017, 102). Edellä mainittujen palvelujen lisäksi lapsiperheet saavat tukea yhteisöllisestä toiminnasta, joka

voi olla kunnan, seurakunnan tai järjestöjen järjestämää kerhotoimintaa tai muuta vapaa-ajan toimintaa (Perälä ym. 2014, 228–230).

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Lapsiperhekyselyn (2012) mukaan etenkin alle kouluikäisten lasten perheet osallistuvat ahkerasti avoimeen toimintaan, esimerkiksi lasten kerhoihin, perhekerhoihin ja leikkipuistotoimintaan. Kyseisen kohderyhmän vanhemmat ovat olleet tyytyväisiä edellä mainittujen palvelujen saatavuuteen. Perälä ym. pitävät tulosta merkityksellisenä, koska kerhotoiminnassa vanhemmat pääsevät tutustumaan muihin, samassa elämäntilanteessa oleviin vanhempiin ja lapset saavat nauttia ikätasoisesta seurasta. (Perälä ym. 2014, 228–230.)

Perälän ym. (2014, 230) mukaan lapsiperheiden terveystalvelut eli lastenneuvolan tai koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut ovat tuttuja lähes kaikille lapsiperheille. Valtaosa palvelujenkäyttäjistä ovat olleet tyytyväisiä palvelujen saatavuuteen. Sen sijaan aikuisten psykiatria- ja mielenterveystalvelujen sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian palvelujen saatavuutta pidettiin vaikeana – osan mielestä erittäin vaikeana. Myös terveystakeskuksen vastaanottopalvelujen saatavuutta pidettiin heikkona.

Hastrup ym. (2016, 37) kritisoivat lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveydenhuollon perustalveluiden olevan hajanaisia: ne eivät kykene muodostamaan yhtenäistä toimivaa kokonaisuutta. Avunsaanti miellettiin vaikeaksi, koska asiakas ei tiedä, mihin pitäisi ottaa yhteyttä. Asiakkaat toivoivat, että heti ensimmäinen toimija tekisi arvion asiakkaan tilanteesta.

Palveluiden koordinoitua ja vastuiden jakoa pidetään tärkeinä, kun puhutaan asiakkaasta, joka tarvitsee samaan aikaan useita eri palveluita. Lapsille, nuorille ja perheille suunnattujen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden uudistamisen tuotoksena tulisi muodostua palvelukokonaisuus, johon kuuluvat palvelut syntymättömien lasten palveluista opiskeleikäisten nuorten palveluihin. (Hastrup ym. 2016, 37.)

5.3 Neuvola- ja varhaiskasvatuspalvelut

Etelä-Savon terveystieteiden tutkimuskeskuksessa äitiysneuvolatoiminnan tavoitteiksi on asetettu sikiön ja raskaana olevan naisen terveyden ja hyvinvoinnin turvaaminen sekä tulevien vanhempien hyvinvoinnin edistäminen ja tulevan lapsen kasvu- ja kehitysympäristön turvallisuuden ja terveellisuuden edistäminen. Keskeisenä tavoitteena pidetään myös kiintymyssuhteen tukemista vauvan ja vanhemman välillä. Äitiysneuvolassa tunnistetaan ongelmat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarjotaan asiakkaan tarpeisiin vastaavaa tukea. Äitiysneuvoloissa ehkäistään syrjäytymistä ja pyritään kaventamaan terveyseroja moniammatillisella työskentelyllä. (Essote 2018, 10–11.)

Lastenneuvolan tehtävänä on seurata ja edistää lapsen sosiaalista, psyykkistä ja fyysistä kasvua ja kehitystä sekä tukea vanhempia lapsen kasvatukseen liittyvissä asioissa. Lastenneuvolan kohderyhmänä ovat alle kouluikäiset lapset ja heidän perheensä, joiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on lastenneuvolan perustehtävä. Neuvolassa toteutetaan laajoja terveystarkastuksia, joissa arvioidaan koko perheen hyvinvointia, vanhempien tuen tarpeita sekä lapsen hyvinvointia, terveyttä ja kehitystä. (Essote 2018, 12.)

Suomen lainsäädäntö edellyttää lasten ja nuorten ehkäisevissä palveluissa huomioon otettavan koko perheen tuen tarpeet. Laajoilla terveystarkastuksilla pyritään tunnistamaan perheen tuen tarpeet mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarjoamaan tukea sitä tarvitseville. Laaja terveystarkastus toteutetaan yhteistyöllä päivähoiton ja esiopetuksen henkilöstön, neuvolan ja perheen kanssa. Laajassa terveystarkastuksessa arvioidaan sekä lapsen että koko perheen hyvinvointia ja terveyttä. (Essote 2018, 12; Hakulinen-Viitanen ym. 2014, 242–243.)

Lastenneuvolassa pyritään tunnistamaan lapsen ja perheen erityisen tuen tarve mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä tarjoamaan lapselle ja perheelle oikea-aikaista ja tarkoituksenmukaista tukea. (Essote 2018, 12.) Kasvatus- ja perheneuvonta on tarkoitettu tukemaan lapsen ja vanhempien hyvinvointia – sen avulla tuetaan vanhemmuutta ja vahvistetaan perheen

voimavaroja. Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy muun muassa ohjausta, asiantuntijaneuvontaa sekä lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää tukea. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Varhaiskasvatus on tärkeä lapsen ja perheen hyvinvointia tukeva toimija. Varhaiskasvatustilain (1973/36) 1. ja 2. §:ssä tuodaan esiin varhaiskasvatuksen keskeisiä tehtäviä: varhaiskasvatus on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus, jossa painottuu pedagogiikka. Varhaiskasvatus on tarkoitettu alle oppivelvollisuusikäisille lapsille ja sen tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa tuetaan oppimisen edellytyksiä ja edistetään koulutuksellista tasa-arvoa ja elinikäistä oppimista.

Varhaiskasvatuksessa pyritään tarjoamaan lapselle mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet henkilöstöön ja tunnistamaan yksilöllinen tuen tarve sekä järjestämään tukea monialaisessa yhteistyössä. Varhaiskasvatuksessa tehdään kasvatustyötä huoltajien kanssa lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tarjotaan lapselle mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (19.1.1973/36, 1–2. §.)

5.4 Koulu lasten ja nuorten hyvinvointia edistämässä

Perusopetuslain (1998/628, 1–4. §) mukaan kunnan tehtävänä on järjestää kunnassa asuville lapsille esiopetusta ja perusopetusta. Perusopetuslaki velvoittaa kuntaa järjestämään opetusta myös pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville lapsille. Perusopetus voidaan toteuttaa yhteistyössä muiden kuntien kanssa, tai hankkia perusopetuspalvelut perusopetuslain nimeämältä järjestäjätaholta. Perusopetuslaissa velvoitetaan järjestämään opetusta siten, että se edistää tasa-arvoisuutta ja sivistystä yhteiskunnassa sekä edistää oppilaiden mahdollisuuksia kehittää itseään elämänsä aikana ja osallistua koulutukseen. Opetuksen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta koulutuksessa koko maan alueella: opetuksessa noudatetaan valtakunnallisesti yhtenäisiä perusteita.

Puumalan yhtenäiskoulun esiopetuksen opetussuunnitelmassa (2014, 7–8) korostetaan varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen

muodostaman oppimisen polun tärkeyttä. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana pidetään henkilöstön tietoa oppimisen polun eri vaiheista, käytännöistä, ominaispiirteistä ja tavoitteista. Esiopetuksessa jokainen lapsi kohdataan tasa-arvoisesti ja jokainen on arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Esiopetuksessa lapsilla on oikeus hyvään opetukseen, oikeudenmukaiseen kohteluun ja kannustavaan palautteeseen. Huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä pidetään hyvin tärkeänä lapsen hyvinvointia turvaavana tekijänä.

Koulua pidetään tärkeänä toimijana lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Koulu ja opiskeluhoito edistävät yhdenvertaisuutta ja tasoittavat hyvinvointieroja eri väestöryhmien välillä. Sekä yksilökohtaisella että yhteisöllisellä opiskeluhoollolla edistetään peruskoululaisten terveystottumuksia ja terveellisiä elämäntapoja sekä tarjotaan tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Wiss ym. 2017.)

Puumalan yhtenäiskoulun perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014, 3–8) oppilasta pidetään aktiivisena toimijana, joka oppii ratkaisemaan ongelmia sekä itsenäisesti että yhdessä toisten kanssa. Puumalan yhtenäiskoulussa oppilas oppii asettamaan itselleen tavoitteita. Perusopetuksessa oppiminen tapahtuu vuorovaikutteisissa tilanteissa, erilaisissa oppimisympäristöissä toisten ihmisten kanssa. Puumalan yhtenäiskoulussa toiset ihmiset kohdataan avoimesti, myönteisessä ja kannustavassa ilmapiirissä. Yhtenäiskoulussa jokaista kunnioitetaan ja toimintakulttuurissa painottuu muun muassa oman kotiseudun arvostaminen ja sen tuntemus.

5.5 Kouluterveydenhuollon palvelut

Opiskeluhoito on opiskelijan hyvinvoinnin, terveyden ja oppimisen ylläpitämiseen liittyvää toimintaa oppilaitosyhteisössä, mitä toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko yhteisöä tukevana toimintana, mutta opiskelijoilla on oikeus myös yksilölliseen opiskeluhoitoon. Yksilökohtaisen opiskeluhoollon palveluja ovat monialainen yksilökohtainen opiskeluhoito, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä kuraattori- ja psykologipalvelut. Opiskeluhoitoa on perusopetuksen oppilashuolto sekä ammattikoulun ja lukion opiskelijahuolto. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 2–5. §.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013, 2–5. §) tarkoituksena on edistää opiskelijoiden hyvinvointia, terveyttä ja oppimista sekä ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä ja edistää opiskelijoiden osallisuutta. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki velvoittaa huolehtimaan opiskeluympäristön esteettömyydestä ja turvallisuudesta sekä tekemään yhteistyötä kodin ja oppilaitoksen välillä. Lisäksi laki velvoittaa tarjoamaan yhdenvertaiset opiskeluhuoltopalvelut ja varhaisen tuen kaikille sitä tarvitseville.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 15. §:ssä säädetään opiskelijan oikeudesta saada opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalveluita. Lain mukaan opiskelijalle on järjestettävä keskustelumahdollisuus kuraattorin tai psykologin kanssa viimeistään seitsemäntenä koulupäivänä alkaen siitä, kun opiskelija on ilmaissut tarpeensa kyseiselle palvelulle. Kiireellisissä tapauksissa keskusteluapua on järjestettävä viipymättä – samana tai seuraavana päivänä. Perälän ym. (2014, 230) tutkimuksen ”Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä” mukaan kymmenen prosenttia palvelunkäyttäjistä piti opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalvelujen saatavuutta vaikeana.

5.6 Kouluterveyskysely 2017

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskysely tuottaa tietoa lasten ja nuorten terveyteen ja hyvinvointiin liittyvistä tuen tarpeista.

Kouluterveyskyselyn (2017) mukaan suomalaiset lapset ja nuoret ovat sekä parempivointisia että terveempiä kuin aiemmin. Tuloksesta huolimatta eri väestöryhmien väliset hyvinvointi- ja terveyserot ovat kasvaneet viime vuosien aikana. Perheen heikko taloudellinen tilanne vaikuttaa negatiivisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin ja terveyteen. (Wiss ym. 2017.)

Kyselyn mukaan perheen taloudellisen tilanteen ollessa heikko 8.–9.-luokan oppilaat kokivat terveydentilansa huonoksi tai keskinkertaiseksi noin neljä kertaa useammin verrattuna oppilasiin, joiden perheissä on hyvä taloudellinen tilanne. Lisäksi muun muassa ahdistuneisuusoireet olivat merkittävästi yleisempiä oppilailla, joiden perheissä taloudellinen tilanne on heikko. (Wiss ym. 2017.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyssä 8.–9.-luokan oppilaista ne oppilaat, jotka ajattelivat perheensä taloudellisen tilanteen huonoksi, olivat käyttäneet opiskeluhuoltopalveluita muita 8.–9.-luokkalaisia useammin. Perheen taloudellinen tilanne oli yhteydessä myös siihen, kuinka oppilas ja tämän perhe kokivat luokan ilmapiirin tai opettajien oikeudenmukaisuuden. Koulu-uupumus, kiusatuksi tuleminen, ahdistuneisuus ja yksinäisyys olivat niin ikään tavallisempia oppilailla, joiden perheessä taloudellinen tilanne on heikko. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksen mukaan oppilaat ja vanhemmat osallistuvat koulun järjestämään toimintaan, mutta vanhempien ja oppilaiden osallisuuteen on syytä kiinnittää huomiota yhä enemmän jatkossa. (Wiss ym. 2017.)

Kouluterveyskyselyyn (2017) Puumalassa osallistuivat 4.–5.-luokkalaiset, vastausprosentin ollessa 91 %. Puumalan yhtenäiskoulun 8.–9.-luokan oppilaista 94 % vastasi kyselyyn. Hyvinvointilautakunta päätti, että Kouluterveys 2017 -kyselyn tuloksia huomioidaan kasvatusta ja opetustyössä sekä nuoris- ja liikuntapalvelujen toiminnassa. Lisäksi kyselyssä ilmenneet huolenaiheet tulee huomioida Puumalan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa. (Puumalan hyvinvointilautakunta 2018.) Seuraavaksi nostetaan esiin Puumalan yhtenäiskoulun 4.–5.-luokan sekä 8.–9.-luokan kouluterveyskyselyn (2017) tuloksia.

Puumalan yhtenäiskoulun 4.–5.-luokan oppilaista 63,3 % ja 8.–9.-luokan oppilaista 27,6 % kertoi olevansa erittäin tyytyväinen elämäänsä. Melko tyytyväisiä elämäänsä oli 26,7 % nuoremmista oppilaista ja 41,4 % kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista. Kyselyyn vastanneista 4.–5.-luokan oppilaista 6,7 % ei ollut elämäänsä tyytymätön eikä tyytyväinen ja 20,7 % vanhemmista oppilaista kertoi samaa. Puumalan yhtenäiskoulun 4.–5.-luokan oppilaista 3,3 % kertoi olevansa elämäänsä melko tyytymätön ja 8.–9.-luokan oppilaista elämäänsä melko tyytymättömiä oli alle viisi prosenttia.

Puumalalaisista 4.–5.-luokan oppilaista yli puolet (56,7 %) pitivät terveydentilaansa erittäin hyvänä. Puumalan 8.–9.-luokan oppilaista 32,1 % mielsi terveydentilansa erittäin hyväksi ja 60,7 % melko hyväksi. Yhtenäiskoulun 4.–5.-luokan oppilaista valtaosa (70 %) kertoi pystyvänsä

keskustelemaan omista asioista usein vanhempiensa kanssa. Puumalalaisista 4.–5.-luokan oppilaista 23,3 % mielsi, että vanhempien kanssa keskustelu sujuu melko usein ja 6,7 % oli sitä mieltä, että keskustelu vanhempien kanssa onnistuu silloin tällöin. (Kouluterveyskysely 2017.)

Kouluterveyskyselyssä (2017) kysyttiin koulukiusaamisesta: 61,3 % puumalalaisista 4.- ja 5.-luokan oppilaista ei ollut kiusattuna lainkaan kyseisen lukuvuoden aikana. Kiusaamista kerrottiin ilmenevän harvoin: 38,7 prosenttia ilmoitti tulleen harvemmin kuin kerran viikossa kiusatuksi. Kukaan vastanneista ei ollut kertonut tulleen kiusatuksi useita kertoja tai kerran viikossa. Puumalan yhtenäiskoulun 8.–9.-luokan oppilaista 65,5 % kertoi, ettei ollut tullut kiusatuksi kertaakaan lukuvuoden aikana. Nuorempien oppilaitten tuloksista poiketen 8.–9.-luokilla oli oppilaita, jotka kertoivat tulleen kiusatuksi kerran viikossa (< 5 %) tai useita kertoja viikossa (< 5 %).

Valtaosa Puumalan yhtenäiskoulun 4.–5.-luokan oppilaista piti (58,1 %) koulua paikkana, jossa on mahdollista keskustella aikuisen kanssa mieltä painavista asioista. Kouluterveyskyselyyn vastanneista 4.–5.-luokan oppilaista 12,9 % ajatteli, ettei koulussa ole mahdollisuutta keskustella aikuisen kanssa mieltä painavista asioista ja 29 % vastanneista ei tiennyt tai ei osannut sanoa, onko koulussa mahdollisuutta keskustella aikuisen kanssa mieltä painavista asioista. (Kouluterveyskysely 2017.)

5.7 Lastensuojelupalvelu

Lastensuojelulla turvataan lapselle mahdollisimman tavallinen lapsuus ongelmista huolimatta. Lastensuojelun toimenpiteillä pyritään katkaisemaan kielteisten tapahtumien kierre ja tukemaan lasta ja perhettä arjessa. (Raunio 2009, 289.) Lastensuojelulaissa (13.4.2007/417) säädetään lastensuojelun keskeisistä periaatteista, joiden edellyttämällä tavalla tuetaan lapsen hoidosta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa sekä turvataan lapselle suotuisa kasvu- ja kehitysympäristö.

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4. ja 5. §:ssä säädetään lastensuojelun sisällöstä: lastensuojelulla ennaltaehkäistään lapsen ja perheen ongelmien syntyminen ja puututaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa havaittuihin

ongelmiin. Lastensuojelussa huomioidaan ensisijaisesti lapsen etu. Lapsella on oikeus saada tietoa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä kehitystason edellyttämällä tavalla.

Kunta tai kuntayhtymä järjestää ehkäisevää lastensuojelua lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi: palvelu on tarkoitettu niille lapsille tai perheille, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevän lastensuojelun avulla edistetään lasten hyvinvointia turvaamalla lapsen kasvua ja kehitystä sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua annetaan muun muassa äitiys- ja lastenneuvolassa, päivähoidossa, perusopetuksessa ja nuorisotyössä. (Lastensuojelulaki 3a §.)

5.8 Päihde- ja mielenterveyspalvelut

Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat kasvattavat lasten riskiä saada mielenterveysongelmia. Noin kolmasosalla aikuispsykiatrian erikoissairaanhoidon potilaista on lapsia. Terveystieteiden laissa sekä lastensuojelulaki velvoittavat turvaamaan lapsen tuen ja hoidon tarpeen, jos vanhempi on päihde- tai mielenterveyspalvelujen piirissä, tai sosiaali- ja terveyspalveluissa on herännyt huoli vanhemman kyvystä huolehtia lapsestaan. (Santalahti & Marttunen 2014, 191–192.)

Mielenterveystyön avulla pyritään poistamaan mielenterveyttä vaarantavia tekijöitä ja vahvistamaan mielenterveyttä ylläpitäviä ja edistäviä tekijöitä. Sosiaalihuollon mielenterveystyön suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huomioida muut sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat ja pyrkiä rakentamaan toimiva kokonaisuus yhdessä muiden toimijoiden kanssa. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Päihdehuollon tarkoituksena on ennaltaehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä sen aiheuttamia terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja. Päihdehuolto tukee ja edistää päihteiden ongelmakäyttäjän sekä tämän läheistensä turvallisuutta ja toimintakykyä. (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41.) Sosiaali- ja terveydenhuollon yleiset palvelut järjestetään siten, että niissä kyetään tarjoamaan päihteiden ongelmakäyttäjille tarvittavaa hoitoa ja tukea. Päihdehuollon palvelut järjestetään ensisijaisesti avohuollon toimenpiteinä,

jotka ovat monipuolisia, joustavia ja helposti tavoitettavia palveluja.
(Päihdehuoltolaki, 6. §.)

6 PUUMALA KEHITTÄMISTYÖN YMPÄRISTÖNÄ

Puumala on eteläsavolainen, väkiluvultaan pieni kunta, jonka väkiluku viisinkertaistuu kesäisin. Puumalan kunta panostaa lähipalveluiden laatuun ja niiden saatavuuteen. Lapsiperheiden hyvinvointia on tuettu muun muassa tarjoamalla ilmaista varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa. (Kuntaesite 2017; Puumalan kunta 2018.)

Tilastokeskuksen ennakkotiedon mukaan Puumalan väkiluku olisi ollut 2210 vuoden 2017 lopussa. Puumalan väkiluvun vähenemisen selitys on selkeä: ihmisiä syntyy vähemmän kuin kuolee. Väestön ikärakenne selittää väestön luonnollisen vähenemisen: Puumalassa on eniten yli 65-vuotiaita ja vähiten 0–14-vuotiaita verrattuna Etelä-Savon muihin kuntiin. (Etelä-Savon maakuntaliitto 2017; Kuntaesite 2017; Puumalan kunta 2018, 15.)

Tilastokeskuksen tietokannasta käy ilmi, että Puumalassa oli 125 lapsiperhettä joulukuussa 2016. Etelä-Savossa oli 12 988 lapsiperhettä – koko maan lapsiperheiden osuuden ollessa 569 767. Avioparin lapsiperheitä Puumalassa oli 63. Avopareja, joilla on lapsia, oli 36. Tilastokeskuksen mukaan Puumalassa oli kaksikymmentä äidistä ja lapsista muodostuvaa yksinhuoltajaperhettä. Isästä ja lapsista muodostuvia yksinhuoltajaperheitä Puumalassa oli 6 joulukuussa 2016. (Tilastokeskuksen tietokanta 2016.)

Tilastokeskuksen tiedoista selviää, että 50,6 prosenttia puumalalaisista asui taajama-alueella vuonna 2016 – koko maan prosenttiosuuden ollessa 85,6. Muuttoliikkeen kehitys on vaikuttanut positiivisesti Puumalan väkilukuun. Työttömiä työnhakijoita Puumalassa oli syksyllä 2017 noin kymmenen prosenttia. (Puumalan kunta 2018, 15; Tilastokeskus 2017.)

Puumalan sosiaali- ja terveystalvet ovat tulleet Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvetujen kuntayhtymältä eli Essotelta vuodesta 2017 – siitä lähtien kun Puumalan kunta liittyi kuntayhtymään. Puumalan kunnan taloudellinen tilanne on hyvä: toimintakate on kehittynyt pääosin koko maan tasoa paremmin. (Puumalan kunta 2018, 21.)

Puumalan kunnan kuntastrategiassa (2018–2025) kerrotaan strategian pohjautuvan kunnan arvoihin, joita ovat asiakaslähtöisyys, avoimuus, positiivisuus, tasa-arvoisuus ja yhteistyökykyisyys. Arvot ohjaavat kaikkea kunnan toimintaa. Kunnan visio vuoteen 2025 on ”Saaristokunta Puumala 2025 on uuden työn ja rohkeiden ratkaisujen kunta, joka on hyvinvoivien ihmisten koti Saimaalla.” Puumalan kunnan strategian painopisteiksi on valittu Saimaa, yrittäjyys, laatuasuminen, hyvinvointi ja lapsiperheet. (Puumalan kunta 2018, 27.)

Tässä tutkimuksessa nostetaan esille Puumalan kuntastrategian kaksi painopistettä: lapsiperheet ja hyvinvointi, koska ne ovat merkittävät painopisteet tämän opinnäytetyön näkökulmasta. Kuntastrategian Lapsiperhe-painopisteelle on asetettu seuraavat tavoitteet: Puumala on lapsiystävällinen sujuvan arjen asuinpaikka, missä lapset, nuoret ja perheet osallistuvat aidosti palvelujen kehittämiseen. Toiselle asteelle siirtyvää nuorta ja hänen perhettään tuetaan sekä perusopetuksen laatuun ja yrittäjyyteen kannustamiseen kiinnitetään huomiota. (Puumalan kunta 2018, 29.)

Hyvinvointi-painopisteen tavoitteiksi on asetettu, että kuntalainen on toimintakykyinen ja onnellinen ja osallistuu palvelujen suunnitteluun. Puumalan hyvinvointipalvelut ovat laadukkaat ja monipuoliset ja Puumala tunnetaan erinomaisesta asiakaspalvelusta. Kunnassa kiusaamiseen puututaan välittömästi. (Puumalan kunta 2018, 29.)

Puumalan kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2014) esitetyistä indikaattoreista käy ilmi, että 0–6-vuotiaiden lasten määrä on vähentynyt kunnassa vuosien 2008 ja 2013 välillä. 7–15-vuotiaiden lasten määrä on myös vähentynyt, noin viidellätoista prosentilla. Oppilasmäärän väheneminen on vaikuttanut peruskoulun jakotuntien tarpeen vähenemiseen. Puumalan lukio lakkautettiin 1.8.2015, koska 16–24-vuotiaiden nuorten määrä väheni vuosien 2008 ja 2013 välillä 32 prosenttia.

Puumalalaisista lapsista ja nuorista liki puolet asuu haja-asutusalueella. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden osuus 17–24-vuotiaiden ikäluokassa on myös kasvanut, noin kuusi prosenttia. Avohuollon tukitoimia käyttäneiden

lapsiperheiden osuus on hiukan kasvanut, mutta kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on hiukan vähentynyt. Kunnan lapsiperheiden erityispiirteet tuovat haasteita tukipalvelujen järjestämiselle, koska suuri osa lapsiperheistä asuu haja-asutusalueella, on pohdittava, kuinka turvataan kaikille tasavertainen mahdollisuus osallistua harrastuksiin ja lapsiperheiden palveluihin. (Puumala 2014, 3.)

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Vilkan (2015, 38–39) mukaan tieteellinen tutkimus on järjestelmällistä, täsmällistä ja kurinalaista. Tutkimustietoa tuotetaan metodien avulla, joiden valintaa täytyy perustella. Tutkimusmenetelmät, käsitteet, teorit sekä aineistonkeruu- ja analyysitapa että argumentointi ovat esimerkkejä tutkimusmetodeista. Vilka korostaa, että tutkimuksessa tulee esittää täsmällisesti tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja tutkimusongelma sekä perustella valitut tutkimus-, aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät. Seuraavaksi perustellaan tämän tutkimuksen tutkimusmetodien valintaa ja kerrotaan tutkimuksen tekemisestä.

7.1 Laadullinen tutkimusmenetelmä

Alasuutarin (2011, 83–84) mukaan tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusmetodin on oltava sopusoinnussa, koska teoreettinen viitekehys asettaa aineistonkeruu- ja analyysimenetelmälle vaatimuksia. Yhtäältä tutkimuksen aineiston luonne määrittää teoreettisen viitekehyksen muodostamista ja tutkimusmetodien käyttöä.

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka tarkoituksena oli tuottaa tietoa puumalalaisten lapsiperheiden kokemuksista lasten, nuorten ja perheiden palveluissa sekä osallistaa lapsiperheet lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eli LAPE:n kehittämistyöhön.

Lapsiperheiden mukanaolo Puumalan LAPE-kehittämistyössä edistää perhelähtöisyyden toteutumista lapsi- ja perhepalveluissa. Tutkimuksen tavoitteiden näkökulmasta oli perusteltua keskittyä tutkimaan käyttäjien kokemuksia ja analysoida niitä perusteellisesti. Laadullisen tutkimuksen

aineistonkeruumenetelmät soveltuivat kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta paremmin tämän tutkimuksen tarkoitukseen.

Hirsjärven ym. (2009, 160–165) mukaan kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, jolloin tutkiminen on mahdollisimman kokonaisvaltaista ja pyrkimyksenä on löytää uusia tosiasioita. Tässä tutkimuksessa uusien tosiasioiden löytäminen tarkoittaa lapsiperheiden ainutlaatuisia palvelukokemuksia sekä lapsiperheiden kehittämisideoita Puumalan perhekeskustoimintamallin kehittämiseksi.

Eskola ja Suoranta (2005, 18) muistuttavat, että laadullisessa tutkimuksessa voidaan keskittyä pieneen määrään tapauksia, joita analysoidaan perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteerinä on laatu, ei määrä. Tähän tutkimukseen valittiin laadullinen tutkimusmenetelmä, koska se soveltuu pienen määrän tutkimiseen. Teemahaastattelu arvioitiin sopivaksi aineistonkeruumenetelmäksi tutkimuskysymysten näkökulmasta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 85) mukaan haastattelun etuna on joustavuus. Haastattelutilanteessa kysymyksiä voidaan toistaa, selventää tai oikaista väärinkäsityksiä.

Grönfors ja Vilkkä (2011, 6) korostavat, että kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää käyttävältä vaaditaan tieteellisen osaamisen lisäksi luontevaa ja luonnollista käyttäytymistä kohderyhmän kanssa sekä ymmärrystä erilaisia ihmisryhmiä ja yksilöitä kohtaan. Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, jolloin luonteva käyttäytyminen ja ymmärrys yksilöitä ja lapsiperheitä kohtaan korostuivat.

Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteisiin kuuluu ennakoimattomuus: tutkija ei tunne ennalta tutkittavaa ilmiötä tai siihen vaikuttavia tekijöitä (Kananen 2015, 128). Tässä opinnäytetyössä ennakoimattomuus ilmeni lapsiperheiden ainutlaatuisina palvelukokemuksina ja heidän esittäminä palveluiden kehittämis ehdotuksina, joita tutkija ei olisi voinut ennalta tietää.

7.2 Aineistonkeruu

Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä ovat havainnointi, haastattelu, sähköpostihaastattelu ja dokumentit, kuten äänitteet ja videot (Kananen 2015, 81). Laadullisen tutkimusaineiston sisällöllinen laajuus on Vilkan (2015, 129) mukaan aineiston määrää merkityksellisempi.

Tutkimushaastattelujen lukumäärällä ei Vilkan mukaan voida korvata sisällöllistä laatua. Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmä on teemahaastattelu, johon osallistui 6 lapsiperhettä.

Tuomen ja Sarajärven (2018, 87–88) mukaan teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen teemojen ja niitä tarkentavien alakysymysten varassa. Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, koska sen avulla on mahdollista esittää kaikille haastateltaville samat teemat, mutta kyseinen aineistonkeruumenetelmä antaa tilaa dialogiselle haastattelutilanteelle. Haastattelutilanne mahdollistaa sekä haastattelukysymysten selventämisen että tarkentavien kysymysten esittämisen haastateltaville.

Jos aineistonkeruumenetelmänä olisi käytetty kyselylomaketta, lapsiperheiden vastaukset olisivat voineet jäädä pinnallisiksi niin palveluiden käyttökokemusten kuin kehittämisideoiden osalta. Teemahaastattelun avulla pyrittiin selvittämään muun muassa millaisiin palveluihin puumalalaiset perheet ovat olleet tyytyväisiä, minkälaisia palveluita he kaipaisivat ja missä olisi kehittämisen varaa.

Tutkimuksessa huomioitiin julkisen sektorin palvelut, seurakunnan palvelut sekä kolmannen sektorin palvelut sekä niiden kehittämistarpeet. Yksityinen sektori rajautui tutkimuksen ulkopuolelle, koska Puumalassa ei ole yksityisiä lapsi- ja perhepalveluiden tuottajia lainkaan. Tutkimukseen osallistuvat vastasivat haastatteluun perheinä, jotta saatiin kokonaisvaltainen kuva lapsi- ja perhepalveluiden kysynnästä ja kehitysehdotuksista. Puumalassa on vähän lapsiperheitä, joten ei ollut perusteltua rajata tutkimusta koskemaan ainoastaan tietyn ikäisten lasten perheitä.

Teemahaastattelurunko muodostuu lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eli LAPE-muutosohjelman keskeisistä sisällöistä, joiden perusteella muodostettiin paikallisen kehittämistyön kannalta tarpeenmukaiset kysymykset (ks. liite 1). Teemahaastattelurunkoa testattiin siten, että yksi lapsiperhe osallistui haastatteluun, jonka jälkeen arvioitiin teemahaastattelurungon toimivuutta.

Koehaastattelun jälkeen kartoitettiin tilanne paikallisen LAPE-työryhmän kanssa. Tutkimukseen haettiin mukaan perheitä Wilma-viestijärjestelmän kautta laitetulla viestillä 3.10.2017. Viestin yhteydessä oli tutkimuslupahakemus, mikä sisälsi tiedot tutkimuksen tarkoituksesta, sisällöstä sekä tutkimusprosessin etenemisestä (liite 2). Aineistonkeruu tapahtui viikoilla 42 ja 43.

Koehaastatteluaineisto käsitellään osana tutkimusaineistoa, koska koehaastattelu sujui ongelmitta, eikä sen perusteella noussut suurempaa tarvetta muokata haastattelurunkoa. Koehaastatteluun osallistunut perhe ehdotti haastattelurunkoon kysymystä vanhempien harrastusmahdollisuuksista, joka arvioitiin tarpeenmukaiseksi kysymykseksi ja kysymys lisättiin haastattelurunkoon. Muita muutoksia tai lisäyksiä teemahaastattelurunkoon ei tehty.

7.3 Aineiston analysointi

Ruusuvuoren ym. (2010, 9–13) teoksessa ”Haastattelun analyysi” tarkastellaan aineiston ja tutkijan kohtaamisen kokonaisuutta, mikä sisältää oheiset vaiheet: aineistoon tutustuminen sekä sen järjestäminen ja luokittelu, aineiston analysointivaihe, tulkinta sekä tutkijan ja tutkimusaineiston välinen keskustelu. Ruusuvuori ym. toteavat, että haastatteluaineisto on tutkijalle arvoitus ja lähde uusille kysymyksille.

Haastatteluaineiston analyysi alkaa haastattelun litteroinnilla eli ääni- tai kuvataallenteiden tekstimuotoon muuttamisella. Tutkimuskysymys ja aineiston analyysitapa määrittävät litteroinnin tarkkuustason. (Ruusuvuori & Nikander 2017, 427.) Ronkaisen ym. (2014, 119) mukaan nyrkkisääntönä voidaan pitää

puhutun sisällön litterointia, jos tutkimuksen analyysi toteutetaan teemoittelemalla tai luokittelemalla.

Tässä tutkimuksessa haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitettua aineistoa oli yhteensä 11 tuntia 19 minuuttia 31 sekuntia. Ruusuvuoren ym. (2010, 13–14) mukaan tutkimusaineisto muuttuu hallittavampaan muotoon litteroinnin jälkeen, josta voidaan olla samaa mieltä tämän tutkimuksen litterointikokemuksen perusteella. Ääninauhat litteroitiin kirjalliseen muotoon tutkimuskysymysten edellyttämällä tarkkuudella; äänitteistä poimittiin ne asiat, jotka olivat tarpeenmukaisia tutkimusongelman ratkaisun näkökulmasta. Esimerkiksi hiljaisia hetkiä tai täysin aiheen ohi menevää nauhoitusta ei ollut tarkoituksenmukaista litteroida.

Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 75 sivua. Tutkimusaineiston raakahavainnoista ryhdyttiin yhdistelemään sääntörakenteita, jotka pätevät koko aineistoon. Havaintojen yhdistämisen lähtökohtana pidetään sitä, että aineistossa esiintyy näytteitä tai esimerkkejä samasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 40–41.)

Tämän opinnäytetyön analysoinnissa sääntörakenteiden muodostaminen oli paikoitellen työlästä, koska perheiden elämäntilanteet olivat ainutlaatuisia ja aineistoa oli kasassa suuri määrä.

Laadullisen analyysin toinen vaihe on arvoituksen ratkaiseminen eli tulkinta, jonka tehtävänä on löytää systemaattisen tarkastelun avulla aineistosta jotakin sellaista, mitä ei suorissa lainauksissa ole havaittavissa (Alasuutari 2011, 44; Ruusuvuori ym. 2010, 19). Tämän tutkimuksen aineistoa analysoidessa tutkimuksen tulokset teemoitettiin tutkimuskysymysten kannalta tarkoituksenmukaisiksi teemoiksi. Teemoittamista ohjasi sekä Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ohjaava ideologia että haastatteluaineistosta muodostuneet sääntörakenteet.

Kiviniemi (2015, 82–83) tuo esiin, että laadullisessa tutkimuksessa analyttisyys ilmenee aineiston luokitteluna ja jäsentämisenä teemoihin. Sisäinen jäsenitys muodostuu vähitellen analysointivaiheiden jälkeen. Aineiston analysoinnin yhtenä tavoitteena voidaan pitää ydinkategorioiden ja perusolottuvuuksien löytämistä, joiden ympärille voidaan rakentaa

tutkimustulosten analysointi. Tässä tutkimuksessa tutkimusaineistoa analysointiin teemoittamalla aineisto ydinteemoihin, joita analysoinnin edetessä jaettiin alateemoihin.

Ruusuvuoren ym. (2010, 9–13) mukaan kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa aineiston kokoaminen ja käsittely nivoutuvat yhteen tiiviimmin kuin kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysin vaiheet tapahtuvat usein osittain päällekkäin. Tässä laadullisessa tutkimuksessa aineiston käsittely ja kokoaminen nivoutuivat tiiviisti yhteen, joka ilmeni tutkimusprosessin vaiheiden pilkkomisen vaikeutena.

7.4 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Ronkaisen ym. (2014, 42–45) mukaan tutkimusongelman asettaminen avaa näkökulman tutkittavaan ilmiöön: ongelmanasettelu tekee tutkittavasta ilmiöstä selvitetävän ja vastattavan. Tutkimuksen käsitteelliset ja teoreettiset lähtökohdat vaikuttavat tutkimusongelman muotoiluun. Tutkimuskysymysten muotoilu ohjaa ja rajaa sitä, miten kysymyksiin voidaan vastata sekä mistä näkökulmasta ilmiötä tarkastellaan ja mihin huomio suuntautuu.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa Puumalan perhekeskustoimintamallin kehittämiseen. Teemahaastattelussa syvennyttiin tarkastelemaan lapsiperheiden kokemuksia Puumalan lasten, nuorten ja perheiden palveluissa sekä keräämään tietoa perhekeskustoimintamallin kehittämisen pohjaksi (liite 1).

Tutkimuksen hypoteesi oli: valtakunnan ja maakunnan tasolla tehdyn LAPE-muutosohjelman lähtökohtien ja tavoitteiden suhteuttaminen Puumalan kunnan erityispiirteisiin, kuten vähäiseen lapsiperheiden määrään ja vähäiseen syntyvyyteen voi olla ongelmallista. Puumalassa on vähän lapsi- ja perhepalveluiden tuottajia, joten voidaan olettaa, että jonkinlaiset yhteistyöverkostot ovat jo valmiiksi olemassa. On todennäköistä, ettei pienen

paikkakunnan lapsi- ja perhepalvelut näyttäytyä käyttäjilleen yhtä pirstaleisina kuin suurissa kaupungeissa. (Aula ym. 2016; Essote 2017; Puumalan kunta 2018.)

Tutkimuskysymykset olivat:

1. Mistä Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi muodostua?
2. Millaisia kokemuksia lapsiperheillä on Puumalan lasten, nuorten ja perheiden palveluista?
3. Miten lapsiperheet kehittäisivät Puumalan lapsi- ja perhepalveluita?

Ruusuvuori ym. (2010, 15) muistuttavat, että aineiston rajaamisen on oltava perusteltua. Valintaa voidaan perustella tutkimusongelman ja -kysymysten sekä tutkimuksen tavoitteiden näkökulmasta, mutta rajauksen on oltava myös johdonmukainen. Tämä tutkimus rajattiin käsittelemään matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalveluita, jotka tuotetaan lähipalveluina Puumalassa, koska rajaus vastasi parhaiten opinnäytetyön tilaajan eli Puumalan kunnan tarpeisiin, lisäksi linja oli yhtenäinen Etelä-Savon maakunnan kehittämistyön kanssa (Essote 2017).

Matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalveluilla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan lasten, nuorten ja perheiden palveluita, joissa työskennellään varhaisen tuen periaatteella ja ne ovat tarkoitettuja kaikille kohderyhmän asiakkaille, eikä palvelun piiriin pääsemiseksi tarvita erillistä lähetettä. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman osalta tutkimuksessa keskitytään perhekeskustoimintamallin kehittämiseen.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Seuraavaksi tutustutaan tutkimusaineistoon ja esitetään tutkimuksen tulokset teemoittain. Ensimmäisenä teemana on lapsiperheiden hyvinvointia tukeva toiminta, johon sisältyy kulttuuri-, harrastus- ja yhteisöllinen toiminta. Tulosten mukaan perheet liittyvät tähän teemaan kaikki lapsiperheiden palvelut, mutta lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvet käsitellään omana teemanaan sisältäen jaottelun alateemoihin.

8.1 Tutkimusaineisto

Tämän opinnäytetyön tutkimusaineisto muodostuu kuuden puumalalaisen lapsiperheen haastattelusta. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelun avulla, kuten aiemmin kerrottiin. Seuraavaksi kerrotaan tutkimukseen osallistuneista lapsiperheistä.

Tutkimukseen osallistui kuusi puumalalaista lapsiperhettä, jotka kaikki olivat erilaisissa elämäntilanteissa. Perheet muodostuivat ydin- ja uusioperheistä. Vanhemmat olivat avo- tai avioliitossa ja jokaisessa perheessä oli useampi lapsi: tutkimuksessa mukana olleiden perheiden lapset olivat 2–18-vuotiaita.

Osassa haastatteluista oli mukana lapsia ja nuoria, jotta myös heidän näkemyksensä saataisiin julki. On todennäköistä, että vanhemman kertoma poikkeaisi lapsen tai nuoren kertomasta mielipiteestä. Perheiden yksityisyydensuojan vuoksi tuloksissa ei voida eritellä perheiden vastauksia, vaan tulokset esitellään yleisellä tasolla Puumalan vähäisen lapsiperhemäärän vuoksi.

8.2 Lapsiperheiden hyvinvointia tukeva toiminta

Tutkimuksessa ilmeni, että perheet ovat melko tyytyväisiä Puumalan vapaa-ajan palvelujen tarjontaan. Kaikissa haastatteluissa verrattiin palvelujen määrää paikkakunnan kokoon ja todettiin, että palveluja on hyvin tarjolla. Suuri osa Puumalassa järjestettävästä vapaa-ajan harrastuspalveluista on ilmaisia tai hyvin edullisia kiittivät perheet.

Puumalan lasten ja nuorten harrastukset on koottu esitteeseen, jossa kerrotaan eri toimijoiden järjestämiä harrastuksia. Lapsiperheiden mielestä ”harrastekalenteri” helpottaa elämäntilanteeseen sopivan harrastuksen löytymistä. Perheiltä kysyttiin, onko Puumalassa riittävästi tarjolla lapsiperheille suunnattuja vapaa-ajan palveluja (liite 1/1). Kokemuksista lapsiperheiden hyvinvointia tukevissa palveluissa kerrottiin esimerkiksi näin:

...Kyllä on. En osaa sanoa semmoista mikä puuttuis. Käytetään kunnan järjestämiä harrastuksia ja järjestöjen harrastuksia. Päiväkot, neuvola, harrastukset ovat riittävät palvelut meidän perheelle.

Aattelisin niin, jos suhteuttaa, et Puumalan kokoisella paikkakunnalla on ton kokone harrastekalenteri, se on aika hyvin... jokainen sen ymmärtää. Eikä me voida haalia tänne esim. jotain alppihiihtoa.

Tutkimuksen tulosten mukaan lapsiperheet pitivät hyvänä, että harrastukset järjestetään kirkonkylällä, jonne jokaisen on helppo mennä. Haja-asutusalueen lasten harrastusmahdollisuus nousi esiin ja ratkaisu siihen oli kuljetuspalvelu, joka mahdollistaa lasten osallistumisen harrastuksiin vanhempien ollessa töissä. Eräs perhe kuvaili harrastuksiin osallistumista näin:

Palveluihin on helppo mennä, koska paikalle on lyhyt matka. Syrjäkyliltä ei olisi niin helppo lähteä harrastamaan. Harrastekyyti on tuore palvelu, joka on tarpeellinen haja-asutusalueen lapsille. Vanhemmilla on harrastuksia, etenkin jos on kiinnostunut liikunnasta tai kansalaisopiston toiminnasta. Kansalaisopisto kattaa laajasti: kädentaidot, kielenopiskelu...

Perheet olivat tyytyväisiä ilmaisiin harrastusmahdollisuuksiin, mutta harrastuksista oltiin valmiita myös maksamaan. Vanhempien harrastusmahdollisuutta rajoitti perhe-elämää enemmän työajat. Osa tutkimukseen osallistuneista teki vuorotyötä, osa työskenteli paikkakunnan ulkopuolella. Työajat vaikuttivat harrastukseen osallistumisen, koska vanhemman harrastus alkaisi aikaisemmin, kun työpäivä päättyisi toisella paikkakunnalla.

Tutkimukseen osallistunut puumalalainen uusperhe kertoi, ettei ollut löytänyt koko perheelle sopivaa harrastusta Puumalasta. Tämän perheen palvelutarpeet olivat moninaiset ja tarpeisiin vastattiin moniammatillisella työotteella. Perheen huolenaiheena olivat vanhemman masennus ja uupumus, jotka heijastuivat muihin perheenjäseniin – lisäten myös lasten palvelutarpeita. Monimuotoiset palvelutarpeet voivat heikentää yhteisen harrastuksen löytymistä. Tämä voi selittyä osin myös perheenjäsenten erilaisilla mielenkiinnonkohteilla sekä mahdollisilla toimintarajoitteilla liikunnan suhteen. Liikuntaharrastusten tarjonta sai kiitosta kaikissa haastatteluissa,

mutta koko perheelle sopivaa harrastustoimintaa kaivattiin – muutakin kuin liikuntaa.

Tutkimuksessa ilmeni, että perheet liittävät hyvinvointia edistäviin palveluihin kaikki lapsiperheille suunnatut palvelut eli sosiaali- ja terveysterveyst, varhaiskasvatuksen, koulun ja sen yhteydessä olevat palvelut sekä vertaistuen palvelut. Tämä on merkittävä huomio, koska hyvinvointi on subjektiivinen käsite, mutta silti kaikki kokivat hyvinvoinnin tukemiseen tarvittavan sektorirajat ylittävää toimintaa. Lapsiperheen arkea helpottavaksi tekijäksi nousivat toimivat peruspalvelut, tukiverkosto ja vertaistuki.

Julkisen sektorin tarjoamat sosiaali- ja terveysterveyst palvelut olivat välttämättömiä, mutta yhtä lailla hyvinvointia tukeviksi ilmaistiin avoin kerhotoiminta.

Vertaistuen palvelut olivat erityisesti äitien mielestä tärkeitä. Seurakunnan perhekerho ja MLL:n perhekahvila ovat tärkeitä avoimia kohtaamispaikkoja niin äideille kuin lapsillekin. Tutkimuksen mukaan puumalalaiset perheet harrastavat monipuolisesti: kunta, seurakunta ja järjestöt tunnustettiin tärkeiksi palvelujen järjestäjiksi.

MLL:n perhesähly tarjoaa mahdollisuuden koko perheen yhteiseen harrastamiseen, tosin perhesähly on suunnattu kouluikäisille lapsille ja heidän perheilleen. MLL:n äitien voimaryhmä sai huomiota ja kiitosta useassa haastattelussa. Äitien kuntosalin aikana toimii lapsiparkki, joka mahdollistaa äitien omasta hyvinvoinnista huolehtimisen vapaaehtoisten lastenhoitajien voimin. Puumalan kunnan tarjoama liikuntakerho ja Puumalan Virin jalkapallokerho nostettiin esiin hyvinvointia edistävinä vapaa-ajanviettomahdollisuuksina. Lapsiperheiden hyvinvointia edistäväksi nousi myös kirjastopalvelut.

Nuorisotalo oli tärkeä avoin kohtaamispaikka nuorten mielestä. Nuorisotalolla vetovastuussa oleva toimija vaihteli, mikä koettiin tutkimuksen tulosten mukaan positiiviseksi. Nuorisotalon toiminnasta kerrottiin näin:

Etsivä nuorisotyöntekijä, nuorisopastori, vapaa-aikasihteeri ja 4H-edustaja vuorottelevat nuokkarin vetovastuussa, nuorista ja äidistä tämä on toimiva

järjestely ...on hyvä, että eri alojen toimijoita on paikalla vuorotellen. Tarvittaessa voi kysyä neuvoa joltakin ammattilaiselta.

Puumalalaiset lapsiperheet toivoivat Puumalaan frisbeegolfia, partiota, suunnistusta, leirejä, maastopyöräilyä, yleisurheilukerhoa alakouluikäisille sekä harrastuskokeiluja niin lapsille kuin aikuisille. Nuorisotalolle toivottiin toimintaa alakouluikäisille perjantaisin. Pienille lapsille kaivattiin touhutuntia, muskaria tai soittoharrastusmahdollisuutta ja sählyä. Vapaapalokunnan nuoriso-osaston toimintaa sekä sähly- ja jalkapallokerhoja toivottiin lapsille ja nuorille. Vanhemmat toivoivat kansalaisopistolta kielikursseja: etenkin sellaisia, mihin voisi osallistua ilman, että on suorittanut aiemman alkeiskurssin. Kielten opiskelun ajateltiin onnistuvan myös etänä – digitaalisuutta hyödyntäen.

Puumalan urheiluhallin ja koulun läheisyyteen on hiljattain rakennettu lähiliikuntapaikka, joka sai kiitosta puumalalaisilta lapsiperheiltä. Lähiliikuntapaikalla on tekemistä koko perheelle ja mikä parasta: työ- ja koulupäivän päätteeksi pääsee ulkoilemaan yhdessä koko perheen voimin.

Lapsiperheen arkea helpottavaksi asiaksi nousi muun muassa ”koko kylä kasvattaa ideologia”. Perheet olivat tyytyväisiä siihen, että Puumalassa kyetään tarjoamaan turvallinen kasvuympäristö lapsille ja nuorille. Lapsiperheet toivoivat, että jokainen puumalalainen uskaltaisi puuttua, jos havaitsee lasten tai nuorten käytöksessä ongelmia.

...Se tarkoittaa sitä et kasvattajana toimii vanhemmat, isovanhemmat ja lapset, ja ne kummit, kaimat ja ne lapsettomatkin ihmiset voi toimia kasvattajina. Tää tämmönen ideologia. Meillä on niin vähän lapsia ja nuoria, et me saatais pidettyä täällä turvallinen ilmapiiri lapsille ja nuorille ja annettua hyvät lähtökohdat elämään.

8.3 Lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalvelut

Lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalvelut ovat puumalalaisille lapsiperheille tärkeitä hyvinvoinnin ja arjen sujumisen näkökulmasta. Huoli Puumalan kunnan heikosta lääkäritilanteesta nousi esiin tuloksissa merkittävästi. Perheet

kuitenkin luottivat, että saavat tarvitsemansa palvelut ja kertoivat pääsevänsä neuvolan kautta helpommin lääkärinvastaanotolle. Lapsiperheiden sosiaalipalveluista tiedettiin vähemmän kuin saman kohderyhmän terveyspalveluista.

Puumalalaiset lapsiperheet toivoivat, että sosiaalialan ammattilainen jalkautuisi perheiden avoimeen kohtaamispaikkaan ja kertoisi esimerkiksi Kelan etuuksista. Osa epäili, että yhteyden ottaminen sosiaalialan ammattilaiseen voisi toimia matalammalla kynnyksellä, jos esimerkiksi lapsiperheiden oma sosiaaliohjaaja tulisi neuvolan kautta. Tarve lapsiperhepalveluiden palveluohjaukselle nousi tuloksista useaan otteeseen. Lapsiperheiden sosiaalipalvelut saivat kiitosta yksilöllisestä avusta ja perheen kokonaisvaltaisesta huomioinnista. Lapsiperheiden sosiaalipalveluita pidettiin positiivisinä, jos perheellä oli omakohtaista kokemusta kyseisestä palvelusta.

Sosiaalityöntekijästä, sosiaaliohjaajasta, lastensuojelusta ja lapsiperheiden sosiaalipalveluista puhuttiin limittäin. Perheet yhdistivät sosiaalipuolen palvelut epämääräiseksi palveluryppääksi, mitkä eivät olleet erityisen kutsuvia. Perhe, jolla ei ollut kokemusta lapsiperheiden sosiaalipalveluista, kuvaili lapsiperheiden sosiaalipalveluita näin:

Ehkä tiettyjä palveluja ei voi nähdä kutsuvina. Kuka näkee perheen sosiaalipalvelut positiivisina? Kaikki ajattelee, että on hirveesti ongelmia.

Lapsiperheiden terveystalveissa erityisesti hampaiden oikomishoitoon kohdistui kritiikkiä. Perheet ihmettelivät, miksi oikomishoitopalvelua ei voisi järjestää Puumalassa sovittuna ajankohtana, jolloin kaikki palvelua tarvitsevat saisivat hoitoa. Tässä erään lapsiperheen ajatus oikomishoidosta:

Oon ihmetellyt, minkä takia Puumalasta ajetaan Mikkeliin peräkanaa oikomishoitoon, miksi se palvelu ei voisi olla Puumalassa etenkin, jos on kyse kontrollikäynnistä? En ymmärrä tätä logiikkaa. Se vuori sieltä Mikkelistä voisi liikahtaa – ihan yhtä pitkä matka on Mikkelistä Puumalaan, kun Puumalasta Mikkeliin.

8.4 Neuvolapalvelut

Puumalan neuvolapalvelut on yhdistetty palvelukokonaisuudeksi: Äitiys- ja lastenneuvola toimivat samassa tilassa ja vastassa on tuttu terveydenhoitaja. Tähän tutkimukseen osallistuneiden lapsiperheiden mielestä on hyvä asia, että tuttu henkilö tietää odotusajan asioista ja myöhemmin hoitaa lapsen ja perheen terveyttä.

Lapsiperheet pohtivat, että on mahdollista, etteivät henkilökemiat kohtaa neuvolassa tai terveydenhoitaja on liian tuttu – esimerkiksi sukulainen. Tällaisissa tilanteissa valinnanvapaus olisi hyvä juttu: perhe voisi valita itselleen vieraan terveydenhoitajan, esimerkiksi Mikkelistä. Kokemuksista neuvolassa kerrottiin näin:

Oikein positiivisia kokemuksia. Mun mielestä on hyvä, että sama hoitaa syntymätöntä lasta ja sit sinne kouluikään.

Ymmärrän jos henkilökemiat ei toimi, taival voi olla takkuinen.

On hyvä, että terveydenhoitaja tietää taustat ja tuntee perheen, tietää mitä elämä on ollut ennen lasta.

Koen, että ollaan saatu tukea neuvolalta. Meillä ei oo ollu mitään erikoisia juttuja...

Neuvolan sijainti miellettiin tyydyttäväksi, jos perheellä ei ollut erityistä tuen tarvetta. Jos perheessä olisi ongelmia, toivottaisiin neuvolapalveluihin parempaa yksityisyyden suojaa, esimerkiksi jalkautuvan palvelumuodon avulla. Neuvolan sijaintia puolustettiin ”normiperheen” näkökulmasta näin:

Mun mielestä neuvolan sijainti on ihan ok, mutta jos perheessä olisi jotain ongelmia, silloin neuvolatäti voisi jalkautua ja tehdä kotikäyntejä.

Normiperheellä tarkoitan: meillä on parisuhde kunnossa, terveet lapset, ei diagnooseja, ei tarvita erityistä tukea.

Neuvolan sijaintia terveyskeskuksessa kritisoitiin useassa haastattelussa. Perheiden mielestä neuvola-asiat ovat yksityisiä ja perheiden yksityisyys tulisi turvata. Neuvolapalveluihin oltiin varsin tyytyväisiä ja osallisuuden toteutumisesta ei ollut epäselvyyttä neuvolapalveluissa. Kehittämiskohteiksi nousi sähköisen neuvolakortin hankkiminen ja neuvolan sijainnin muuttaminen. Toiveena oli myös lastenhoitopalvelun kehittäminen, mikä mahdollistaisi esimerkiksi vanhemman asioinnin terveyspalveluissa ilman lapsia.

Tämän tutkimuksen mukaan lapsiperheet pitivät mahdollisena, että vanhemmat voivat ajautua mielenterveyspalveluiden piiriin uupumuksen seurauksena. Mielenterveystoimiston sijainti terveyskeskuksessa sai kritiikkiä, koska mielenterveyspalveluiden ajateltiin olevan leimaavia. Mielenterveystoimiston tarjoamaan palveluun olisi helpompi mennä, jos sijainti olisi muualla kuin julkisessa terveyskeskuksessa. Positiivisena asiana pidettiin, ettei mielenterveystoimistoa ja neuvolaa olla piilotettu, mutta sijaintia kehoitettiin silti arvioimaan. Neuvolan ja mielenterveystoimiston sijaintia kritisoitiin muun muassa näin:

Neuvolan sijainti terveyskeskuksessa on huono yksityisyyden kannalta. Mielenterveyshoitajan sijainti on myös huono terveyskeskuksessa, koska terveyskeskuksen muut asiakkaat näkevät. Se on leimaava asia, vaikka ei sais olla. Vaikka ei tarvitse olla mieleltään viallinen käydäkseen mt-hoitajalla, perheessä voi olla esim. kriisi tai läheisen ihmisen kuolema, jolloin tarvitsee jutella jollekin. Eihän ulkopuolinen ihminen tiedä miksi käyt mt-hoitajalla. Tk:ssa on liian kova trafiikki...

8.5 Varhaiskasvatus

Puumalassa on kunnan tarjoamaa varhaiskasvatusta sekä seurakunnan varhaiskasvatusta kerhojen muodossa. Perheet pitivät tärkeänä luottamussuhdetta varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. Seurakunnan ja kunnan järjestämän varhaiskasvatuksen eroja ei noussut esiin. Kerhotoiminta miellettiin vapaamuotoisemmaksi kuin päiväkodin arki. Ohjaajan alalle soveltuvuutta pidettiin tärkeänä tekijänä. Tutkimuksen tulosten mukaan erityislapsen asema on Puumalassa erittäin huono: henkilöstöllä ei ole

välttämättä tarvittavaa osaamista, eikä yhteistyökuviot suju, jotta saataisiin lapselle diagnoosi. Eräs perhe kuvaili kunnan järjestämää varhaiskasvatusta näin:

Kunnan varhaiskasvatuksesta on ihan hyviä kokemuksia. Päiväkodilla on tultu koko ajan eteenpäin – nykyaikaan. Ehkä henkilöstön vaihtuminen on tuonut uusia tuulia, esim. vasujen sisällöt on muuttuneet positiivisempaan suuntaan: se on nyt laajempi, ruotivampi ja tutkivampi. Koen, että pystyn vaikuttamaan päiväkodin toimintaan. Vanhempainillat ovat muuttuneet keskustelevampaan suuntaan – siellä puhutaan avoimesti.

Haastattelussa kysyttiin varhaiskasvatuksen ja muiden lapsen hyvinvointia tukevien toimijoiden yhteistyöstä (ks. liite 1). Yksi perheistä kuvaili mietteitään yhteistyökuvioista ja ilmaisi huolensa: jos varhaiskasvatushenkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista, uskalletaanko siitä kertoa vanhemmille pienellä paikkakunnalla.

Me ei tiedetä yhteistyökuvioista, meillä ei ole ollut tuentarvetta

Mua pelottaa, et pienellä paikkakunnalla, kun huomataan jotain, niin uskalletaanko siitä sanoa.

Jos on erityisen tuen tarve: uskaltaako varhaiskasvattajat sanoa huolen vanhemmille?

Tutkimukseen osallistuneet lapsiperheet olivat melko tyytyväisiä varhaiskasvatuksen laatuun. Merkittävä huomio on se, että vanhemmat tyytyvät hyvin vähään: he eivät vaadi varhaiskasvatukselta paljoa. He eivät tiedä juurikaan lapsen päivän kulusta, mutta voivat olla luottavaisin mielin töissä – lapset ovat ammattilaisten hyvässä hoidossa.

Kunnan järjestämälle varhaiskasvatukselle esitettyjä toiveita olivat koko perheelle ilta-aikaan järjestettävät tapahtumat sekä yhteistyökuvioiden luominen eri toimijoiden, kuten järjestöjen kanssa. Toivottiin, että eri alojen toimijoita vierailisi päiväkodilla tuomassa oppia metsästyksestä letunpaistoon. Lisäksi toivottiin Puumalan luonnon huomiointia yhä enemmän. Vanhemmat

kummastelivat, miksi päiväkodin väki käy niin harvoin metsäretkillä, vaikka metsää on lähellä. Myös partiotoiminnan ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä esitettiin.

Lasten ja perheiden palveluidentuottajien yhteistyön sujuvuutta pidettiin tärkeänä – vaikka yhteistyökuvioiden olemassa olosta ja toimivuudesta oltiin varsin tietämättömiä. Ammattilaisten ammattitaitoon luotettiin täysin, mutta vaitiolosäännösten noudattaminen aiheutti pohdintaa: lapsiperheet kyseenalaistivat, voiko työn ja vapaa-ajan pitää täysin erillään pienellä paikkakunnalla. Tutkimukseen osallistunut lapsiperhe kertoi varhaiskasvatuksen ja muiden lapsen hyvinvointia tukevien toimijoiden yhteistyötä näin:

Päiväkodin, neuvolan ja sosiaalitoimen yhteistyö pitää toimia. Meidän mielestä ne toimivat, mutta kaikkien mielestä ne eivät välttämättä toimi. Pitää pystyä luottamaan ammattilaisiin, vaikka he tulevatkin vapaa-ajalla vastaan.

8.6 Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen

Teemahaastattelussa kysyttiin vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteen palveluiden käyttökokemuksista (ks. liite 1/2). Erotilanteeseen liittyvät palvelut olivat kaikille vieraita, eikä kukaan ilmaissut tarvetta kyseisille palveluille. Tästä syystä erotilanteeseen liittyviä palveluita ei käsitellä.

Tutkimukseen osallistuneiden puumalalaisten lapsiperheiden mielestä vanhemmuuden ja parisuhteen tukemisessa neuvola, päiväkotitoimi, ja seurakunta ovat tärkeitä toimijoita. Tukea vanhemmuuteen toivotaan myös koululta ja tukiverkostolta. Kaikilla ei kuitenkaan ole tukiverkostoa, joka vaikeuttaa parisuhdeajan löytymistä.

Osa yläkouluikäisten nuorten vanhemmista oli sitä mieltä, etteivät he olleet saaneet tukea vanhemmuuteen tai parisuhteeseen. Voi olla, ettei vanhemmuuden tai parisuhteen tukemiseen oltu aiemmin kiinnitetty yhtä suurta huomiota kuin nykyisin. Tutkimuksen perusteella tukea vanhemmuuteen kaivattiin useimmiten heti lapsen synnyttyä. On mahdollista,

ettei tukea ollut tarjolla oikealla hetkellä, ja perheelle on jäänyt tunne, ettei tukea ole koskaan ollut tarjolla.

Neuvola tunnustettiin tärkeäksi toimijaksi vanhemmuuden tukemisessa. Neuvolan tarjoamaa vanhemmuuden tukea kuvailtiin näin: *"Alkusysäys tuki vanhemmuuteen tulee neuvolasta..."*

Tutkimuksessa ilmeni, että merkittävä tuki vanhemmuuteen tulee vertaisilta. On tärkeää, että lapsiperheille on olemassa avoimia kohtaamispaikkoja, joissa tavata samassa elämäntilanteessa olevia perheitä ja jakaa kokemuksia lapsiperhearjesta. Tutkimuksen mukaan parisuhteelle annettava tuki oli vaikeammin saatavilla.

Parisuhdetta tukeviksi asioiksi nousi puolisoiden yhteinen parisuhdeaika sekä omasta hyvinvoinnistaan huolehtiminen. Parisuhdeajan kerrottiin olevan vähäistä – erityisesti pikkulapsiperheissä, joilla ei ole omalla paikkakunnalla ystävistä tai sukulaisista muodostuvaa tukiverkostoa. Parisuhdeajan vieton ongelmallisuutta perusteltiin esimerkiksi näin:

"Ei me saada parisuhdetukea mistään. Ehkä meillä pitäis olla parisuhdeaikaa, ei meillä oo sellaista. Siihen vaikuttaa perhesuhteet. Tällä hetkellä ei oo millään tavalla mahdollista, että me voisimme lähteä mihinkään yhdessä. Sisarukset asuu toisilla paikkakunnilla, heillä on oma elämä. Täällä Puumalassa sukulaiset ovat työelämässä. En mä voi olettaa, että he hoitaa meidän lapset."

Tutkimuksessa nousi esiin tarve lastenhoitopalvelulle. Lastenhoitopalvelu tukisi lapsiperheiden hyvinvointia matalalla kynnyksellä ja tarjoaisi tukea niin vanhemmuuteen kuin parisuhteeseen. Tämä palvelu voitaisiin toteuttaa kunnan, seurakunnan ja järjestöjen yhteistyöllä. Lastenhoitopalvelu mahdollistaisi parisuhdeajan viettämisen tai olisi apuna silloin, kun koko perhe sairastaa.

8.7 Kouluterveydenhuollon palvelut

Puumalan koulun yhteydessä toimivat lakisääteiset matalan kynnyksen palvelut: kouluterveydenhuolto, koulukuraattori ja koulupsykologi.

Lakisääteisten palveluiden lisäksi yhtenäiskoulussa järjestetään kerhotoimintaa. Kouluterveydenhuoltoon sisältyvät kouluterveydenhoitajan ja koululääkärin palvelut. Perheet, joilla ei ole tuen tarvetta, ovat tyytyväisiä harvakseltaan tapahtuviin koululaisten terveystarkastuksiin.

Puumalalaiset lapsiperheet olivat tyytyväisiä, että tuttu terveydenhoitaja neuvola-ajoilta pitää huolen myös koululaisista. Alkuopetusikäiset lapset voivat mennä yksin terveydenhoitajalle, koska kotijoukko luottaa, että terveydenhoitaja ottaa yhteyttä, jos on huolta. Terveydenhoitajan, kuraattorin ja psykologin tavoitettavuutta pidettiin tärkeänä ja toivottiin, että edellä mainitut toimijat olisivat tavattavissa aiempaa useammin. Puumalan yhtenäiskoulun kouluterveydenhuollon palveluista kerrottiin muun muassa näin:

Perheemme on saanut apua kouluterveydenhuoltopalvelusta, terkkarilta. Lapsi on päässy kouluterveydenhuollon puolelta psykologille, jonottaa nyt neurologisiin testeihin. Homma toimii hyvin, ei tarvitse vaatimalla vaatia. Terveydenhoitaja vois olla paikalla joka päivä, se on aika harvoin tavattavissa.

Kiusaaminen ja sen puheeksi ottaminen nousi tutkimukseen osallistuneiden lapsiperheiden huoleksi. Lapsiperheet mielsivät paikkakunnan vähäisen asukasmäärän hankaloittavan kiusaamisasioiden puheeksi ottamista. Tutkimukseen osallistuneet lapsiperheet olivat kaikki samaa mieltä, että kiusaamisessa on oltava nollatoleranssi.

Lapsiperheiden mielestä kiusaamistilanteista tulisi raportoida myös muille lasten kanssa työskenteleville, jotta kiusaamiskierre saataisiin katkaistua mahdollisimman tehokkaasti. Koulu miellettiin paikaksi, jossa kiusaamiseen pitäisi puuttua – välittömästi. Vanhempien mukaan koulukiusaaminen vie lasten, nuorten ja perheiden luottamusta koulua kohtaan. Huoli kiusaamista kohtaan ilmaistiin muun muassa näin:

Pieni paikkakunta ja kaikki tuntee toisensa: opettajat ja vanhemmat, sitten tulee kiusaamistilanne... Opettajan kynnys ottaa yhteyttä tuttuun, vaikka entiseen koulukaveriin on tosi korkea et ”hei sun lapsi kiusaa”. Et oikeesti katottais ja seurattais sitä, et mitä kuvioitten taustalla on. Kiusaamista esiintyy koulussa, se on tosi konkreettista kaiken haukkumisen lisäksi.

Koulun yhteydessä olevat kuraattori- ja psykologipalvelut eivät olleet kaikille haastatteluun osallistuneille tuttuja. Heille, joilla oli kokemusta kyseisistä palveluista, esitettiin yksityiskohtaisia kysymyksiä palvelukokemuksista. Kaikki haastatteluun osallistuneet saivat kuitenkin kertoa toiveitaan kuraattori- ja psykologipalveluille. Haastatteluissa ilmeni, että kuraattorin tavoitettavuutta pidettiin tärkeänä.

Tähän tutkimukseen osallistuneet lapsiperheet kertoivat, että ennen kuraattori miellettiin pelottavaksi ja oppilaita saatettiin pelotella: ”joudutte kuraattorille”. Nykyisin leima on hälventynyt ja perheet pitävät kuraattorin tarjoamaa tukea – erityisesti lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeänä. Oppilas ei välttämättä halua puhua opettajalleen tai vanhemmilleen mieltä painavista asioista, joten on hyvä, että paikalla on ammattitaitoinen aikuinen, joka kuuntelee. Kuraattori- ja psykologipalveluiden kokemuksista kerrottiin näin:

Kuraattori- ja psykologipalvelut ovat toimineet hyvin, apua on saatu ja vastassa on ollut mukava ihminen. Lapset ovat päässeet, kun on tarvinnut. Ollaan sovittu koulun kanssa, että otetaan yhteyttä matalalla kynnyksellä. Tuntui hyvältä kuulla, että koulussa huomattiin lapsen tarve psykologipalvelulle. Siellä on ammatti-ihmiset juttelemassa.

Koulupsykologin palvelua toivottiin lisää. Perheiden mukaan kerran kuukaudessa tavoitettavissa oleva koulupsykologi ei ole riittävä. Vaikkei perheellä olisi tämänhetkistä tuen tarvetta, he toivovat yksimielisesti, että ammattitaitoista keskusteluapua olisi tarjolla. Haastateltavat pohtivat, ettei paha olo tule kello kaulassa, joten on huolestuttavaa, että lapsen tai nuoren täytyisi odottaa kohtuuttoman kauan pahan olonsa kanssa. Pian ongelmat kasaantuvat ja monimuotoistuvat. Koulupsykologia pidettiin luotettavana toimijana.

Tutkimuksen tulosten mukaan puumalalaiset lapsiperheet eivät tiedä oikeuksiaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluissa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (15. §) velvoittaa oppilaitosta järjestämään oppilaalle keskusteluapua määrääjassa. Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla oli suuri huoli kuraattori- ja psykologipalvelun saatavuudesta: huoli tuli ilmi, vaikkei oppilaalla olisi ollut kokemusta kuraattori- tai psykologipalvelusta. Tämä kertoo edellä mainittujen palveluiden tärkeydestä. Lapsiperheet toivovat, että apua on saatavilla, kun sitä tarvitaan.

8.8 Lastensuojelu-, päihde- ja mielenterveyspalvelut

Lastensuojelu-, päihde- ja mielenterveyspalvelut eivät olleet tuttuja kaikille tutkimukseen osallistuneille lapsiperheille. Perheet, jotka kertoivat käyttäneensä edellä mainittuja palveluita, selvensivät käyttökokemuksiaan. Myös ne perheet, joilla ei ollut kokemusta lastensuojelu-, päihde- ja/tai mielenterveyspalvelusta saivat ilmaista toiveitansa palveluille. Päihde- ja mielenterveyspalvelut saivat kiitosta perheen kokonaisvaltaisesta huomioinnista:

Oon saanu Puumalassa tosin hyvin apua tää on ihan helvetin hieno kunta. Ne on tullu ihan kotiin auttamaan, kun en ole itse jaksanut lähteä kotoa.

Haastattelussa kysyttiin, miten lapsia pitäisi huomioida aikuisten palveluissa (liite 1/3). Vanhemman käyttäessä mielenterveys- tai päihdepalvelua tulisi lasten hyvinvointia arvioida (ks. esim. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Tarkoituksena oli kerätä perheiltä tietoa, miten he toivoisivat lapsia huomioitavan, kun vanhempi käy mielenterveys- tai päihdepalvelussa. Mielenterveyshoitajan työpistettä terveyskeskuksessa pidettiin huonona ja toivottiin konkreettista apua.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut miellettiin tärkeiksi ja niitä toivottiin järjestettävän Puumalassa. Vanhemman vieraillessa mielenterveys- tai päihdepalvelussa vanhemmat toivoivat, että luotettava toimija pitäisi huolta lapsista. Luotettava toimija voisi olla MLL:n vapaaehtoiset tai seurakunnan työntekijä. Terveyskeskuksen henkilöstöllä arveltiin olevan tärkeämpää tekemistä, kuin lasten hoitaminen. Lapsille tarkoitetun tilan pitäisi olla viihtyisä

ja rauhallinen, jotta vanhemmat voivat luottavaisin mielin jättää lapset hoidettavaksi siksi aikaa, kun hoitaa omia asioitaan.

Meidän mielenterveyshoitaja on terveyskeskuksessa, se ei oo lapsille hyvä paikka odottaa, se paikka pitäis olla jossain muualla. Kaikissa näissä jutuissa haen semmosta konkreettista apua, esim. just se: joku hoitaa lapsia, että voin hoitaa omia asioita. Miks se ei voi olla semmosta tukea, että vaikka kotihoito tulis kotiin hoitamaan lapsia siks aikaa, että vanhempi pääsee...

Lasten viemistä päiväkotiin ei pidetty erityisen hyvänä vaihtoehtona lapsen etua ja tilanteeseen sopeutumista ajatellen. Tukiverkosto huolehtisi niillä perheillä lapsista, joilla semmoinen on. Lapsiperheet, joilla ei ole Puumalassa tukiverkostoa toivoivat, että olisi lastenhoitopalvelu, jota voisi hyödyntää esimerkiksi silloin, kun vanhempi asioi mielenterveys- tai päihdepalvelussa. Vanhempien omasta hyvinvoinnista huolehtiminen miellettiin erityisen tärkeäksi koko perheen hyvinvointia edistäväksi tekijäksi.

Tutkimuksessa ilmeni, että ne lapsiperheet, joilla oli kontakti lastensuojeluun, suhtautuvat kyseiseen palveluun positiivisesti. Lapsiperheet, joilla ei ollut kokemusta lastensuojelusta, suhtautuivat siihen kielteisesti ja ajattelivat palvelun olevan leimaava.

Lastensuojelulla epäiltiin olevan negatiivinen leima osittain sen vuoksi, ettei lastensuojelun sisällöstä tiedetä juurikaan. Monella on edelleen se käsitys, että lastensuojelu tarkoittaa huostaanottoa. Sosiaalipuolen työntekijöiden toivottiin jalkautuvan perheiden tapahtumiin ja avoimiin kohtaamispaikkoihin, mikä madaltaisi sosiaalitoimiston kynnystä.

9 PUUMALAN PERHEKESKUSTOIMINTAMALLI

Teemahaastattelun viimeisenä ja suurimpana teemana oli perhekeskustoimintamalli (liite 1/4). Kysymysten avulla pyrittiin saamaan tietoa, mitä ajatuksia perhekeskus herättää sekä mitkä ovat välttämättömät lähipalveluna tuotetut lapsi- ja perhepalvelut Puumalassa. Lisäksi tavoitteena oli saada tietoa perheiltä, millainen olisi Puumalan perhekeskus ja missä se voisi sijaita. LAPE Etelä-Savossa puhutaan niin perhekeskusverkostosta kuin perheiden kohtaamispaikastakin. Tutkimusten tulosten perusteella perheiden kohtaamispaikka olisi eri kuin perhekeskusverkosto. Seuraavaksi esitetään tuloksia, millainen Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi olla.

9.1 Matalan kynnyksen lapsiperhepalvelut ja yksityisyydensuoja

Haastattelussa perheiltä kysyttiin, mitkä ovat välttämättömät lähipalveluna tuotetut lapsi- ja perhepalvelut (ks. liite 1/4). Kysymyksenasettelu sai usean haastateltavan takertumaan ”välttämättömät”-sanaan, mikä saattoi vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Tärkeiksi matalan kynnyksen lasten, nuorten ja perheiden lähipalveluiksi osoittautuivat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä koulun ja päiväkodin yhteydessä olevat palvelut.

Monipuoliset terveyspalvelut pitäisivät sisällään lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut Puumalassa. Kunnan lääkäritilanteesta oltiin huolissaan ja toivottiin, että lääkäri olisi paikalla viitenä päivänä viikossa. Lähes kaikki liittivät vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet osaksi matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalveluja. Puumalan lähipalveluja perusteltiin muun muassa näin:

Välttämättömät lähipalvelut: neuvola, sosiaalipalvelut, päiväkotiki, kuraattori, kouluterveydenhuolto, etsivä nuorisotyöntekijä – nämä on saatava! Jos perhe tarvitsee, on saatava mielenterveyshoitajan palveluja. Mieli horjahtelee varmasti kaikilla, tuki olisi tärkeää olla lähellä. Yhden luukun taktikka olisi hyvä, mutta täällä luukulla on aina sama naama. Se haittaa toisia, jos kemiat on pielessä, et pysty kiertämään kontaktia.

Hampaiden oikomishoito miellettiin tärkeäksi kehittämiskohteeksi. Lähes kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että oikomishoito on saatava Puumalaan – edes

joinain päivinä viikossa tai kuukaudessa. Oikomishoidon puuttumisesta olivat huolissaan myös ne, joilla ei omakohtaista tarvetta kyseiselle palvelulle ollut.

Perheet olivat tyytyväisiä matalan kynnyksen palveluihin. Heidän mukaansa on riittävä, kun perustason palvelut ovat saatavilla paikkakunnalla. Osan mielestä on helpompi lähteä muualle erityisen tuen palvelujen piiriin. Tärkeänä pidettiin, että Puumalassa olisi toimija, joka tekisi selvityksen, mitä palvelua perhe tarvitsee. Monipuoliset vapaa-ajanviettomahdollisuudet saivat kiitosta ja toivottiin, että jatkossakin Puumalassa järjestettäisiin ”virallisten palveluiden” lisäksi monipuolista harrastustoimintaa.

Tutkimukseen osallistuneet lapsiperheet toivoivat palvelumuotoon uudistusta. Toiveeksi nousi palveluiden jalkautuminen ja niiden räätälöiminen perheen tarpeista lähtöisin. Kotikäyntien varjopuoleksi nousi äitien stressaaminen kodin siisteydestä ammattilaisen saapuessa kotikäynnille. Perhelähtöisyyden periaatteita noudattaen eli perheen tarpeista lähtöisin räätälöity palvelu mahdollistaisi perheiden tarpeisiin vastaamisen parhaalla mahdollisella tavalla. Perheiden osallisuuden edistäminen lapsi- ja perhepalveluissa on tärkeää perhe- ja lapsilähtöisyyden näkökulmasta.

Teemahaastattelussa perheiltä kysyttiin, miten perheiden yksityisyyttä voitaisiin suojella lapsi- ja perhepalveluissa (liite 1/4). Vastauksissa nousi epäily ammattilaisten vaitiolovelvollisuuden noudattamisesta. Haastatteluun vastannut lapsiperhe kuvaili mielteitään näin:

Kaikki tieto pidetään mahdollisimman pienessä ammatillisessa piirissä, se suojaa perheen yksityisyyttä. Minulla on pieni epäluottamus vaitiolosäännöksiä kohtaan: muistavatko ihmiset, mitkä asiat ovat kuulleet töissä ja mitkä vapaa-ajalla. Moniammatillisen tiimin varjopuolena pienellä paikkakunnalla: onko tieto oleellista asian kannalta? Mitä ammattilaisena tietää perheestä – ei huhuja tai juoruja.

Puumalan vähäinen asukasmäärä ajateltiin olevan uhka moniammatillisessa työskentelyssä. Tutkimuksen mukaan lapsiperheet epäilevät vaitiolosäännöksiä noudattamista. Osa piti perheen yksityisyydensuojaa erittäin tärkeänä, osan mielestä yksityisyyttä varjellaan liikaa. Tutkimuksessa

ilmeni, että vaitiolosäännökset voivat vaikeuttaa opettajien työn tekoa, koska ne estävät opettajia tiedottamasta toisilleen lapsen terveydellisistä asioista. Ratkaisuksi perheen yksityisyyden suojaan ehdotettiin mahdollisuutta valita työpiste. Perheen yksityisyydensuojaa pohdittiin näin:

Perheen yksityisyyttä voitaisiin suojella, esim., tarjoamalla mahdollisuus valita työpiste, esim. neuvola... Haluaako perhe terveyskeskukseen tai koululle terveydenhoitajan vastaanotolle? Neuvolatyöntekijä voi olla kaikkiin tahoihin yhteydessä perheen luvalla.

9.2 Perhekeskus vai perheiden kohtaamispaikka?

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mistä Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi muodostua. Perheiden osallisuutta sekä lapsi- ja perhelähtöisyyttä pidetään LAPE-työssä tärkeinä teemoina, joten oli perusteltua kysyä perheiltä, mikä on perhekeskus ja mitä heille tulee siitä mieleen (Aula ym. 2016; liite 1/4). Perhekeskus herätti vastaajissa erilaisia mielikuvia ja ajatuksia. Vastauksissa pohdittiin perhekeskuksen sijaintia ja sitä, pitääkö keskuksen olla fyysinen rakennus.

Neuvolaa pidettiin neutraalina matalan kynnyksen paikkana, joka olisi potentiaalinen perhekeskuksen ytimeksi. Toisaalta julkisen sektorin järjestämät ”viralliset palvelut” haluttiin pitää erillään yhteisöllisestä toiminnasta. Sosiaalitoimi ja seurakunta miellettiin leimaaviksi paikoiksi, joten ne eivät kaikkien mielestä soveltuisi perhepalveluverkoston ytimeksi. Sosiaalityön asiakkaat miellettiin ongelmaperheiksi ja seurakunta perhekeskuksen toimijana sai arvelemaan: muuttuvatko lapsi- ja perhepalvelut liian hengellisiksi.

Neuvolan kerrottiin olevan paikka, jossa voidaan keskustella perheen ”arimmista asioista”. Siellä on pitkäaikainen tieto perheestä, mitä pidettiin positiivisena, mutta huomautettiin, että henkilökemiat vaikuttavat paljon siihen, kuinka yhteistyö sujuu. Neuvola sai kannatusta myös perheiden palveluja yhteen kokoavana toimijana. Neuvolan ajateltiin olevan tärkeä osa perhepalveluverkostoa, koska se miellettiin luontevaksi joka perheen

asiointipaikaksi. Puumalan perhekeskusta ja perhepalveluverkostoa visioitiin muun muassa näin:

Oisko olemassa perhekeskus, jossa olisi neuvolapalvelut, sosiaalityöntekijä... Siellä kokoontuis myös kerhot. Kahvilassa joku äiti sanoo ”en tiedä jäisinks mä hoitovapaalle”, sitten toiset äidit hoitaa perhekahvilassa sen äidin lapsia, kun äiti kipittää sosiaaliohjaajan luo kysymään neuvoa...

Siinä talossa vois olla semmonen täydellinen lomakelaatikko... ja ihminen joka neuvoo niiden täyttämisessä.

Kyl mä nään neuvolan semmosena matalan kynnyksen paikkana. Jos keskus olis sosiaalitoimessa tai seurakunnassa, kynnyks voi olla korkeampi. Neuvola kokoo palvelut, joita perhe tarvitsee: luo verkostot perheen tueksi.

Fyysistä taloa en lähtisi rakentamaan. Perhekeskusverkoston pitäisi olla käyttäjälle näkyvä, jotta käyttäjät tietävät mihin ottaa yhteyttä.

Perhekeskuksessa perhe on asian ytimessä ja just nää tietyt tahot: kunta, seurakunta, 3. sektori on järjestämässä palveluja. Perhekeskusverkosto vois olla vaikka toisella paikkakunnalla. Isommassa kaupungissa vois olla useampi perhekeskusverkosto, jotka verkostoituu keskenään.

Perhekeskus ymmärrettiin lapsi- ja perhepalveluiden palvelukokonaisuudeksi, jossa palvelut järjestetään yhteistyöllä eri toimijoiden kanssa.

Perhekeskusverkoston ajateltiin olevan laajempi kokonaisuus, joka voisi ulottua lähikuntiin ja kaupunkeihin, jonka avulla palvelut ovat verkostoituneet keskenään.

Perheiden avoimen kohtaamispaikan ajateltiin olevan esimerkiksi perhekerho- tai kahvila, jossa perheet kohtaavat toisiaan, ilman virallisten palveluiden läsnäoloa. Neuvolaa pidettiin tärkeänä palveluiden kokoajana, mutta neuvolaa ei osattu ajatella avoimena kohtaamispaikkana. Perhekeskus-nimitys yhdistettiin virallisiin palveluihin, jota ei tämän tutkimuksen mukaan tule sekoittaa vapaa-ajan viettopaikkaan.

Kohtaamispaikkaan ajateltiin kuuluvan perheiden vertaistuen palvelut. Perheet pitivät tärkeänä, että verkoston toimijat ovat tietoisia toistensa toiminnasta, jotta vältetään päällekkäiseltä työltä. Tutkimuksen mukaan Puumalan kunnan vähäisen lapsiperhemäärän vuoksi ei ole järkevää kilpailla lapsista, vaan on syytä yhdistää voimavarat ja järjestää yhteistyöllä palveluja, toimintaa ja tapahtumia lapsiperheille – niin kuin Puumalassa on jo kauan tehtykin. Luontevina lapsiperheiden kohtaamispaikkoina pidettiin esimerkiksi koulua, urheiluhallia, perhekerhoa- ja kahvilaa sekä perhesählyä.

Perhekeskus ymmärrettiin myös hyväntekeväisyystaloksi sekä perheiden kohtaamispaikaksi. Kohtaamispaikassa voisi olla tekemistä niin oman perheen kuin toisten perheiden kanssa – ”Anttolanhovin tapaan”.

Perhekeskuksessa järjestettävien lapsi- ja perhepalveluiden sekä avointen perheiden kohtaamispaikkojen yhdistäminen jakoi mielipiteet. Toisaalta perhekeskusta pidettiin positiivisena palvelukokonaisuutena, mikä helpottaisi lapsiperheen arjen sujuvuutta. Yhtäältä perhekeskuksen yhteydessä perheiden yksityisyydensuoja kyseenalaistettiin. Perheet ajattelivat, että he eivät halua tietää toisten perheiden yksityisistä asioista, eivätkä he halua, että muut näkevät, mitä palveluita heidän perheensä käyttää.

Jos kaikki palvelut sekä viralliset että vertaistuenpalvelut on yhdistetty samaan fyysiseen tilaan, perheiden kohtaamispaikkaan saapumisen kynnys voi nousta. Toisaalta julkisten palveluiden ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyö saattaisi helpottaa, kun olisi fyysinen tila, jonne voisi mennä suunnittelemaan toimintaa tai tapahtumia eri toimijoiden yhteistyöllä. Fyysisen rakennuksen sijaan yhteistyö voisi toimia myös digitaalisesti. Lapsi- ja perhepalveluiden järjestäjät voisivat tehdä digitaalisen verkoston ja tehdä yhteistyötä sen avulla.

Neuvolan ja mielenterveystoimiston sijainti puhututti tutkimukseen osallistuneita henkilöitä. Terveyskeskus miellettiin huonoksi paikaksi yksityisyyden suojan vuoksi. Ratkaisuna lapsiperheiden mielenterveyspalveluiden käyttöön voisi olla neuvolan ja mielenterveystoimiston sijainnin muuttaminen perheiden kannalta parempaan paikkaan.

Seurakunnan ja järjestöjen toimintaa voisi hyödyntää mielenterveyspalveluiden ”markkinoinnissa”. Jos mielenterveyshoitaja vierailisi avoimessa perheiden kohtaamispaikassa, hän voisi kertoa lapsiperheille tarjotuista palveluista ja rohkaista perheitä ottamaan yhteyttä esimerkiksi uupumukseen liittyvissä asioissa. Ammattilaisten jalkautuminen avoimiin kohtaamispaikkoihin olisi ennaltaehkäisevää työtä parhaimmillaan.

9.3 ”Yhden väylän taktiikka” ja perheiden osallisuuden edistäminen

Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa Puumalan perhekeskustoimintamallin kehittämiseen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa pyritään luomaan toimiva palvelukokonaisuus, joka sisältää lasten, nuorten ja perheiden matalan kynnyksen palvelut toteutettuna julkisen sektorin sekä seurakunnan ja järjestöjen yhteistyöllä. (Aula ym. 2016; Hastrup 2018.)

Teemahaastattelussa perheiltä kysyttiin: koetteko yhden luukun palvelut teitä palveleviksi (liite 1/4). ”Yhden luukun palvelu” voi olla terminä vanhanaikainen, joten haastattelutilanteessa selvennettiin, että kyse voi olla yhtä hyvin puhelimesta, tai muusta väylästä, jota kautta perhe pääsisi tarvitsemansa palvelun piiriin. Valtaosa vastanneista piti yhden luukun palveluja hyödyllisinä ja perhettä palvelevina. ”Yhden luukun palvelusta” puhuttiin muun muassa näin:

Kyl mä liputan yhden luukun periaatetta. Jos on väsynyt perheen äiti tai isä, kauheinta on jonottaa puhelimesta tai sua heitellään luukulta toiselle, kukaan ei ota koppia. Olisi hyvä, että joku ohjaisi eteenpäin. Taho voisi olla neuvola, jos ajatellaan perheen hyvinvointia. Luotan, että neuvolasta osataan neuvoa eteenpäin.

”Yhden väylän taktiikan” ajateltiin toimivan esimerkiksi puhelimitse.

Tutkimuksen tulosten mukaan perheet pitivät tärkeänä, että perheen tuen tarve arvioidaan ja perhe ohjataan tarvittaessa eteenpäin tarkoituksenmukaisen palvelun piiriin. Palveluohjausta pidettiin positiivisena lapsi- ja perhepalveluiden selkiyttämisessä. ”Yhden väylän taktiikka” ei siis

välttämättä tarkoita, että asiakas menee fyysisesti tapaamaan ammattilaista, joka arvioi perheen tilanteen. Kontakti voi olla yhtä hyvin puhelimen päässä: tärkeintä on, ettei perheitä ”pallotella” palvelusta toiseen, vaan arvioidaan tilanne ja ohjataan oikean palvelun piiriin. Niin sanottu yhden luukun palvelu herätti epäilyksen palvelujen luotettavuutta kohtaan. Yksi perheistä oli sitä mieltä, ettei yhdestä paikasta löydy tarvittavaa apua. Tämä perhe epäili, ettei yksi ihminen voi omata tarvittavaa tietoa.

Haastattelussa perheiltä kysyttiin palveluiden yhteensovittamisen hyödyllisyydestä (ks. liite 1/4). Kysymys jakoi mielipiteet. Osa oli pistänyt merkille, että näinhän Puumalassa toimitaan: eri toimijoiden kesken järjestetään tapahtumia ja toimintaa. Yksi perheistä oli sitä mieltä, ettei seurakunnan toimintaa kannata yhdistää kunnan ja järjestöjen toimintaan, epäilyksenä oli kaiken toiminnan muuttuminen turhan hengelliseksi.

Palveluiden yhteensovittaminen oli usean mielestä asiakkaan edun mukaista ja yhteistyöllä järjestettyjen palvelukokonaisuuksien seurauksena kynnys osallistua toimintaan madaltuu. Tutkimuksen tulosten mukaan seurakunnan, sosiaalitoimen ja mielenterveystoimiston järjestämää toimintaa varjostaa negatiivinen leima. Erityisesti vapaa-ajan toiminnan järjestämissä oltiin yhtä mieltä siitä, että palveluiden yhteensovittaminen kannattaa. Palveluiden yhteensovittamisen eduista kerrottiin esimerkiksi näin:

Nuoret leimaamat yhden ihmisen perusteella koko järjestön, jos esimerkiksi nuori ei pidä jostain ohjaajasta, koko organisaatio on ihan tyhmä. Kun toimintaa järjestetään yhteistyössä esimerkiksi kunta, 4H ja seurakunta, kynnys lähteä retkelle lähtee, vaikka mukana olisikin se ärsyttävä ihminen. Seurakunnan toiminnasta voidaan ajatella, että siellä vaan rukoillaan, mutta kun vaikka seurakunta ja MLL tekevät yhteistyötä, kynnys laskee.

Haastattelussa kysyttiin, mikä olisi luontevin paikka tai toimija ottaa yhteyttä lapsi- ja perhepalveluiden tiimoilta (ks. liite 1/4). Vastaukset hajaantuivat merkittävästi elämäntilanteen mukaan: koululaisen perheessä koulun henkilökunnan kanssa voi ottaa mieltä askarruttavia asioita puheeksi. Usea ajatteli, että neuvolaan on valmiiksi yhteys: oli perheessä ongelmia tai ei, joten sitä pidettiin toimijana, johon olisi luontevaa ottaa yhteyttä. Kaikissa

vastauksissa oltiin samaa mieltä siitä, että on hyvä olla jokin yleisesti tiedossa oleva paikka, johon ottaa yhteyttä ja kysyä neuvoa. Tutkimukseen osallistuneet puumalalaiset lapsiperheet ajattelivat, että olisi hyvä olla jokin ”ulkopuolinen toimija”, joka ei edusta mitään palvelua: erityisesti silloin, kun perhe ei tiedä, mihin ottaa yhteyttä. Elämäntilanteesta riippuen luontevin toimija vaihteli neuvolasta sosiaalitoimistoon:

Riippuu asiasta, keneen on luontevin ottaa yhteyttä. Se voi olla opettaja, varhaiskasvattaja tai terveydenhoitaja. Luotan, että neuvolasta osataan neuvoa eteenpäin!

Oli se taho mikä tahansa mihin otetaan yhteyttä olis tärkeää, että sieltä heti huomattais, mitä apua tää perhe tarvitsee: otettais heti koppi ja ohjattais eteenpäin. Nimenomaan tää yhden luukun taktiikka olis suotava, ettei palloteltais perhettä. Eihän se soittaja aina tiedä mitä apua tarvitsee.

Asiasta riippuen otetaan yhteyttä tarvittavaan palveluun. Minä otan suoraan yhteyttä siihen tahoon, kenelle on asiaan. Kouluasioissa soitan kouluun, terveysasioissa terveydenhoitajalle. Seurakunnan asioissa soitan seurakuntaan... Jos minulla ei ole numeroa, katson netistä – Google tietää kaiken.

Perheiltä kysyttiin, miten perheiden osallisuutta voisi edistää lapsi- ja perhepalveluissa. Kysymys osallisuuden edistämisestä toistettiin eri teemojen yhteydessä, jotta saataisiin tietoa, missä palvelussa perheiden osallisuus toteutuu (ks. liite 1). Tutkimuksen mukaan lapsiperheiden osallisuus toteutuu hyvin Puumalan lapsi- ja perhepalveluissa ja perheillä on tunne, että he voivat vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Tutkimuksessa ei noussut esiin lapsiperhepalvelua, jossa perheiden osallisuus ei toteutuisi.

Tutkimukseen osallistuneet lapsiperheet kunnioittavat ammattilaisten osaamista ja pohtivat tarkasti, miten ilmaisevat kehittämisideansa, etteivät loukkaa ammatti-ihmisiä. Vanhempainillat ovat tärkeitä vanhempien osallisuutta edistäviä tilaisuuksia. Palautelomakkeita pidettiin turvallisena tapana kertoa palvelukokemuksista tai kehittämisehdotuksista.

Lapsiperheiden velvollisuudesta nostaa epäkohtia esiin ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin perusteltiin näin:

Mielestäni jokaisen ihmisen vastuulla on nostaa epäkohtia esiin, on hyvä ottaa asia heti puheeksi, jos jokin epäilyttää. Perheen vaikuttamisväyliä: yhdistysten toimintaan mukaan ja kunnallispolitiikka. Virkamiesten kautta voi viedä viestiä eteenpäin. Sähköiset nykyaikaiset kyselyt ja vanhempain illat ovat tärkeitä osallisuutta tukevia...

9.4 Digitaaliset palvelut

Digitaaliset palvelut olivat vieras teema suurelle osalle haastatteluun osallistuneista. Kaikki olivat samaa mieltä siitä, etteivät digitaaliset palvelut missään nimessä voi korvata tavallisia palveluja. Sähköinen ajanvarausjärjestelmä ja sähköinen neuvolakortti nousivat esiin potentiaalisina kehittämiskohteina. Lapsi- ja perhepalveluihin toivottiin sähköistä järjestelmää, josta voisi kysyä apua ja neuvoja. Sähköisestä järjestelmästä lapsiperheet löytäisivät tiedon heille suunnatuista palveluista.

Tutkimuksen tulosten mukaan perheet tietävät melko hyvin, mitä lapsi- ja perhepalveluita Puumalassa tarjotaan. Perheen elämäntilanne vaikuttaa perheen tietoisuuteen tarjolla olevista palveluista. Jos perheessä on useampia palvelutarvetta aiheuttavia tekijöitä: perheen tietoisuus lasten, nuorten ja perheiden palveluista heikkenee. Vanhempien uupumus, masennus tai kiireinen elämäntilanne heikentävät tutkimuksen tulosten mukaan perheen kykyä olla tietoisia kunnassa järjestettävistä palveluista.

Perhekeskusverkoston toimijoiden työnjakoa arvioidessa perheet pohtivat, mikä olisi luontevin toimija ottaa yhteyttä ja yhteydenottotaho oli suoraan verrannollinen selvitettävän asian sisältöön: kouluun liittyvissä asioissa perheet ottavat yhteyttä suoraan kouluun, terveyteen liittyvissä asioissa neuvolaan tai terveyskeskukseen. Perheet toivoivat, että jokin toimija ohjaisi heidät eteenpäin: toiveena oli neutraali yhdistäjä, joka ei edustaisi mitään tiettyä palvelua.

Digitaalinen palvelujärjestelmä voisi toimia neutraalina lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhdistäjänä. Palveluiden digitaalisuus sai kuitenkin osakseen kritiikkiä ja perheet olivat yhtä mieltä siitä, etteivät digitaaliset palvelut voi korvata muita palveluita. Puumalalaiset lapsiperheet olivat huolissaan digitaalisuuden tuomasta epävarmuudesta: ovatko potilaan tiedot varmasti tallessa esimerkiksi sähkökatkon koittaessa?

9.5 Ehdotus Puumalan perhekeskustoimintamallista

Tämän tutkimuksen tärkeänä tavoitteena oli kerätä tietoa Puumalan perhekeskustoimintamallin kehittämiseen. Laajalla teemahaastattelulla kerättiin suhteellisen yksityiskohtaista tietoa puumalalaisten lasten, nuorten ja perheiden kokemuksista lapsi- ja perhepalveluissa.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että toimivat peruspalvelut ovat edellytys lapsiperheiden hyvinvoinnille. Perustason palvelut on oltava Puumalassa, mutta vaativien palveluiden piiriin voidaan hakeutua paikkakunnan ulkopuolelle – esimerkiksi maakunnan alueella järjestettyyn palveluun. Puumalassa on oltava toimija, joka arvioi perheen tilanteen ja ohjaa tarvittavan palvelun piiriin. Perhettä ei missään tilanteessa jätetä yksin ongelman kanssa.

Jos perheellä on tarve usealle palvelulle, olisi syytä kehittää yhtenäinen palvelusuunnitelmalomake, johon kirjattaisiin kaikki lapsiperheen palvelut. Jokaisen lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevän on oltava tietoinen alueella toimivasta perhekeskustoimintamalliin kuuluvista palveluista sekä niiden järjestäjätahoista. Moniammatillinen yhteistyö on edellytys lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiselle varhaisen tuen periaatteella.

Raatikaisen (2010, 38–39) tutkimuksessa ”Perheiden parissa” kartoitettiin perhekeskuksien toimintatapoja. Suuri osa perhekeskuksista järjesti palvelut fyysisesti samaan tilaan, mutta osa perhekeskuksista toimi vain rakenteellisena palveluverkostona. Puumalan perhekeskus toimisi todennäköisesti rakenteellisena palveluverkostona, koska yhteinen fyysinen tila miellettiin perheiden yksityisyydensuojaa heikentäväksi tekijäksi.

Puumalan perhekeskustoimintamallin keskeiset toimijat olisivat Puumalan kunta, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä eli Essote, Puumalan seurakunta ja puumalalaiset järjestöt. Puumalan kunta järjestäisi varhaiskasvatusta, esiopetusta ja perusopetusta. Kunnan tehtävänä olisi järjestää jatkossakin niin koulun yhteydessä toimivia kerhoja kuin aamu- ja iltapäivätoimintaa lapsille. Päiväkotii ja yhtenäiskoulu tulee huomioida tärkeinä ennaltaehkäisevää työtä tekevinä toimijoina.

On tärkeää, että niin päiväkodin kuin yhtenäiskoulun henkilöstöllä on riittävä osaaminen tunnistaa ja arvioida lapsen tai nuoren hyvinvointia uhkaavia tekijöitä. Päiväkodin ja koulun henkilöstön on tiedettävä, perheverkoston toimijat, koska on mahdollista, että varhaiskasvatuksessa tai perusopetuksessa herää huoli lapsen tai nuoren hyvinvoinnista.

Huolen herätessä on tärkeää, että siihen tartutaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarjotaan niin lapselle tai nuorelle kuin koko lapsiperheelle oikea-aikaista, perhelähtöistä ja tarpeenmukaista tukea. Huolen varhaisen tunnistamisen näkökulmasta on tärkeää, että varhaiskasvatuksessa ja koulussa on riittävä henkilöstöresurssi, jotta aikuisilla on aikaa olla läsnä lapsille ja nuorille.

Maakunnan eli tällä hetkellä Essoten vastuulla olisi lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäminen. Essoten tulisi huomioida laajemmin Puumalan erityispiirteet ja kyetä sektori- ja hallintorajat ylittävään yhteistyöhön. Tässä tutkimuksessa nousi esiin erityislapsen huono asema Puumalassa. Tulevaisuudessa Essoten tulisi tehdä yhteistyötä jouhevammin Puumalan kunnan kanssa, jotta Puumalaan saataisiin erityisosaamista lapsiperheiden hyvinvoinnin tueksi.

Essotelta voisi tulla perhepalveluiden palveluohjaaja, joka työskentelisi Puumalassa. Perhepalveluiden palveluohjaaja koordinoisi lasten, nuorten ja perheiden palveluverkoston lähipalveluja ja olisi tietoinen maakunnan alueella toimivasta perhepalveluverkostosta: perhepalveluohjaaja olisi linkki vaativampien ja erityistason palveluiden piiriin.

Raatikaisen (2010, 41) mukaan verkkopohjainen perhekeskus antaa tietoa lasten kehityksestä ja integroi maakunnan ja kunnan alueen lapsiperhepalvelut. Digitaalisen perhekeskuksen hyötynä on Raatikaisen mukaan myös vanhemmille tarjottava vertaistuki.

Digitaalisia palvelumahdollisuuksia tulee hyödyntää tulevaisuudessa myös Puumalan lapsi- ja perhepalveluissa. Digitaalisuus mahdollistaa muun muassa keskeisten toimijoiden: kunnan, maakunnan, seurakunnan ja järjestöjen moniammatilliset palaverit. Digitaaliset palvelut eivät saa korvata fyysisiä lähipalveluita, mutta lapsi- ja perhepalveluiden yhtenäinen ajanvarausjärjestelmä voisi olla toimiva ratkaisu palveluiden selkiyttämiseksi. Digitaalisuutta voisi hyödyntää myös viestinnässä: on tärkeää, että palvelu ja kohderyhmä kohtaavat luontaisessa ympäristössä. Nuorille luontainen ympäristö voi olla esimerkiksi sosiaalinen media.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut voisi koota yhtenäiseen esitteeseen, mutta on tärkeää arvioida esitteen ylläpitämiseen ja päivittämiseen kuluva aika. Ihannetilanteessa lapsi- ja perhepalveluiden palveluesitteen ylläpitämiseen ja lapsiperheiden palveluiden ja tapahtumien markkinoinnissa olisi mahdollista lisätä henkilöstöresursseja.

Julkisen sektorin palveluiden eli Puumalan kunnan ja Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymän eli Essoten tuottamien palveluiden tulisi jatkossa tehdä yhä tiiviimpää yhteistyötä seurakunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Palvelumuodon täytyy kehittyä yhteiskunnan kehityksen mukana, mutta ennen kaikkea on huomioitava paikalliset erityispiirteet. Ammatillaiset voisivat hyödyntää jalkautuvaa palvelumuotoa ja siirtyä sinne, missä asiakkaat ovat: päiväkotiin, kouluun, perhekerhoon ja vanhempainiltoihin.

Lapsiperheiden avoimet kohtaamispaikat ovat tärkeitä vertaistuen ja yhteisöllisen toiminnan paikkoja. Kuten tutkimuksessa ilmeni, mielenterveyshoitajan tai sosiaalialan ammattilaisen kohtaaminen onnistuu matalammalla kynnyksellä avoimessa kohtaamispaikassa, esimerkiksi seurakunnan perhekerhossa. Lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistyössä Puumalassa palveluita voisi kehittää aiempaa lapsi- ja perhelähtöisemmiksi ja

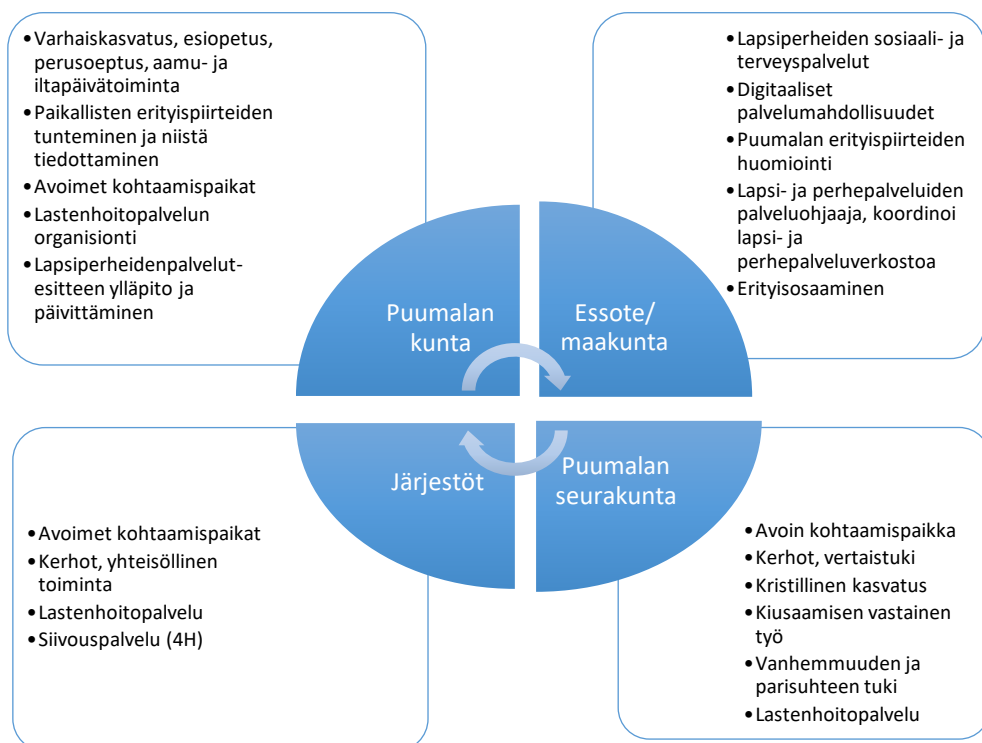
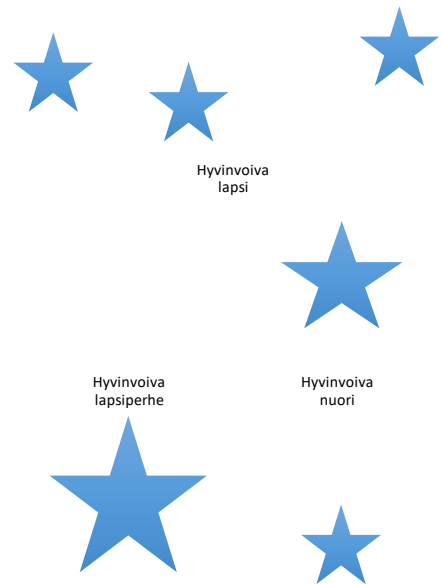
yhä enemmän ennaltaehkäiseviksi siten, että ammattilaiset jalkautuisivat ihmisten pariin havainnoimaan ja arvioimaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja sitä uhkaavia tekijöitä.

Puumalan kunta, seurakunta ja puumalalaiset järjestöt tarjoaisivat lapsille, nuorille ja perheille avoimia yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja, joissa kohderyhmien asiakkaat saavat nauttia vertaisten seurasta. Puumalassa on vähän lapsiperheitä, joten ei ole kenenkään etu järjestää päällekkäistä toimintaa. Seurakunnan ja järjestöjen voimavarat hyödynnetään kiusaamisen vastaisessa työssä.

Lastenhoitopalvelu voitaisiin järjestää yhteistyöllä kunnan, seurakunnan ja järjestöjen vapaaehtoisten kanssa, mikä toimisi vanhemmuutta ja parisuhdetta tukevana palveluna. Lastenhoitopalvelu olisi matalan kynnyksen ennaltaehkäisevä lapsiperhepalvelu, jossa olisi helppo havaita tuen tarpeita ja tarjota perheille konkreettista apua ja tukea – matalalla kynnyksellä. Seuraavalla sivulla on kuvio, jossa havainnollistetaan ehdotusta Puumalan perhekeskustoimintamallista (ks. kuva 1).

- Palveluohjauksellinen työote
- Perheverkoston toimijoilla on selkeä työ- ja roolijako
- Sektori- ja hallintorajat ylittävä yhteistyö
- Peruspalvelut järjestetään Puumalassa
- Vaativammat palvelut maakunnan alueella
- Digitaaliset palvelut
- Paikalliset voimavarat hyödynnetään
- Jalkautuva palvelumuoto

Lapsi- ja perhepalveluiden palveluohjaaja arvioi perheen tilanteen ja ohjaa tarvittavan palvelun piiriin

Kuva 1. Ehdotus Puumalan perhekeskustoimintamallista

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eli LAPE:n paikallistason kehittämistyöhön. Tutkimuskysymyksinä olivat: Mistä Puumalan perhekeskustoimintamalli voisi muodostua? Millaisia kokemuksia perheillä on lasten, nuorten ja perheiden palveluista? Miten perheet kehittäisivät Puumalan lapsi- ja perhepalveluita? Laajalla teemahaastattelulla kerättiin kattava aineisto. Tutkimukseen osallistui kuusi puumalalaista lapsiperhettä, jotka olivat kaikki erilaisissa elämäntilanteissa.

Tämä opinnäytetyö tuotti tietoa puumalalaisten lapsiperheiden palvelutarpeista, palvelukokemuksista sekä palveluiden kehittämisehdotuksista. Puumalan kunta ja Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymä eli Essote voivat hyödyntää tutkimuksen tuloksia kehittäessään lasten, nuorten ja perheiden palveluita aiempaa perhelähtöisemmiksi. Tutkimus tarjosi lapsiperheille mahdollisuuden olla osallisena kehittämistyössä. Lapsi- ja perhelähtöisyyttä sekä lapsiperheiden osallisuutta pidetään LAPE-muutosohjelmassa tärkeinä ja niitä pyritään LAPE-muutoksen avulla edistämään (Aula ym. 2016; Essote 2017).

Tässä tutkimuksessa ilmeni, että lapsiperheiden hyvinvoinnin tila vaikuttaa palvelutarpeisiin. Tämän tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä tuotiin esille Erik Allardtin (1976) määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuudet Having, Loving ja Being. Allardtin teoria toimii myös Puumalan lapsiperheiden hyvinvointia tarkasteltaessa. Erityisesti Loving- ja Being- ulottuvuuksien yhteys lapsiperheiden hyvinvointiin nousi esiin. Tähän tutkimukseen osallistuneet lapsiperheet pitivät tärkeinä sosiaalisten suhteiden muodostamista sekä itsensä toteuttamista muun muassa harrastustoiminnassa.

Having-ulottuvuudessa tarkastelun kohteena ovat elintason vaikuttavat tekijät (Allardt 1976, 32–33). Tässä tutkimuksessa etenkin terveyttä uhkaavat tekijät, kuten uupumus ja masennus nousivat esiin palvelutarvetta lisäävinä tekijöinä. Vanhemman uupumus heikentää kykyä huolehtia lapsista, silloin palveluverkoston tuki on tärkeää.

Poutiaisen (2016) tutkimuksessa ilmeni, että vanhempien terveysongelmat lisäävät lasten ja nuorten tuen tarpeita. Tässä tutkimuksessa voidaan havaita samaa: vanhemman heikentynyt terveydentila lisäsi lapsen ja nuoren palvelutarvetta. Puumalassa etsivä nuorisotyöntekijä on tärkeä toimija, joka ehkäisee nuorten ongelmien monimuotoistumisen – matalalla kynnyksellä.

Tutkimukseen osallistunut perhe kiteytti mielteensä lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta näin: *”Pienen paikkakunnan heikkous LAPEA ajatellen: tätä ei voi miettiä niin kuin kaupunkia. LAPE on ajateltu helpottamaan suurten kaupunkien ongelmaa. Täällä ei siinä määrin ongelmaa olekaan.”* Oheinen kommentti on hyvin samansuuntainen tämän tutkimuksen hypoteesin kanssa – maakunnallisen perhekeskustoimintamallin mallintaminen 2200 asukkaan kunnan tarpeisiin on ongelmallista.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma eli LAPE-muutosohjelma voidaan ajatella pienen paikkakunnan näkökulmasta ongelmalliseksi. LAPE-muutosohjelmassa pyritään luomaan verkostoja lasten, nuorten ja perheiden palveluja järjestävien toimijoiden välille. On todennäköistä, että suurissa kaupungeissa vallitsee epätietoisuus palveluiden tuottajien välillä ja lapsi- ja perhepalvelut näyttäytyvät pirstaleisina käyttäjilleen. On mahdollista, ettei edes toimialajohtajat ole tietoisia paikallisista lasten, nuorten ja perheiden palveluista.

Puumalassa tilanne on päinvastainen – lähes jokainen lapsi- ja perhepalveluiden järjestäjä tietää alueen toimijat, eikä rooli- tai vastuujaossa ole suurempia epäselvyyksiä. Kun verkostot ovat olemassa ja toimijat tietävät roolinsa on syytä arvioida, kuinka tämä verkosto näyttäytyy lapsiperheille. Kuten tutkimuksen tuloksissa ilmeni, kaikki eivät tiedä paikallisista lasten, nuorten ja perheiden palveluista. On syytä kiinnittää huomiota kyseisten palveluiden markkinointiin. Digitaalisuutta voisi hyödyntää palveluiden yhteensovittamisessa ja tiedottamisessa.

Rönkkö ja Rytkönen (2010) pohtivat teoksessa ”Monisäikeinen perhetyö”, olisiko perhekeskustoimintamalli ratkaisu perhepalveluiden kirjavuuden selkeyttämiseksi. Heidän mukaansa perhekeskustoimintamallissa huomio kiinnittyisi koko perheen hyvinvointiin, vanhemmuuden taitoja kehittämällä ja

tukemalla. Rönkkö ja Rytönen korostavat, että perhekeskustoiminnan on oltava paikallisten voimavarojen ja tarpeiden mukaan suunniteltu ja toteutettu.

Kehittämistyötä tehdessä on syytä arvioida ympäristötekijät ja paikalliset erityispiirteet. Puumalaa kehittämistyön ympäristönä esiteltiin aiemmin ja siinä yhteydessä tuotiin esiin vähäinen syntyvyys, minkä seurauksena lapsiperheiden osuus on pieni. Siitä huolimatta laki velvoittaa kuntia ja/tai kuntayhtymiä järjestämään asukkailleen sosiaali- ja terveystalvaeluita. Puumalan kunnan erityispiirteitä ja ainutlaatuisuutta tuodaan esille vertailemalla tämän tutkimuksen tuloksia Etelä-Savon lapsiperheiden vastauksiin.

Etelä-Savon alueella LAPE-muutosohjelman yhteydessä on pyritty selvittämään, mistä lapsiperheiden hyvä arki muodostuu. Yhteenvedosta selviää, että perheet toivovat muun muassa sosiaali- ja terveystalvaeluiden yhteensovittamista sekä vaivatonta asiointia – matalalla kynnyksellä. Perheet toivoivat myös, että synnytyssairaala säilyisi Mikkelissä ja Mikkelin seudulle saataisiin ensikoti. (Saukkonen 2018.)

Etelä-Savon alueen lapsiperheiden vastauksia verrattaessa tämän opinnäytetyön tuloksiin ilmenee sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Puumalassa sosiaali- ja terveystalvaeluiden yhteensovittamisen tarve ei noussut yhtä voimakkaasti esille kuin Etelä-Savossa yleisesti. Tämä voi selittyä pienen paikkakunnan edulla: sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö on tottunut työskentelemään Puumalassa sektori- ja hallintorajat ylittävällä työotteella.

Etelä-Savon alueella synnytyismahdollisuuden säilyttämistä Mikkelissä ja ensikodin perustamista Mikkelin seudulle pidettiin tärkeinä. Tässä tutkimuksessa ei noussut esiin synnytyismahdollisuuden säilyttäminen tai toive ensikodista. Kuten jo aiemmin kerrottiin: puumalalaiset ovat tottuneita pitkiin välimatkoihin, eikä heille ole ongelma lähteä palvelun piiriin esimerkiksi Mikkeliin. Sen sijaan tärkeänä pidettiin, että perheen tilanne arvioitaisiin Puumalassa, jotta turhilta käynneiltä paikkakunnan ulkopuolella vältyttäisiin.

Etelä-Savossa lapsiperheiden arkea helpottavaksi tekijäksi nousi sairaan lapsen hoitoapu (Saukkonen 2018). Tarve lastenhoitoavulle ilmeni myös puumalalaisilla lapsiperheillä, vaikka Puumalassa lapsiperhemäärä on huomattavasti vähäisempi kuin esimerkiksi Mikkelissä. Tästä voidaan todeta, että lapsiperheet – asuinpaikkakunnasta riippumatta, tarvitsevat konkreettista apua voidakseen hyvin. Lastenhoitopalvelu voisi helpottaa erityisesti pikkulapsiperheiden arkea.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa pyritään integroimaan lasten, nuorten ja perheiden palvelut toimivaksi kokonaisuudeksi, jossa eri toimijoiden voimavarat on yhdistetty (Aula ym. 2016; Essote 2017). Puumalan lapsi- ja perhepalveluiden toimijoilla yhteistyöverkosto on otettu käyttöön kauan aikaa sitten. Kyseinen monialainen yhteistyöryhmä on koottu nuorisolain 9. §:n velvoitteiden edellyttämällä tavalla. Lain mukaan monialainen yhteistyöryhmä edistää nuorten palveluiden yhteensovittamista ja arvioi nuorten kasvuolosuhteita päätöksenteon tueksi.

Raunio (2009, 284) ilmaisee työelämän vaatimusten kovenemisen vaikuttavan negatiivisesti perheen kykyyn vastata lasten ja nuorten normaalista kehityksestä. Raunio mukaan perhe on jäänyt toissijaiseksi ja vanhemmat joutuvat tasapainottelemaan työ- ja perhe-elämän välillä. Tilanteesta huolimatta vanhemmat arvostavat edelleen perheen kanssa vietettyä aikaa.

Tämän tutkimuksen tuloksista voi päätellä työelämän vaatimusten kovenemisen, sillä perheet kertoivat, että yhteinen aika on kortilla. Syitä tähän ovat muun muassa vuorotyö sekä työskentely toisella paikkakunnalla. Perheet olivat tyytyväisiä siihen, että lapsilla on mahdollisuus osallistua harrastuksiin koulupäivän päätteeksi, eikä harrastukseen osallistumisen esteenä ole vanhempien työssä olo. Haastattelussa nousi esiin Puumalassa toimiva harrastekyyti, joka mahdollistaa myös haja-asutusalueella asuvien lasten osallistumisen harrastuksiin.

Marklund ym. (2012) antavat kiitosta Hangon mallille, jossa lapsiperheiden tuen tarpeisiin vastataan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jo odotusaikana. Neuvolan ja mielenterveyshoitajan yhteistyötä pidetään tehokkaana ongelmien ennaltaehkäisyssä. Tämä on hyvä esimerkki matalan

kynnyksen palvelusta: perhe saa kätevästi moniammatillista osaamista yhdestä paikasta. Tässä tutkimuksessa puumalalaiset perheet pitivät lapsiperheiden mielenterveyspalveluiden saatavuutta tärkeänä, joskin mielenterveystoimiston sijainti hyvinvointiasemalla miellettiin huonoksi yksityisyydensuojan vuoksi. Puumalan lapsi- ja perhepalveluissa voitaisiin jatkossa kehittää työparityöskentelyä Hangon mallin tapaisesti.

Kyrönlampi-Kylmänen (2010,111–112) korostaa vanhemmuuden merkityksestä lapsen hyvälle arjelle. Hän nostaa esiin tutkimustiedon valossa lapsen myönteistä kehitystä tukevia tekijöitä: vanhempien ja lasten välinen hyvä suhde, auttavaisuus, kannustavuus ja vanhempien kiinnostuneisuus lastensa asioita kohtaan sekä selkeät rajat. Tässä tutkimuksessa perheet kertoivat saaneen tukea vanhemmuuteen etenkin neuvolasta.

Puumalalaiset lapsiperheet pitivät neuvolan tarjoamaa tukea tärkeänä. Vanhempien jaksamisen kannalta on tärkeää, että vanhemmat ehtivät huolehtia omasta hyvinvoinnistaan. Ruuhkavuosia elävät perheet mielsivät aikapulan rajoittavana omiin harrastuksiin osallistumista. Osa vanhemmista kertoi työskentelevänsä paikkakunnan ulkopuolella, jolloin työmatkat venyttävät työpäivän pituutta entisestään, eikä näin ollen ole mahdollista osallistua harrastustoimintaan, koska eivät ole ehtineet töistä kotiin ennen kuin harrastus alkaisi.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa eli LAPE-muutosohjelmassa palveluita kehitetään siten, että vanhemmuutta ja parisudetta tuettaisiin matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalveluissa (Aula ym. 2016; Essote 2017). Tämän tutkimuksen mukaan vanhemmuutta ja parisuhdetta tukisi parhaiten vanhempien yhteinen aika sekä omasta hyvinvoinnista huolehtiminen. Vertaistuki vanhemmuuteen – etenkin äitien keskuudessa miellettiin tärkeäksi. Lastenhoitopalvelulle nousi tarve, koska kaikilla ei ole tukiverkostoa paikkakunnalla. Lastenhoitoapu ja vertaistuki tunnustettiin myös Etelä-Savossa yleisesti vanhemmuutta tukevaksi tekijäksi (Saukkonen 2018).

Monialaisen lastenhoitopalvelun avulla voitaisiin tukea konkreettisesti parisuhdetta ja vanhemmuutta – tarjoamalla vanhemmille yhteistä aikaa. Uuden lastenhoitopalvelun kehittäminen voidaan nähdä positiivisena myös

työllistymisen näkökulmasta: on todennäköistä, että lastenhoitopalveluun tarvitaan työntekijöitä.

Perälän ym. (2014, 237) mukaan lapsen kasvatukseen ja vanhemmuuteen liittyvät huolet ovat varsin yleisiä lapsiperheissä. Perälän ym. mukaan mitä enemmän perheessä oli huolia, sitä vaikeampana tarvittavien palveluiden saamista pidettiin ja tarjotuista palveluista saatu tuki miellettiin riittämättömäksi. Osa lapsiperheiden palvelutarpeista on sellaisia, mihin tämän hetken lapsi- ja perhepalvelut eivät kykene kaikilta osin vastaamaan.

Tässä tutkimuksessa on tunnistettavissa yhtäläisyyttä Perälän ym. (2014) tutkimuksen kanssa: mikäli useammalla perheenjäsenellä oli huolia ja tuen tarvetta – erityisesti vapaa-ajan toiminnan tarjontaan oltiin tyytymättömiä. On todennäköistä, että perheessä esiintyvät tuentarpeet vaikuttavat mielenkiinnonkohteisiin ja mahdollisesti vaikeuttavat koko perheelle sopivan harrastuksen löytymistä. Etenkin perheissä, joissa on nuoria, koko perheelle sopivan harrastuksen löytäminen voi olla hankalaa.

Hiltusen (2017) tutkimuksessa ”Perheverkoston kehittäminen – työvälineitä verkostotoimintaan” selvisi, että perheillä on niukasti tietoa alueella toimivasta perheverkostosta, mutta tulosten mukaa kehittämistyössä mukana olo kiinnostaisi. Perheverkoston asiakkaat pitivät tärkeänä saada tietoa alueensa perheverkoston toiminnasta esimerkiksi sosiaalisen median kautta. (Hiltunen 2017, 40–41.) Hiltusen (2017) tutkimuksesta poiketen: puumalalaiset lapsiperheet eivät olleet kiinnostuneita perheverkoston toimivuudesta tai sen kehittämisestä. Tulosten mukaan Puumalan lapsiperheille riittää se, että lapsi- ja perhepalvelut toimivat.

Kouluterveyskyselyn (2017) tulosten mukaan Puumalan yhtenäiskoulun 4.- ja 5.-luokan oppilaat eivät koe tulevansa kiusatuksi koulussa: kukaan ei ilmaissut tulevansa kiusatuksi joka viikko. Kouluterveyskyselyn tulos on hiukan ristiriitainen tämän tutkimuksen tuloksen kanssa: Tässä tutkimuksessa erityisesti vanhemmat ilmaisivat huolensa koulukiusaamisesta kohtaan, mutta myös nuoret kertoivat kiusaamisesta olevan. Olisiko mahdollista, ettei kiusaamisesta esiinny juuri lainkaan 4.- ja 5.-luokilla, vai ylitulkitsevatko vanhemmat huolensa kiusaamisesta?

11 POHDINTA

Pohdinta-osiossa reflektoidaan opinnäytetyöprosessia ja arvioidaan tutkimuksen tuloksiin ja johtopäätöksiin vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä arvioidaan ja esitetään jatkotutkimusmahdollisuuksia. Hirsjärven ym. (2009, 22) mukaan tutkimusta tehdessä on syytä olla kriittinen ja ottaa laajalti huomioon erilaiset näkökulmat. Oman tutkimustyön arviointi prosessin eri vaiheissa on tärkeää sekä omien menettelytapojen muuttaminen tarpeen vaatiessa.

Ranta ja Kuula-Luumi (2017, 415) muistuttavat, että haastattelututkimuksessa tulee noudattaa henkilötietolakia ja haastateltaville on annettava riittävästi tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, minkä perusteella tutkittavat voivat tehdä päätöksen haluavatko osallistua tutkimukseen. Tähän tutkimukseen haettiin mukaan perheitä Wilma-järjestelmällä laitettulla viestillä (ks. liite 2). Viesti laitettiin perheille, joiden lapset ovat varhaiskasvatuksen ja/tai perusopetuksen piirissä. Viestin liitteenä oli tutkimuslupahakemus, joka varmisti sen, että asiasta kiinnostuneet perheet antoivat luvan käyttää kerättyä aineistoa tutkimuksessa sekä kehittämistyössä.

Määräaikaan mennessä viisi perhettä ilmoittautui halukkaaksi mukaan tutkimukseen. Olin varautunut laittamaan muistutusviestejä perheille, mutta päädyimme paikallisen LAPE-työryhmän kanssa siihen, ettei ole tarvetta hakea lisää perheitä mukaan, sillä ensimmäisellä kerralla ilmoittautuneet perheet olivat sopivasti erilaisissa elämäntilanteissa. Osalla perheistä oli lapsia vain varhaiskasvatuksen piirissä. Osalla lapset olivat nuoria. Osalla oli lapsia niin varhaiskasvatuksen kuin perusopetuksen piirissä. Mielestäni otos on hyvä, koska siinä tuli laajasti ilmi eri elämäntilanteissa olevien lapsiperheiden tarpeet. Näin ollen tutkimus vastaa työelämäkumppanin tarpeisiin, kyeten tuomaan tietoa perhekeskustoimintamallin luomisen pohjaksi.

Perheet eivät saaneet haastattelukysymyksiä etukäteen, koska halusin saada selville, tietävätkö perheet millaisia palveluja Puumalassa on tarjolla lapsiperheille. Jos olisin toimittanut haastattelukysymykset perheille ennen

haastattelutilannetta, perheet olisivat voineet perehtyä palvelutarjontaan, jolloin tutkimuksen luotettavuus olisi kärsinyt. Toisaalta tutkimustulokset voisivat olla hyvin erilaiset, jos perheillä olisi ollut mahdollisuus tutustua kysymyksiin ennalta. Olisikohan tullut enemmän kehittämis ehdotuksia? On selvää, ettei välttämättä tule mieleen juuri sillä hetkellä, mitä toivoisi joltakin palvelulta – varsinkaan jos palvelu ei ole perheelle ajankohtainen.

11.1 Tutkimuksen eettisyys

Haastattelut nauhoitettiin, joka mahdollisti sen, että tarvittaessa pystyin selventämään haastateltaville kysymyksiä ja tekemään itse tarkentavia kysymyksiä. Kirjoittaminen ei olisi onnistunut vuorovaikutteisessa haastattelutilanteessa. Perheet kertoivat avoimesti mielipiteitään ja kokemuksiaan lapsi- ja perhepalveluissa. Tilanne ei olisi ollut yhtä jouheva, jos mukana olisi ollut muistiinpanovälineet.

Pidän tärkeänä turvallisen ja luotettavan vuorovaikutusilmapiirin luomista haastattelutilanteeseen, joten mielestäni on tärkeää, että haastattelutilanne on rauhallinen ja ympäristötekijät on huomioitu. Osassa haastatteluja oli mukana lapsia ja nuoria. Halusin ottaa heitä mukaan, koska epäilin, etteivät vanhemmat osaa kertoa lapsen tai nuoren mielipidettä esimerkiksi harrastusmahdollisuuksista. Kokemuksen myötä totean, että tutkimuksen tulosten kannalta oli hedelmällistä ottaa mukaan myös lapsia ja nuoria.

Aineistossa en kuitenkaan erittele vanhemman tai lapsen sanomisia, koska kiinnitän erityistä huomiota henkilöiden yksityisyyden suojaan, sillä Puumala on pieni paikkakunta, joten täytyy turvata, ettei ketään tunnisteta sanomisiensa perusteella. Mielestäni tämä on tärkeä huomio hyvien tutkimuseettisten periaatteiden noudattamisen näkökulmasta.

Tutkimuseettisten periaatteiden tunteminen sekä niiden noudattaminen ovat tutkijan vastuulla. Eettisesti hyvän tutkimuksen edellytyksenä on Hirsjärven ym. (2009) mukaan hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattaminen, joita ovat tarkkuus tutkimustyössä, yleinen huolellisuus ja rehellisyys.

Tutkimuseettinen pohdinta alkaa jo tutkimusaiheen valinnan yhteydessä, jolloin tulee pohtia, kenen ehdoilla aihe valitaan ja perustella miksi tutkimus

tehdään. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota muun muassa eettisesti kestävään tiedonhankintaan sekä avoimuuteen tutkimustulosten julkaisun yhteydessä. (Hirsjärvi ym. 2009, 23–24.)

Tutkimuseettisissä periaatteissa korostetaan tutkittavan itsemääräämisoikeutta, johon sisältyy vapaaehtoisuuden periaate. Tutkijan tulee kunnioittaa tutkittavan päätöstä, osallistuuko tutkimukseen vai ei. Lisäksi haastateltavalla on oikeus jättää vastaamatta tutkijan esittämiin kysymyksiin. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414–415.) Olen pyrkinyt noudattamaan hyviä tutkimuseettisiä periaatteita prosessin kaikissa vaiheissa. Tutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen, samoin haastattelutilanteessa haastateltavilla oli mahdollisuus jättää vastaamatta, jos kysymys tuntui tungettelevalta. Tutkimustulosten esittämisen yhteydessä olen käsitellyt tulokset mahdollisimman yleisellä tasolla varmistaakseni, ettei perheitä tunnisteta vastaustensa perusteella.

Puumalan väkiluku on alhainen ja lapsiperheiden osuus pieni. On todennäköistä, että suuri osa haastatteluun osallistuneista tietää minut työ- tai siviilielämästä. Mielestäni on syytä arvioida sen vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Olisiko tulokset joltakin osin olleet erilaiset, jos haastattelija olisi ollut täysin tuntematon, tai haastattelijoita olisi ollut useampi?

Oliko korkeampi kynnys lähteä mukaan tutkimukseen, kun tutkija on voinut olla tuttu tai tutun tuttu? Rohkenivatko tutkimukseen osallistuneet kertoa rehellisesti mielipiteistään? Haastattelussa kysyttiin myös melko henkilökohtaisia asioita, kuten sosiaalihuollon, mielenterveyshoitajan tai lastensuojelun palveluiden käyttämisestä. Etenkin lastensuojelulla on edelleen negatiivinen leima, joka nousi esiin myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Jos lastensuojelun piiriin päätymistä pidetään epäonnistumisena, onko rohkeutta kertoa asiasta? Vastaukset esittämiini kysymyksiin tietävät vain haastatteluun vastanneet.

11.2 Tutkimuksen luotettavuus ja yleistäminen

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa nousee esiin termit validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetilla eli pätevyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin

tutkimus kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Reliabiliteetti viittaa mittauksen tarkkuuteen. Näitä termejä käytetään toisinaan limittäin, eikä erontekoa tehdä aina oheisten termien välille. Validiteettia voidaan pitää yleiskäsitteenä, kun puhutaan tutkimuksen luotettavuudesta ja laadusta. Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin liittyvät tutkimuksen arvioitavuus, seurattavuus, uskottavuus, vakuuttavuus, perusteltavuus sekä luotettavuus, käyttövarmuus ja vahvistettavuus. (Ronkainen ym. 2014, 129–135.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa perheiden kokemuksista Puumalan lapsi- ja perhepalveluissa sekä tuottaa tietoa paikallisen perhekeskustoimintamallin kehittämiseen. Tutkimuksen tulokset olisivat todennäköisesti hyvin erilaiset, jos tutkimus olisi toteutettu eri paikkakunnalla tai suuressa kaupungissa. Tulosten yleistettävyyttä on syytä arvioida, koska otos on suhteellisen pieni. Onko perusteltua yleistää esimerkiksi, että puumalalaiset lapsiperheet ovat tyytyväisiä vapaa-ajan viettomahdollisuuksien tarjontaan, kun tutkimukseen on osallistunut vain kuusi lapsiperhettä?

Ronkainen ym. (2014, 145–146.) muistuttavat, että tutkimuksen tulosten yleistettävyys on yhteydessä tutkimusaineistoon. Aineiston valikoinnilla ja sen erityispiirteillä voidaan toisinaan perustella yleistettävyyttä. Mitä pienempi aineisto on, sitä merkittävämmässä roolissa ovat aineiston sisällöllinen edustavuus sekä tutkimusaineiston laatu.

Toisaalta kuusi lapsiperhettä on kohtalainen otos paikkakunnalla, jossa lapsiperheiden määrä on vähäinen. Voidaanko olettaa, että enemmistön mielipide on saatu tuotua julki? Laadullisen tutkimusmenetelmän mukaisesti aineistonmäärää merkityksellisempää on aineiston sisältö ja sisältöä tämän tutkimuksen aineistossa riitti, kiitos lapsiperheille, jotka avasivat kokemuksiaan lapsi- ja perhepalveluissa sekä ryhtyivät ideoimaan perhekeskustoimintamallia Puumalaan.

11.3 Jatkotutkimusehdotukset

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman näkökulmasta jatkotutkimuksena voisi pyrkiä selvittämään perheiden kokemuksia lapsi- ja perhepalveluista ja niiden kehittämisideoista lähikunnissa ja vertailla kuntien välisiä

eroavaisuuksia. On kuitenkin arvioitava tutkimukseen osallistuvien perheiden määrä, ja pohtia, olisiko teemahaastattelua toimivampi aineistonkeruumenetelmä esimerkiksi puolistrukturoitu kyselylomake, jonka voisi tehdä Webropol-työkalulla. Aineiston analyysimenetelmääkin on syytä arvioida, kun puhutaan suuremmasta aineistosta.

Tässä tutkimuksessa ilmeni, etteivät kaikki lapsiperheet tiedä mitä lapsi- ja perhepalveluita Puumalassa on tarjolla: selkeyden vuoksi Puumalaan voisi tehdä esitteen, joka sisältäisi kaikki lapsille, nuorille ja perheille suunnatut palvelut. Esitteen voisi julkaista esimerkiksi Puumalan kunnan nettisivuilla. Esitteen toimivuuden varmistamiseksi on syytä pohtia, kenen vastuulla on esitteen ylläpitäminen ja päivittäminen.

Tässä tutkimuksessa nousi esiin koulukiusaaminen ja vanhempien huoli siitä, onko koulun resurssit riittävät puuttumaan kiusaamiseen. Koulukiusaamista voisi tutkia ja pyrkiä kehittämään kiusaamisen ehkäisyyn sopiva malli Puumalaan. Kiusaamisen vastaisessa työssä tulisi huomioida kaikkien lasten parissa toimivien voimavarat ja kehittää yhteiset toimintakäytännöt palveluidentarjoajille. Tämä edistäisi lasten ja nuorten yhdenvertaista kohtelua sekä helpottaisi toimijoiden työskentelyä lasten kanssa, koska jokainen olisi tietoinen toimintakäytännöistä.

Kiusaamisen vastaisessa hankkeessa voitaisiin osallistaa lapset, nuoret ja perheet suunnittelemaan ja kehittämään yhteisiä toimintakäytäntöjä. Yhdessä suunniteltuihin kiusaamisen vastaisiin toimintakäytäntöihin olisi todennäköisesti helpompi sitoutua, koska lapsilla, nuorilla ja perheillä on ollut mahdollisuus esittää toiveitaan ja ideoitaan käytäntöihin.

Tässä tutkimuksessa 16–18-vuotiaiden nuorten ääni ei todennäköisesti tullut riittävästi esille. Kuten aiemmin kuvattiin, Puumalassa ei ole mahdollista suorittaa toisen asteen opintoja: jatkossa olisi syytä arvioida näiden nuorten palvelutarpeita ja kehittää heille kohdistettuja palveluita asiakaslähtöisempään suuntaan. Onko 16–18-vuotias puumalalainen nuori väliinputoaja? Millaisia palveluita he tarvitsevat ja missä nämä palvelut ovat saatavilla: kotipaikkakunnalla vai opiskelupaikkakunnalla?

Tämän opinnäytetyön tutkimusaineisto ei tuottanut tietoa yksinhuoltajaperheiden kokemuksista lapsi- ja perhepalveluissa. Yksinhuoltajaperheiden määrä Puumalassa on pieni, mutta kyseisen perhetyypin edustajien määrä on lähtenyt hienoiseen nousuun (Puumalan kunta 2018). Jatkotutkimuksena voisi keskittyä kyseisen kohderyhmän palvelukokemuksiin ja pyrkiä edistämään yksinhuoltajaperheiden asemaa Puumalassa. Kuten tässä tutkimuksessa ilmeni, lastenhoitopalvelulle olisi tarvetta ydin- ja uusioperheissä, on todennäköistä, että myös yksinhuoltajaperheet hyötyisivät lastenhoitopalvelusta.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alila, K. 2011 Lapsivaikutusten arviointi – kansallisia ja kansainvälisiä näkökulmia. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:7. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavissa: http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/lapsivaikutusten_arviointi.pdf [viitattu 3.7.2017].

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Aula, M., Juurikkala, V. Kalmari, H., Kaukonen, P., Lavikainen, M., Pelkonen, M. 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74904/Rap_ ja_muist_29_2016.pdf?sequence=1 [viitattu 12.7.2017].

Bing, V. 2011. Historisk utveckling av familjecentraler i Sverige och Norden. Teoksessa Kekkonen, M. Montonen, M. & Viitala, R. 2011. Familjecenter i Norden – en resurs för barn och familier. Köpenhamn: Oy Fram Ab. Saatavissa: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:701655/FULLTEXT01.pdf> [viitattu 18.2.2018].

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Essote 2017-2018. LAPE Etelä-Savo. Osallisuuden toteuttamissuunnitelma 2017-2018. Saatavissa: <https://lapeetelasavo.files.wordpress.com/2018/02/lape-etelc3a4-savo-osallisuuden-toteuttamissuunnitelma.pdf> [viitattu 4.3.2018].

Essote 2017. LAPE Etelä-Savo 1.2.2017-31.12.2018. Hankesuunnitelma. Saatavissa: <http://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/hankesuunnitelma-lape-etela-savo-30-01-17.pdf> [viitattu 22.7.2017].

Essote 2018. Perhe- ja sosiaalipalvelujen toimintakäsikirja 2018. Etelä-Savon sosiaali- ja terveystieteiden kuntayhtymä Perhe- ja sosiaalipalvelut. Saatavissa: <https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2017/01/perhe-ja-sosiaalipalvelujen-toimintakasikirja-2018.pdf> [viitattu 20.2.2018].

Etelä-Savon maakuntaliitto 2017. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Tilastot/Vaestonmuutokset%20Etelä-Savossa%2012_2017.pdf [viitattu 27.2.2018].

FRA 2015. European Union Agency for Fundamental Rights Council of Europe. 2015. Handbook on European law relating to the rights of the child. Saatavissa: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.PDF [viitattu 18.2.2018].

Grönfors, M. & Vilkkä, H. (toim.) 2011. Laadullisen tutkimuksen kenttätöön menetelmät. Hämeenlinna: Sofia-Sosiologi-Filosofiapu Vilkkä.

Hakulinen-Viitanen, T., Hietanen-Peltola, M. & Pelkonen, M. 2014. Äitiys- ja lastenneuvola sekä kouluterveydenhuolto perheen tukena. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Halme, N., Kekkonen, M., Perälä, M-L. 2012. Perhekeskukset Suomessa. Palvelut, yhteistoiminta ja johtaminen. Raportti 62/2012. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90890/URN_ISBN_978-952-245-747-9.pdf?sequence=1 [viitattu 23.8.2017].

Halme, N., Vuorisalmi, M. & Perälä, M-L. 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 4/2014. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114954/URN_ISBN_978-952-302-110-5.pdf?sequence=1 [viitattu 23.2.2018].

Hastrup, A. 2018. Mistä puhutaan, kun puhutaan perhekeskustoimintamallista? Perhekeskustoimintamallin maakuntapäivä Pieksämäki 23.1.2018. THL. Saatavissa: https://lapeetelasavo.files.wordpress.com/2018/02/pieks3a4mc3a4ki_perhekeskus_230118_arja-hastrup.pdf [viitattu 10.2.2018].

Hastrup, A., Paavilainen, E., Kekkonen, M., Leikas, T., Kivineva, E., Pihlajamäki, V. & Lepistö, E. 2016. Perhekeskus lasten ja perheiden palveluiden tarjoajana. Kehittämisprosessi JIK-kuntayhtymä. Helsinki: THL. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131203/URN_ISBN_978-952-302-696-4.pdf?sequence=1 [viitattu 13.2.2018].

Hilden, M. 2018. Kunta- ja uudistusministerin erityisavustaja. Sähköpostiviesti 16.3.2018. Valtiovarainministeriö.

Hiltunen, S. 2017. Perheverkoston kehittäminen – työvälineitä verkostotoimintaan (Paloheinä – Torpparinmäki – Pakila). Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Metropolia. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/131300/Hiltunen_Satu.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 10.11.2017].

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Juvenes Print.

Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kouluterveyskysely 2017. Kouluterveyskyselyn tulokset 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_perustulokset?alue_0=161170&mittarit_0=200138&mittarit_1=187196&mittarit_2=200261# [viitattu 27.2.2018].

Kuntaesite 2017. Puumalan kunnan kuntaesite. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.esitteemme.fi/puumalan_kunta/WebView/ [viitattu 20.2.2018].

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki> [viitattu 30.1.2018].

Marklund, K., Karlsson, A., Ali, A., Nordlund, M., Schmidt, A., Mäkilä, K., Ström, K., Pinlaja, P., Schnor, C., Röckinger, B.-I., Lundberg, U.-B., Simic, N. 2012. Nordens barn utveckling av nordiska familjecentraler. Resultat från projektet Tidiga insatser för familjer. Nordens Välfärdscenter. Saatavissa: http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/10503/2%20UtvecklingFamiljecentr_e nk.pdf [viitattu 18.2.2018].

Murtorinne-Lahtinen, M. 2013. Hyvä paha äitipuoli. Uusperheen arjessa. Helsinki: Kirjapaja.

Nuorisolaki 1285/2016. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> [viitattu 10.2.2018].

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287> [viitattu 9.2.2018].

Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki> [viitattu 30.1.2018].

Perälä, M.-L., Halme, N. & Kanste, O. 2014. Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävyydestä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Perälä, M.-L., Halme, N., Hammar, T., Nykänen, S. 2011. Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. Raportti 29/2011. Helsinki: THL.

Poutiainen, H. 2016. Mikä herättää terveydenhoitajan huolen? Huolen tunnistamisen ja toimimisen haasteet lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Helsinki: Lääketieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/167548/Mikahera.pdf?sequence=1> [viitattu 23.2.2018].

Puumala 2014. Puumalan kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2017. Saatavissa: <http://www.puumala.fi/D5web/kokous/2014400-8-1912.PDF> [viitattu 23.9.2017].

Puumalan hyvinvointilautakunta 2018. Hyvinvointilautakunnan pöytäkirja 26.2.2018. Saatavissa: <http://puumala.cloudnc.fi/download/noname/{319c033d-daae-4660-8886-a8e60454ebe3}/15412> [viitattu 28.2.2018].

Puumalan kunta 2018. Talousarvio 2018 ja taloussuunnitelma 2018-2020. Saatavissa: http://www.puumala.fi/uploads/TA_kirja2018.pdf [viitattu 12.1.2018].

Puumalan yhtenäiskoulun esiopetus 2014. Puumalan yhtenäiskoulun esiopetuksen opetussuunnitelma 2014. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/4181345> [viitattu 20.2.2018].

Puumalan yhtenäiskoulun perusopetus 2014. Puumalan yhtenäiskoulun perusopetuksen opetussuunnitelma 2014. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/7394199> [viitattu 20.2.2018].

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041> [viitattu 4.3.2018].

Raatikainen, T. 2010. Perheiden parissa. Perhekeskukset hyvinvointia edistämässä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/22777/Raatikainen_Tuija.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 4.3.2018].

Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: GAUDEAMUS.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2014. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOY pro oy.

Santalahti, P. & Marttunen, M. 2014. Lasten ja heidän vanhempiensa mielenterveys. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Saukkonen, K. 2018. LAPE-muutosagentti. Sähköpostiviesti 13.2.2018. LAPE Etelä-Savo, Essote.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 9. Helsinki: STM. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69914/URN_ISBN_978-952-00-3374-3.pdf [viitattu 30.8.2017].

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Ei päiväystietoja. Luettu 19.7.2017. Saatavissa: <http://stm.fi/lapsi-ja-perhepalvelut/kuvaus> [viitattu 19.7.2017].

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki> [viitattu 30.1.2018].

STM 2008. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2008-2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73921/julkaisuja_2008_6_Kaste_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 6.2.2018].

STM 2016. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma. (KASTE 2012-2015) Ulkoinen arviointi – loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74895/Rap%20ja%20mui_2016_16_PDF.pdf [viitattu 6.2.2018].

STM 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaali_huoltolain%20soveltamisopas.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 2.3.2018].

Taipale, V., Lehto, J., Mäkelä, M., Kokko, S., Muuri, A. & Lahti, T. (toim.) 2004. Sosiaali- ja terveydenhuollon perusteet. Helsinki: WSOY.

Tilastokeskuksen tietokanta 2016. Perheet perhetyypin ja henkilöluvun mukaan alueittain 1992–2016. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_perh/statfin_perh_pxt_001.px/?rxid=9b76bd00-290f-497b-964f-e30d87fd0f4d [viitattu 13.3.2018].

Tilastokeskus 2017. Kuntien avainluvut vuoden 2017 aluejakso. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2017&active1=SSS&active2=623> [viitattu 20.2.2018].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

UK 1990. The United nations convention on the rights of the child. Saatavissa: https://downloads.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2010/05/UNCRC_united_nations_convention_on_the_rights_of_the_child.pdf?_ga=2.217795286.1908738248.1518958691-455830502.1518202616 [viitattu 18.2.2018].

Varhaiskasvatustaki 19.1.1973/36. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatustaki> [viitattu 30.1.2018].

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehiti. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wiss, K., Halme, N., Hietanen-Peltola, M. & Ståhl, T. 2017. Perusopetuksen opiskeluhuollon tilannekuva 2017 – Yhdenvertaisuus haasteena sekä yksilökohtaisessa että yhteisöllisessä työssä. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135219/TuTi_Opiskeluhuollon%20tilannekuva_final.pdf?sequence=1 [viitattu 20.2.2018].

1. Taustatiedot: Perhemuoto (ydinperhe, yksinhuoltajaperhe, uusperhe...) Lasten lukumäärä ja iät.

2. Onko paikkakunnallasi riittävästi tarjolla lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia edistäviä palveluja?

A) Millaisia palveluita olette käyttäneet? Millaisia kokemuksia perheellänne on kyseisestä palvelusta?

B) Mistä saitte tiedon palveluista, joita olette käyttäneet?

C) Onko palvelun piiriin ollut helppo päästä?

D) Minkälaisia vapaa-ajan toimintaa toivoisitte jatkossa?

E) Onko vanhemmilla mahdollisuus osallistua omiin harrastuksiin?

3. Neuvolapalvelut

A) Millaisia kokemuksia perheellänne on neuvolapalveluista?

B) Oletteko saaneet oikeanlaista tukea? Onko perheenne huomioitu kokonaisvaltaisesti? Miten koette perheenne osallisuuden toteutuneen kyseisessä palvelussa?

C) Onko neuvolapalveluihin ollut helppoa päästä?

D) Minkälaista toimintaa toivoisit jatkossa neuvolalta?

4. Varhaiskasvatuspalvelut (=päivähoitopalvelut)

A) Millaisia varhaiskasvatuspalveluita perheenne on käyttänyt?

B) Millaisia kokemuksia teillä on varhaiskasvatuspalveluista?

C) Miten koette vanhempien ja lasten osallisuuden toteutuneen varhaiskasvatuspalveluissa?

D) Miten koette varhaiskasvatuspalveluiden ja muiden perheiden hyvinvointia tukevien palveluiden yhteistyön sujuvan?

E) Mitä toivoisitte kyseiseltä palvelulta?

5. Koulun yhteyden matalan kynnyksen palvelut:

A) Onko lapsenne käyttänyt koulu- ja opiskeluterveydenhuoltopalveluita? Millaisia kokemuksia perheellänne on kyseisestä palvelusta? Miten kehittäisit palvelua?

B) Onko lapsenne käyttäneet psykologi- ja kuraattoripalveluita? Millaisia kokemuksia perheellänne on kyseisestä palvelusta? Miten kehittäisit palvelua?

C) Onko koulun tarjoamiin matalan kynnyksen palveluihin ollut helppo päästä? Mistä saitte tiedon palveluista?

D) Miten kuvailisitte perheenne vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuuden toteutumista oheisten palveluiden kohdalla?

E) Minkälaista lapsen, nuoren ja perheen hyvinvointia tukevaa toimintaa toivoisitte koulun yhteyteen?

6. Vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja eroauttamiseen liittyvät palvelut:

A) Oletteko saaneet tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja/tai erotilanteeseen? Millaisia kokemuksia teillä on kyseisestä palvelusta? Onko tuki ollut oikeanlaista?

B) Mistä saitte tiedon kyseisistä palveluista?

C) Millaista tukea toivoisit vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja/tai erotilanteeseen?

7. Onko perheenne käyttänyt lasten, nuorten ja perheiden sosiaalipalveluita tai lastensuojelun avohuollon palveluita?

- A) Millaisia kokemuksia perheellänne on palvelusta?
- B) Onko perheenne kohdattu kokonaisvaltaisesti kyseisessä palvelussa?
- C) Onko palvelun piiriin ollut helppo päästä?
- D) Miten kehittäisitte kyseistä palvelua?

8. Lasten huomioiminen aikuisten palveluissa (esim. Mielenterveys- ja päihdepalvelut)

- A) Miten lapsenne on huomioitu aikuisten palveluissa?
- B) Millaisia kokemuksia perheellänne on? Onko perheenne osattu kohdata kokonaisvaltaisesti?
- C) Miten toivoisitte lapsia huomioitavan aikuisten palveluissa?

9. Digitaaliset palvelumahdollisuudet

- A) Onko paikkakunnallasi riittävästi tarjolla digitaalisia palvelumahdollisuuksia?
- B) Mihin osa-alueelle toivoisit erityisesti digitaalisia palveluita?
- C) Millaisia digitaalisia palveluita toivoisitte lapsi- ja perhepalveluiden osalta?

10. Vertaistuen palvelut

- A) Onko perheenne käyttänyt vertaistuen palveluita?
Millaisia kokemuksia teillä on kyseisestä palvelusta?
- B) Oletteko kokeneet palvelun hyödylliseksi. Miksi?
- C) Millaisia lapsiperheen vertaistuen palveluita toivoisitte jatkossa? Mikä olisi luontevin paikka kokoontua vertaisryhmään? (Seurakunnan perhekerho, MLL perhekahvila...) Millaista toimintaa toivoisitte ryhmissä olevan?

11. Koetteko julkisten palveluiden, seurakunnan ja kolmannen sektorin palveluiden yhteen sovittamisen hyödylliseksi? Perustele.

12. Perhekeskustoimintamalli

- A) Mitä perhekeskus ja perhekeskustoimintamalli mielestänne tarkoittaa?
- B) Mitkä ovat mielestänne välttämättömät lähipalveluina tuotetut lapsi- ja perhepalvelut? Miten kehittäisitte kyseisiä palveluita?
- C) Miten perheenne yksityisyyttä voitaisiin suojella lapsi- ja perhepalveluissa?
- D) Koetteko yhden luukun palvelut perhettänne palveleviksi?
- E) Mihin/keneen perheenne olisi luontevinta ottaa yhteyttä lapsiperhepalveluiden tiimoilta?
- F) Miten perheenne osallisuutta voitaisiin edistää lapsi- ja perhepalveluissa?
- G) Mikä helpottaa lapsiperheen arkea?

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

3.10.2017

Hei puumalalaiset perheet!

Opiskelen Sosionomi (AMK) -tutkintoon johtavassa koulutuksessa ja teen parhaillaan opinnäytetyötä, jota varten haen perheitä mukaan tutkimukseen. Lapsi- ja perhepalveluja kehitetään tällä hetkellä valtakunnallisesti, maakunnittain sekä paikallisesti. Teen opinnäytetyön liittyen paikallistason lapsi- ja perhepalvelujen kehittämiseen. Tutkimuksen tarkoituksena on osallistaa puumalalaiset perheet kehittämistyöhön.

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma eli LAPE on yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Etelä-Savossa kehittämiskohteeksi on nostettu perhekeskustoimintamallin luominen ja käyttöönotto. Perhekeskus on lapsi- ja perhepalvelujen palvelukokonaisuus, jossa lähipalvelut ovat saatavilla matalan kynnyksen periaatteella. Nyt teillä perheillä on mahdollisuus olla kehittämässä Puumalan lapsi- ja perhepalveluja.

Toivon, että tutkimukseen osallistuu perheitä, jotka ovat erilaisissa elämäntilanteissa, jotta pystymme huomioimaan kehittämistyössä mahdollisimman monen perheen tarpeet. Toivon myös, että perheitä lähtee mukaan niin varhaiskasvatuksen kuin perusopetuksen piirissä olevista perheistä. Aineistonkeruu tapahtuu viittä perhettä haastatteleamalla. Mikäli innokkaita löytyy enemmän, valitsemme haastateltavat perheet yhdessä paikallisen LAPE-tiimin kanssa. Käytännössä haastatteluun vastaa perheen äiti tai isä, joka edustaa koko perhettä. Aineistonkeruu alkaa viikolla 42. Tutkimuksen tulosten perusteella Puumalaan kehitetään paikallinen perhekeskus. Vastaa ja vaikuta!

Sitoudun noudattamaan hyviä tutkimuseettisiä periaatteita opinnäytetyön kaikissa vaiheissa. Kerättävä aineisto on luottamuksellista, eikä lopullisesta raportista voida tunnistaa perheitä. Kenenkään nimiä ei mainita raportissa,

eikä perhettänne voida tunnistaa vastaustenne perusteella. Valmis opinnäytetyö

Liite 2/2

julkaistaan valtakunnallisessa Theseus- tietokannassa, jossa raportti on kaikkien saatavilla.

Vastaamalla tähän Anne Julinin lähettämään Wilma-viestiin annat luvan haastatteluun ja haastatteluaineiston käyttöön. Lisätietoja voit kysellä allekirjoittaneelta.

Terveisin Elsa Husu

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija
(aelhu004@edu.xamk.fi)

Voit halutessasi olla yhteydessä myös opinnäytetyötä ohjaavaan opettajaan, Jari Huotariin.

(jari.huotari@xamk.fi)